

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

XIV. YÜZYIL OSMANLI ASKERİ TEŞKİLATI VE İSTİHBARAT
FAALİYETLERİ

Hakan SOYTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Serdar ÖZDEMİR

HAZİRAN - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

XIV. YÜZYIL OSMANLI ASKERİ TEŞKİLATI VE
İSTİHBARAT FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hakan SOYTÜRK

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : İslam Tarihi

“Bu tez 25/06/2024 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri
bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ	Başarılı
Doç. Dr. Serdar ÖZDEMİR	Başarılı
Doç. Dr. Ahmet YEŞİL	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Hakan SOYTÖRK

25/06/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: OSMANLI DÜZENLİ ORDUSU.....	6
1.1. Yayalar.....	7
1.2. Kapıkulu Ocakları.....	16
1.2.1. Osmanlı Kapıkulu Ocaklarının Kökeni-Gulam Sistemi.....	16
1.2.2. Acemi Ocağı.....	30
1.2.3. Yeniçeri Ocağı.....	34
1.2.4. Kapıkulu Süvarileri.....	41
1.3. Tımarlı Sipahiler.....	43
1.3.1. Osmanlı Tımar Sisteminin Kökeni-İkta.....	43
1.3.2. Osmanlı Tımar Sistemi.....	49
2. BÖLÜM: OSMANLI GEÇİCİ ORDUSU.....	59
2.1. Türkmenler ve Uç Kuvvetleri (Akıncılar).....	59
2.1.1. Osmanlılardan Önceki Türk-İslam Devletlerinde Türkmenler.....	59
2.1.2. Osmanlı Akıncı Teşkilatı.....	64
2.2. Ücretli Askerler (Cerahor).....	85
2.2.1. Türkiye Selçuklularında Ücretli Askerler(Cerahor).....	85
2.2.2. Osmanlı Ordusunda Ücretli Askerler(Cerahor).....	88
2.3. Bağlı Devlet Askerleri.....	90
3. BÖLÜM: OSMANLI İSTİHBARATI.....	98
3.1. Osmanlılardan Önceki Türk ve İslam Devletlerinde İstihbarat.....	98
3.2. Osmanlılarda İstihbarat Faaliyetleri.....	104
3.2.1. Casuslar.....	104
3.2.2. Diller.....	108

3.2.3. Martolos ve Voynuklar.....	110
3.2.4. Tüccarlar ve Gezinler.....	112
3.2.5. Ulak ve Elçiler.....	113
3.2.6. Propaganda ve Karşı Casusluk.....	114
SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA.....	124
ÖZ GEÇMİŞ.....	133

KISALTMALAR

bin.	: oğlu
bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
düz.	: Düzenleyen
ed.	: Editör
H	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
M	: Miladi
ö.	: Ölüm tarihi
S	: Sayı
sad.	: Sadeleştiren
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: ve benzeri
yay.	: yayımlayan

ÖZET

Başlık: XIV. Yüzyıl Osmanlı Askeri Teşkilatı ve İstihbarat Faaliyetleri

Yazar: Hakan SOYTÜRK

Danışman: Doç. Dr. Serdar ÖZDEMİR

Kabul Tarihi: 25/06/2024

Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 133 (ana kısım)

Bu araştırmada XIV. Yüzyıl Osmanlı Askeri Teşkilatı ve İstihbarat faaliyetlerini ele aldık. Araştırmamızı giriş ve üç bölüm halinde meydana getirmeyi uygun bulduk. Giriş bölümünde araştırmanın konusu ve önemi, araştırmanın amacı, araştırmanın kapsamı, araştırmanın yöntemi ve araştırmanın kaynaklarına yer verdik.

Birinci bölümde XIV. yüzyıl Osmanlı düzenli ordusunu işledik. Düzenli ordu birlikleri olan yayalar, kapıkulu ocakları ve tımarlı sipahileri ayrı alt başlıklar halinde ele aldık. Her bir alt başlık altında bu askeri birliklerin İslam öncesi ve Türklerin İslam'ı kabulü sonrasındaki kökenine değindik. Yayalar özelinde Doğu Roma piyadesinin Osmanlı askeri teşkilatına etkisini de irdeledik.

İkinci bölümde XIV. yüzyıl Osmanlı geçici ordusunu işledik. İhtiyaç halinde orduya katılan veya yer yer merkezden bağımsız askeri faaliyetler sürdüren akıncıları(Türkmenler), zaruri hallerde kiralananan cerahorları ve çeşitli Sırp Despotlukları, Doğu Roma, Bulgar Prenslikleri, Anadolu Beylikleri gibi bağlı devletlerin askerlerinin Osmanlı ordusuna katkısını ele aldık.

Üçüncü bölümdeyse dönemin istihbarat faaliyetlerini ve istihbarat kaynaklarını inceledik. Bu bölümde ilk olarak İslamiyet öncesi ve sonrası Türk-İslam devletlerindeki istihbarat faaliyetlerine kısaca değindik. Ardından Osmanlıların yürüttüğü istihbarat faaliyetlerini, kullanılan casus, dil vb. istihbarat kanallarını işledik. Osmanlıların propaganda amaçlı istihbarat çalışmalarına ve aynı şekilde maruz kaldıkları karşı propaganda faaliyetlerine karşılıklı olarak yer verdik.

Bölümleri kendi içerisinde alt başlıklara bölüp her alt başlıkta mevcut askeri birimin tarihsel arka planıyla geleneğini de kısaca ele aldık. Askeri kurumların beslendiği insan kaynağını doğru bir şekilde tespit etmeye gayret gösterdik. Osmanlı askerlerinin sevk ve idaresi, komutanları, savaşlarda konumlandıkları yerler, mevcutlarını ve katıldıkları savaşlara katkılarına değindik. İstihbarat faaliyetleri özelinde casusluk faaliyetleri, düşmandan haber alma ve keşfin önemi, düşman faaliyetlerini önleme anlamında casusların önemi, lehte ve aleyhte propaganda gibi durumlara değindik.

Anahtar Kelimeler: Askeri Tarih, İstihbarat, Düzenli Ordu, Geçici Ordu

ABSTRACT	
Title of Thesis: XIV. Century Ottoman Military Organization and Intelligence Activities	
Author of Thesis: Hakan SOYTÜRK	
Süpervisor: Assoc. Prof. Serdar ÖZDEMİR	
Accepted Date: 25/06/2024	Number of Pages: v (pre text) + 133 (main body)
<p>In this research, we discussed the XIV th century Ottoman Military Organization and Intelligence activities. We found it appropriate to organize our research in an introduction and three parts. In the introduction section, we included the subject and importance of the research, the purpose of the research, the scope of the research, the method of the research and the sources of the research.</p> <p>In the first part, we studied the Ottoman regular army of the XIVth century. We have discussed the regular army units, namely yayas, kapikulu occupiers and timarli sipahis, under separate subheadings. Under each subheading, we touched upon the origins of these military units before Islam and after the Turks accepted Islam. We also examined the impact of the Eastern Roman infantry on the Ottoman military organization, specifically on yayas.</p> <p>In the second part, we studied the Ottoman provisional army of the XIVth century. We discussed the raiders (Turkmens) who joined the army when necessary or sometimes carried out military activities independently of the center, the soldiers hired in cases of necessity, and the contribution of the soldiers of the dependent states such as various Serbian Despotates, Eastern Rome, Bulgarian Principalities, Anatolian Beyliks to the Ottoman army.</p> <p>In the third part, we examined the intelligence activities and intelligence sources of the period. In this section, we first briefly touched upon the intelligence activities in the Turkish-Islamic states before and after Islam. Then, the intelligence activities carried out by the Ottomans, the spies used, the language, etc. We processed intelligence channels. We mutually included the Ottomans' intelligence work for propaganda purposes and the counter-propaganda activities they were subjected to.</p> <p>We divided the chapters into subheadings and briefly discussed the historical background and tradition of the current military unit under each subheading. We endeavored to accurately identify the human resources that military institutions feed on. We touched upon the management and management of the Ottoman soldiers, their commanders, the places where they were positioned in the wars, their presence and their contributions to the wars in which they participated. In terms of intelligence activities, we touched upon situations such as espionage activities, the importance of reconnaissance and receiving information from the enemy, the importance of spies in preventing enemy activities, and favorable and unfavorable propaganda.</p>	
Keywords: military history, intelligence, regular army, provisional army	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Göçebe Türkmenlerin kurduğu bir uç beyliği olarak siyasi varlığına oldukça mütevazı başlangıç yapan Osmanlıların XIV. Yüzyıl içerisinde askeri anlamda gerek Anadolu'daki Türkmen beylikleri gerekse Rumeli'deki Balkan devletleri karşısında kısa sürede üstün bir güç haline gelmesinin sebeplerinden belki de en önemlisi araştırmamızın konusunu teşkil etmektedir.

Osmanlılar; XIV. yüzyıl boyunca sürekli olarak Doğu Roma İmparatorluğu, Anadolu beylikleri ve Rumeli'deki rakipleri aleyhine topraklarını genişletmişlerdir. Bu genişlemeyi mümkün kılan unsurların başında kuşkusuz kurmuş oldukları askeri teşkilat ve yürüttükleri istihbarat faaliyetleridir. Çalışmamız tam da bu hususiyetleri açıklamak üzere meydana getirilmiştir. Osmanlı askeri teşkilatının hangi gelenek üzerine kurulduğu, hangi aşamalardan geçerek meydana getirildiği, kuruluşunda kimlerin emeği olduğu; Osmanlı ordusunun hangi askeri birimleri içerdiği, bu birimlerin savaşlardaki rolü, askeri birimlerin teçhizatı, ücretlendirmelerin ne suretle yapıldığı, askeri birimlerin sadakat ve motivasyonlarını etkileyen durumlar, devletin içte ve dışta yürüttüğü istihbarat faaliyetleri tezimizin içeriğini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Türk-İslam devletleri içerisinde çok önemli bir yeri olan Osmanlı Devleti hakkında birçok çalışma yapılmakla birlikte araştırmacılar, belge yetersizliğinden dolayı XIV. yüzyıl Osmanlı tarihine dair çalışmalarını ya hükümdar biyografileri ya da bir hükümdar devrinde gerçekleşen siyasi, askeri, ilmi, idari faaliyetlerin tümünü ele alarak oluşturmuşlardır. XIV. yüzyıl Osmanlı tarihine dair çalışmamızı farklı bir bakışla yüzyıllık süreçle sınırlandırarak askeri teşkilat ve istihbarat faaliyetleri bağlamında gerçekleştirdik. Döneme dair bu yaklaşım ve sınırlamayla bir çalışma yapılmamış olması nedeniyle çalışmamızın gerek Osmanlı devletinin güçlü askeri temellerle kurulmuş olmasını anlama ve anlatmada gerekse bu alandaki çalışma boşluğunu gidermede önemli olduğunu düşünmekteyiz. Çalışmamız, döneme ve sonrasına dair askeri teşkilat ve istihbarat bağlamında yeni çalışmalar yapacak araştırmacılara katkı sağlamada da önemli bir görev üstlenecektir.

Devletlerin gücü, büyüklüğü ve ömrü; kuruluşunun sağlam temeller üzerine gerçekleşip gerçekleşmediği ile doğrudan ilgilidir. Ankara Savaşı sonrasında meydana gelen taht kavgaları ve siyasi istikrarsızlıkla dahi dağılmayıp üstüne üstlük kısa zamanda toparlanan bir devlet mekanizmasının bunu başarabilmesinin arka planında yatan etkenler çalışmamız sonucunda belli cevaplar bulacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu tezdeki temel amacımız, XIV. yüzyıl Osmanlı askeri kurumlarının kuruluş aşamalarını, tarihlerini, yöntemlerini, askeri kimliklerini, gelişim süreçlerini doğru bir biçimde tespit etmektir. Buna ilaveten Osmanlıların XIV. yüzyılda yürüttüğü istihbarat faaliyetlerini, haber alma kanallarını, propaganda araçlarını ve maruz kaldıkları karşı istihbarat olaylarını tespit etmektedir. Bu sayede Osmanlı askeri teşkilatıyla istihbaratına dair rivayet ve belgeleri doğru bir şekilde ele almak, devletin kuruluş sürecine bu açıdan ışık tutmak mümkün olacaktır.

Araştırmanın Kapsamı

Tezimizin kapsamı, zaman aralığı olarak Osmanlı Devleti özelinde XIV. yüzyıl askeri teşkilatı ve istihbarat faaliyetleriyle sınırlandırılmıştır. Tezimiz içerisinde askeri kurumların kökenleri irdelenirken eski Türk, İslam ve Türk-İslam devletlerinin kaynak uygulamalarına yer verilmiştir. Ancak tezimizin asıl konusu, XIV. yüzyıl Osmanlı düzenli ve geçici ordusu ile istihbarat faaliyetleridir. Bu yüzyıl içerisinde kurumsallaşma bağlamında hükümdar ve devlet adamı katkılarına yer verilmiş olmakla birlikte tezimizin odağı kişiler değil askeri kurumlar ve istihbarattır.

Araştırmanın Yöntemi

Tezimizi üç bölüm halinde meydana getirmeyi uygun bulduk. İlk bölümde XIV. yüzyıl Osmanlı düzenli ordusunu ele aldık. Düzenli orduyu teşkil eden yayalar, kapıkulu ocakları ve tımarlı sipahileri ayrı alt başlıklar halinde inceledik. İkinci bölümde XIV. yüzyıl Osmanlı geçici ordusunu ele aldık. Daimi olmayıp ihtiyaç halinde istihdam edilen akıncılar(uç kuvvetleri, Türkmenler), ücretli askerler ve bağlı devletlerin birliklerini ayrı alt başlıklarda ele aldık. Son bölümdeyse askeri teşkilatın önemli bir unsuru olan istihbarat faaliyetlerini inceledik. XIV. yüzyıl Osmanlı istihbarat

faaliyetlerini bilgi ve belge sınırlılıkları nedeniyle tek bir başlıkta incelemek durumunda kaldık.

Bölüm alt başlıklarının her birinde mevcut askeri birimin tarihsel arka planıyla geleneğini inceledik. Askeri kurumların ortaya çıkış gereksinimlerini, kurumların şekillenme sürecini irdeledik. Askeri kurumların beslendiği insan kaynağını doğru bir şekilde tespit etmeye özen gösterdik. Askeri birimlerin yapılanmalarını, sevk ve idarelerini, yöneticilerini, savaşlarda konumlandıkları yerleri, kaynaklara yansımışsa mevcutlarını ve kaynakların imkan verdiği ölçüde katıldıkları savaşlara katkılarını ele aldık. İstihbarat faaliyetleri özelinde casusluk faaliyetleri, düşmandan haber alma ve keşfin önemi, düşman faaliyetlerini önleme anlamında casusların önemi, lehte ve aleyhte propaganda gibi durumlara değindik.

Tezimizi oluştururken “kaynak kritiği” yöntemiyle ele alınan konularla ilgili rivayetlerin analizini ve kritiğini yaptık. Bu sayede bahse konu bilgilerin en güvenilir olanlarına ulaşmaya çalıştık. Yerli ve yabancı kaynakların meseleleri ele alış biçimlerinden en tarafsız ve güvenilir olan bilgilere ulaşmaya özen gösterdik.

Araştırmanın Kaynakları

Tez konusu Osmanlı beyliğinin ilk yüzyılındaki askeri teşkilatı olduğundan çalışmada kullanılan kaynakların temel eserler olmasına özen gösterilmiştir. Kurumların kökenleri incelenirken ve devrin siyasi-askeri hadiselerine değinilirken doğrudan Osmanlı tarihine dair yararlanılabilecek temel eserlerin kısıtlılığı ile karşı karşıya kalınmıştır. Bununla birlikte tezin konusu ile ilgili olabilecek ilk Osmanlı kroniklerindeki bilgiler titizlikle ve karşılaştırmalı olarak incelenmiş, bunlar arasından en geçerli ve akla uygun rivayetlerin seçilip kullanılmasına özen gösterilmiştir.

Ahmedî'nin *Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osmân*¹ adlı eserinden Osmanlı tarihini ele alan mevcut ilk kaynak olması nedeniyle imkân ölçüsünde faydalanılmıştır. Eser tarihçilik yönünden yeterli olmamakla birlikte içerisinde devrin bazı önemli hadiselerine dair bilgiler dikkat çekicidir.

XV. yüzyılın başlarında Orhan Bey'in imamının oğlu tarafından yazılmış, sonraları kaybolan ve akıbeti hakkında bilgi sahibi olamadığımız Yahşi Fakih Menakıbnâmesi bilinen ilk Osmanlı tarihidir. Bu eseri esas alarak *Tevârih-i Âli Osmân*² ismiyle kaleme

¹ Ahmedî, *Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osmân*, haz. Atsız, 3. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2015.

² Aşıkpaşazade, *Tevarih i Ali Osman*, haz. Ayşenur Kula, İstanbul, Kemer Yayınları, 2013.

alınmış Aşıkpaşazâde'ye (ö. 490/1485'ten sonra) ait eser, çalışmamızda oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Yine Yahşi Fakih Menakıbnâmesi'ni esas almak üzere yazılan Anonim Tevârîh-i Âli Osmân'dan çalışmamızda yararlanılmıştır.

Mehmed Neşri'nin (ö. 926/1520) Kitâb-ı Cihânnümâ³ adlı eserinden de azami ölçüde faydalanılmıştır. Neşri, eserini meydana getirirken büyük oranda Aşıkpaşazâde'nin eserinden yararlanmıştır. Bununla birlikte eserini düzenli, eleştirel ve önceki kaynaklardan detaylı bir şekilde meydana getirmesi nedeniyle Neşri'nin eseri, kendisinden sonra gelen tarihçileri büyük ölçüde etkilemiştir. Bu nedenle bu eser, çalışmamızda önemli bir kaynak olarak kullanılmıştır.

Oruç bin Adil tarafından yazılan ve Osmanlı Devletinin kuruluşundan 908/1503 yılına kadarki olayları ele Oruç Bey Tarihi'nin⁴ Aşıkpaşazade ve Neşri'nin eserlerini tamamlayıcı nitelikte olması nedeniyle yer yer bu eserden faydalanılmıştır.

Bir Osmanlı devlet görevlisi olan Şükrullah'a (ö.893/1488) ait Behcetü't-Tevârîh⁵ adlı eser, büyük ölçüde Ahmedî'nin eserini örnek olarak kaleme alınmışsa da bazı önemli olaylarda tarihlendirmelere başvurması ve yorumlar içermesi nedeniyle bu esere birkaç hadisede başvurulmuştur.

II. Bayezid zamanında kaleme alınıp büyük oranda kendinden önceki Osmanlı tarihlerindeki bilgileri tekrar eden Necdet Öztürk tarafından eleştirel bir gözle incelenen Anonim Osmanlı Kroniği'nden⁶ Osman Bey'in Bapheus Zaferi hakkında bilgi vermek gibi diğer Osmanlı kaynaklarında yer bulmayan değerli bazı bilgileri içermesi açısından yararlanılmıştır.

Eserinde büyük oranda Aşıkpaşazade, Oruç Beğ gibi müelliflerden yararlanmakla birlikte Osmanlıların Rumeli'de gerçekleştirdikleri ilk fetihlere dair orijinal sayılabilecek bilgiler bulunan Hadîfî'nin (ö. 937/1530-31'den sonra) Tevârîh-i Âli Osmân'ından⁷ da faydalanılmıştır.

Hoca Sadeddin Efendi'nin (ö.1008/1599) Tacü't-Tevârih⁸ adlı eserinden eserinde yer verdiği olayların çoğunu tarihlendirmesi, yazıldığı tarihe kadarki en kapsamlı Osmanlı

---

³ Neşri, *Aşiretten İmparatorluğa*, sad. Necdet Öztürk, 2. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011.

⁴ Oruç Beğ, *Oruç Bey Tarihi*, haz. Atsız, 3. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2015.

⁵ Şükrullah, *Betcetü't Tevarih*, haz. Atsız, 3. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2009.

⁶ *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2000.

⁷ Hadîfî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991.

⁸ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevarih I*, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.

tarihi olması ve kendinden önceki kaynaklarda olmayan bazı orijinal bilgiler içermesi nedeniyle başvurulmuştur.

Yine tezimizde Osman Bey dönemi Osmanlı Türklerinin ve Türkmen faaliyetlerinin Doğu Roma eksenli ana kaynağı olan Pachymérés'in eserinden⁹ yararlanılmıştır.

Bu eserler dışında çalışmamızda İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı devlet teşkilatının kökenine ilişkin değerli eseri Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal¹⁰ ve askeri teşkilata dair Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları¹¹ eserlerinden fazlasıyla yararlanılmıştır.

Bahsi geçen kaynak ve araştırmalar dışında tezimizde muhtelif yazarlara ait kitaplardan, makale ve tezlerden yararlanılmış; çalışmanın çok yönlü ve özgün bir bakış açısıyla meydana getirilmesine özen gösterilmiştir.

---

⁹ Georges Pachymérés, *Bizanslı Gözüyle Türkler*, çev. İlcan Bihter Barlas, 1. Baskı, İstanbul, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.

¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, 2. Baskı, Ankara, TTK Basımevi, 1970.

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, 2. Baskı, Ankara, TTK Yayınları, 1984.

1. BÖLÜM: OSMANLI DÜZENLİ ORDUSU

Osmanlılar, Doğu Roma sınırında faaliyetlerine başlayan ve zamanla Bitinya bölgesinde güçlenip yeni fetihlerle genişleyen bir beyliktir. Bu beyliğin fetihler yapmak ve iç güvenliğini sağlamak için güçlü bir askeri yapıya ihtiyaç duyması kaçınılmazdır.

Osman Bey zamanında beylik yarı göçebe karakterde ve yeni teşekkül etmiş bir yapıdaydı. Bu nedenle askeri teşkilatı savaş zamanında orduya katılan atlı Türkmenlerden oluşmaktaydı. Bu türden askerlik, sefer zamanlarında eli silah tutanların gaza ve ganimet gibi nedenlerle Osman Gazi etrafında toplanması esasına dayanan bir askerlik türüydü. Bu askerlerin tamamı atlı birliklerden oluşmaktaydı. Silah olarak başta ok ve yay olmak üzere süvari kılıcı, mızrak gibi hafif süvari silahları kullanırlardı.

Kökleri Hunlara ve Göktürklerle kadar uzanan bu askeri yapı, İslamiyet'in Türkler tarafından kabul edilmesi ve ardından yerleşik hayata geçmeleriyle birlikte zaman içerisinde değişmiş ve gelişmiştir. Özellikle Selçuklu Devleti zamanında yeni askeri sınıflar ortaya çıkmıştır.¹² Bilhassa göçebe toplumdaki tarım toplumuna geçişle birlikte taşrada, hükümdarların kendilerine doğrudan bağlı olması için teşkil ettiği birliklerle merkezde ayrı ayrı asker birlikleri oluşturulmuştur. Bunların dışında göçebe Türkmenler, bağlı devletler ve gerekli hallerde ücretli askerler de orduda istihdam edilmiştir.

İslam öncesi Türk devletlerinde ve Selçukluların kuruluş döneminde vurucu unsuru teşkil eden atlı Türkmen askerlerle sağlam surları olan şehirleri düşürmek oldukça zordu. Ayrıca olağanüstü hallerde Bey etrafında yeterli sayıda askerin seferber edilmesi de her zaman mümkün olmamaktaydı. Osman Bey Bursa ve İznik surlarına dayandığında bu şehirlerin alınamamış olması¹³ atlı ve gönüllü askerliğin ihtiyaçları tam olarak karşılamadığını göstermektedir.

Orhan Bey döneminde Bursa ve İznik şehirlerinin ele geçirilmesi, Beyliğin sınırlarının genişlemesi, Bursa'nın başkent yapıp teşkilatlanmaya yönelik adımlar atılması neticesinde aşiret toplumundan devlete geçişe yönelik yeni adımlar atılmaya devam edildi.¹⁴ Kale kuşatmalarında kullanılacak ve gerekli hallerde doğrudan Bey'in emri altında olacak bir askeri sınıf meydana getirildi. Bu sebeple Orhan Bey, Vezir Alaeddin

---

¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, s 52-56.

¹³ Aşıkpaşazade, s 64.

¹⁴ Ahmedi, s 141-142. Ayrıca bkz. Neşri, s 76-77.

Ali Paşa ile Bursa Kadısı Çandarlı Kara Halil Efendi'nin çabalarıyla ilk düzenli Osmanlı ordusu kurulmuştur.¹⁵

1.1. Yayalar

Osmanlılar, tıpkı Selçuklular gibi konargöçer Türkmen kökenden gelen ve Türkmen alp-gaziler sayesinde kurulan bir devlet olmakla birlikte Orhan Bey döneminden itibaren beyliğin karakterinde bir merkezileşme eğilimi görülmeye başlanmıştı.¹⁶ Orhan Bey; divan teşkilatının kuruluşunu gerçekleştirmiş, devlet merkezini uçlarda kurmaya dayalı Türkmen uç beyliği karakterinden farklı olarak Bursa şehrinde sabitlemiş, Türkmen beyleri arasında üstün bir konuma gelmişti.

Selçuklu Devletlerinin tümünün kuruluş sürecinde etkin olan, bu devletlerin erken döneminde ordularının en kalabalık ve vurucu kısmını atlı okçu Türkmenlerin oluşturduğu bilinmektedir. Doğu Roma serhaddinde küçük bir uç organizasyonu içerisinde yanındaki alp-yoldaşlar arasında eşitler arasında birinci olarak ortaya çıkan Osman Bey; zaman içerisinde karizması, atılganlığı, Türkmenlere doyumluk ve yeni yurtlar sunmasıyla güçlü bir başbuğ olarak sıvırdı. Doğu Roma ordusu karşısında 1302 yılında elde ettiği Bapheus zaferi¹⁷ sayesinde Türkmen halk kitlesi arasında şanını arttırıp yerini oğluna bırakabileceği bir nüfuz ve meşruiyet elde etti.

Babasından devraldığı ve Sakarya-İzmit-Uludağ hattında doğal bir gelişme alanı olan beyliğin başındaki Orhan Bey ise ilk iş yıllardır abluka altında tutulan¹⁸ Bursa şehrini anlaşmayla teslim aldı. Orhan Bey, Bursa'yı almıştı almasına ancak güçlü surlara sahip kadim Roma şehri İznik halen kendisine ve Türkmenlerine direnmekteydi. Orhan Bey'in elindeki Türkmen atlı okçular savaş zamanı beylerinin çağrısıyla silahlanıp ganimet ve doyumluk için orduya katılan askerlerdi. Bunlarla sağlam surları olan şehirleri düşürmek oldukça zordu. Bu askerlerle şehirlerin fethedilmesi için uzun yıllara ihtiyaç duyulmaktaydı. Hal böyle olunca da Osmanlıların yeni akın ve yaşam sahaları doğal olarak bu şehirler önünde duraklayıp kalmaktaydı. Bunun yanı sıra hükümdarın kendisine ait daimi askeri birliklerinin olmaması onun güç ve otoritesi kadar devletin

---

¹⁵ Oruç Beğ, s 32.

¹⁶ Halil İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, 1. Baskı, İsam Yayınları, İstanbul 2010, s 71/72.

¹⁷ Georgios Pachymérès, *Bizanslı Gözüyle Türkler*, çev. İlcan Bihter Barlas, 1. Baskı, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009, s 75-76.

¹⁸ Şerif Baştaç, *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir(1261-1461)*, 1.Baskı, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları. 2015, s 37.

güvenliği için de bir tehditti. Zaten Osmanlıların Bursa ve İznik şehirleri önünde uzun yıllar takılıp kalması, atlı-gönüllü Türkmen kuvvetlerin istendiği zaman ve miktarda sevk edilememesiyle de doğrudan ilgiliydi.¹⁹

Osmanlıları düzenli yaya birlikleri kurmaya yönlendiren sebepleri anlama açısından Bapheus ve Dimbos savaşlarının önemli bir deneyim ve gözlem imkânı sunduğu da düşünülmelidir. Son zamanlarında geleneksel Doğu Roma ordusundan eser kalmamakla birlikte Bapheus savaşı esnasında Mouzalon'un²⁰ ordu gücünün çoğunluğu Doğu Roma piyadeleri ve milis olarak toplanan yaya askerlerden oluşmaktaydı. Bu yayalar kanatlardan paralı Alan süvarileri ile takviye edilmişlerdi. Savaşın kazananı Osman Bey olmakla birlikte Bafeus savaşı sırasında Doğu Roma yaya birlikleri alınan yenilgiye rağmen çok fazla kayıp vermeden Türkmen atlılarının saldırıları önünden geri çekilmeyi başarmışlardı. Bir sonraki yıl bu kez Bursa bölgesinin tekfurlarının birleşik ordusunun zorlukla²¹ mağlup edilmesi bu yıllardan itibaren Osmanlılara yayaların savaş meydanındaki önemini gösterme anlamında bir örnek teşkil etmiş olmalıdır. Özellikle Doğu Roma piyadeleri ağır zırhlarla, sağlam kalkanlarla, uzun mızraklarla, ok ve yayla, bir kısmıysa baltalarla teçhiz edilmiş askerlerdi.²² Her ne kadar XIV. yüzyıl başında mevcutları oldukça azalmış olsa da bu askerler halen savaş meydanında etkili ve disiplinli birliklerdi.

Orhan Bey döneminde beyliğin sınırlarının genişlemesi, Bursa'nın başkent yapılıp teşkilatlanmaya yönelik adımlar atılması, Orhan Bey'in kendisine bir divan teşkil edip devlet işlerinin bu divanda görüşülmeye başlanması neticesinde aşiret toplumundan devlete geçişe doğru bir süreç başlamıştır. Bu süreci doğal bir sonucu olarak Orhan Bey, kendine ait bir askeri birlik kurmak için de ilk adımı atmıştır.

Osmanlı kaynaklarında yayaların askeri bir sınıf olarak ortaya çıkışına dair rivayetler benzer ifadeler içermektedir. Bunlara göre asker sayısını arttırmak isteyen Orhan Bey, bu hususu Osmanlı kroniklerine göre kardeşi²³ Alaeddin Paşa'ya danışmıştır. Alaeddin Paşa, Aşıkpaşazade'de ağabeyinin vezirlik teklifini kabul etmeyip Kite ovasında bir

---

¹⁹ Coşkun Ünsal, *Osmanlı Askerî Teşkilatında Kapıkulu Süvarileri (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023, s 5.

²⁰ Halil İnalçık, *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk ve Avrupa ile İlişkiler*, 1. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s 53.

²¹ Neşri, s 62.

²² Ian Heath, *Bizans Orduları 900-1461*, çev. Buket Ayarı, 1. Baskı, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2014, s 28-33.

²³ Aşıkpaşazade, s 90. Ayrıca bkz. Neşri, s 76.

köyün kendisine verilmesini isterken²⁴ birkaç sayfa sonra yaya askerlerin nasıl ortaya çıktığı bahsinde karşımıza vezir olarak çıkar.²⁵ Oruç Beğ'de ise aynı kardeş Alaeddin Paşa devlet görevlisi olmayıp derviş olma yolunu seçmiştir.²⁶

Osmanlıların ilk veziri olan ve yaya askeri sınıfının kuruluşunda önemli bir pay sahibi olan Alaeddin Paşa'nın ulema sınıfından yetişen bir devlet adamı olduğuna²⁷ dair güçlü delili olan görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşlerin güçlü olmasını sağlayansa H. 723/M. 1323/1324 tarihli Orhan Bey'in eşi Asporçe Hatun vakfiyesidir.²⁸ Vakfiyeye göre vezir Alaeddin Paşa'nın adı "Alaeddin Paşa bin Hacı Kemaleddin" şeklindedir.²⁹ Buna göre ilk vezir Osman Bey'in oğlu değil Hacı Kemalettin adlı bir kişinin oğludur görüşü akla daha uygun düşmektedir. Zaten Osmanlıların ilk zamanlarında vezirlerin ilmiye sınıfından yetiştikleri de hesaba katılırsa³⁰ mesele daha da netleşir.

Orhan Bey, asker sayısının artırılması için ne yapmak gerektiği hususunda veziri Alaeddin Paşa'ya başvurduğunda veziri, kendisine bu iş için kadıya danışılması gerektiğini bildirmiştir. Bunun üzerine dönemin Bursa kadısı Çandarlı Halil Efendi'ye meselenin hukuki yönü sorulmuştur. O da **ilden yaya asker yazılmasını**³¹ önermiştir. Neşri'ye göre Türkmen köylüler arasından yaya yazılmaya aşırı rağbet olmasından dolayı asker yazma tamamlandıktan sonra bazı kimselerin yamak olmak için yalvardıklarına ve yayalar ile nöbetleşe sefere çıkmak istediklerine dair bir bilgi de bulunmaktadır.³² Oruç Beğ'de ise ilden yaya yazılması ile ilgili fikir Çandarlı Halil Efendi'ye değinilmeden vezir Alaeddin Paşa'dan çıkmıştır.³³ Ayrıca aynı düzenleme çerçevesinde Orhan Bey ve kulları kızıl börk giyen çevredeki Türkmen beylerinden ve askerlerinden farklı olarak ak börk giyecektir.³⁴ Ak börk Türkmen geleneğinde bir

---

²⁴ Aşıkpaşazade, s 86.

²⁵ Aşıkpaşazade, s 90.

²⁶ Oruç Beğ, s 32.

²⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihine Ait Yeni Bir Vesikanın Ehemmiyeti ve İzahı ve Bu Münasebetle Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalaa*, Güncelleyen: Yağız Fatih Nazlıer, C: III/9, Belleten, 1939, s 101.

²⁸ Hüsameddin Haydar, *Asporça Hatun Namına 723/1323'de Tertip Edilen Vakfiye ve Cemaziyelahir 761/Nisan 1360 Tarihli Orhan Beg Vakfiyesi*, gün: Ziya Aşçıoğlu, C: XVI/17, Türk Tarih Encümeni Mecmuası, 1926, s 284-301.

²⁹ Yaşar Yüce ve Ali Sevim, "*Türkiye Tarihi C. II*", İstanbul, TTK Yayınları, 1991, s 310.

³⁰ Halil İncalcık, *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk ve Avrupa ile İlişkiler*, s 54.

³¹ Aşıkpaşazade, s 90.

³² Neşri, s 77.

³³ Oruç Beğ, s 32.

³⁴ *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2000, s 18-19.

soyluluk sembolüdür. Bundan hareketle bu meseleye kaynakların yazıldığı dönemin ruhuna uygun olarak Osmanlıların diğer Türkmen beyliklerinden en baştan beri üstün olduklarına dair bir yaklaşım gözüyle bakmak bir seçenek olarak düşünülmelidir.

Rivayetlerden anlaşılacağı üzere Orhan Bey, vezir Alaeddin Paşa ve Çandarlı Halil Efendi üçlüsünün ilk Osmanlı düzenli askeri birlikleri olan yayaların kurulmasında etkili olan şahsiyetler olduğu görülmektedir. Bu kişilerin aynı zamanda Osmanlı devletinin merkezileşmesi ve teşkilatlanmasında büyük pay sahibi olan kişiler oldukları da unutulmamalıdır.

Kale kuşatmalarında, meydan savaşlarında ve gerekli hallerde Orhan Bey'in emri altında hazır olacak bir askeri sınıf olarak kurulan yayalar; Osmanlı ordusunun ilk maaşlı askeri birliği özelliği taşımaktaydı. Bu askerler atlı Türkmenlerden farklı olarak yine Türkmen gençler arasından yazılmakla birlikte geçici süreli atlı askerler olmayıp devletin daimi yaya birlikleri olarak hizmet vermek üzere tasarlanmıştı.

Yaya askeri sınıfının askeri teşkilat bağlamında ele alınış problemi, bu askeri yapının kuruluştan itibaren “yaya ve müselle(atlı)” şeklinde iki ayrı sınıf halinde teşkilatlandırılmış olduğuna dair yaklaşımdır. Bu bakış açısına göre ilk askeri teşkilat, yaya ve müselle olarak biner kişilik iki ayrı birlikten meydana gelecek biçimde kurulmuştur.³⁵ Yakın zamanda ele alınan dönem çalışmalarında da benzer bakış açısı hakimdir.³⁶ Bu yaklaşımın mahzurlarına ve kurulan birliğin sadece yaya askerlerden oluştuğuna dair görüşler de mevcuttur.³⁷

En erken denebilecek Osmanlı kaynaklarına bakıldığında yaya askerin ortaya çıkışına dair bilgiler “ilden yaya çıkması”³⁸ , “ilden yaya yazılması”³⁹ şeklindedir. Yine bu kaynaklarda teşkilatlanma içerisinde müselle adlı maaşlı bir atlı sınıfın da kurulduğuna dair hiçbir kayda rastlanmamaktadır. Bu bakımdan ilk Osmanlı düzenli ordusunda atlı bir askeri sınıfın varlığına ve bunların Orhan Bey döneminde

---

³⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, Ankara, TTK Basımevi, 1988, s 120. Ayrıca bkz. M. Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1977, s 21. Ayrıca bkz. Abdulkadir Özcan, “Osmanlılar; Askeri Teşkilat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIII, s 509.

³⁶ Ömer Gunan, *Orhan Gazi Döneminin Siyasi Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı*, (Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s 38. Ayrıca bkz. Mehmet Gül, *Sultan I. Murad Döneminin Siyasi Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı*, (Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s 120.

³⁷ Feridun Emecen, “Yaya ve Müselle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXXIII, 354-355. Ayrıca bkz. Halil İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, s 72.

³⁸ Aşıkpaşazade, s 90.

³⁹ Neşri, s 77. Ayrıca bkz. Oruç Beğ, 32.

kurulduğuna son derece kuşkuyla yaklaşmakta yarar vardır.⁴⁰ Nitekim bu atlı sınıfa dair bir kayıt kaynaklarda ilk kez Mustafa Çelebi ile yeğeni II. Murat arasındaki taht kavgasında “Mustafa Çelebi’nin veziri İzmiroğlu Cüneyd Bey’in Rumeli’nin yayasını müsellemler kılması, bunların bazısını ise ellişer akçe harçlık vererek Mustafa Çelebi ordusuna katmasıyla sınırlıdır.”⁴¹ Erken Osmanlı kronikleri için yakın bir tarih denebilecek II. Murad’ın saltanat başlangıcına dair rivayetlerin doğruluğuna inanmak daha kolay olsa gerek. Bu nedenle müsellemler adı altında atlı bir askeri sınıfın kuruluşunu en erken XV. yüzyılın ilk çeyreğine konumlandırmak daha akla uygundur.

Müsellemler sınıfının yaya sınıfıyla birlikte kurulduğuna dair bilginin yıllar içerisinde sorgulanmaksızın geçerliliğini koruması muhtemelen ilerleyen dönemde ortaya çıkan atlı sınıfın kuruluşunu da aynı zamana ve olaya dayandırma varsayımından ibarettir. Her iki askeri teşkilatın Fetret Devri olaylarındaki rivayetler ışığında yanlış yorumlanması da meseleyi yıllar içerisinde içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Hal böyle olunca XIV. yüzyıla ait bir hadise bir yüz yıl sonrasının penceresinden yorumlanagelmiş ve bu askeri teşkilat yaya-müsellemler teşkilatı şeklinde kuruluştan itibaren ele alınmıştır.

Yayaların kul sisteminden farklı olarak hükümdarın şahsına ait askerlerin barış zamanı başkentte ikamet edip maaş almak, başkentte asayişini sağlamak ve hükümdarın şahsını muhafaza etmek gibi görevleri bulunmamaktadır. Bu bakımdan bu askeri teşkilat kapıkulu ocakları gibi hassa askeri olarak kabul edilmemelidir. Zira kapıkulu askerleri aile kurmayıp bir toprağa bağlanmazken yayaların evi, ocağı, ailesi, toprağı bulunmaktadır.

Yayaların Selçuklular ve diğer İslam devletlerinde var olan devletten düzenli maaş alan gulamlardan ve maaşları toprak tahsisi şeklinde ödenen ikta askerinden farklı bir askeri birim olduğu açıktır. Çünkü yayalar düzenli olarak hazineden maaş almamakta savaş zamanı maaş alırken barış zamanlarında ise kendilerine tahsis edilen arazinin geliriyle geçinmekteydi. Bu bakımdan yaya askeri teşkilatının kökenini tespit etmek oldukça güçtür. Osmanlıların geç dönem Doğu Roma piyade birliklerinden etkilenmiş olabileceklerini daha önce belirtmiştik. Bu gözlemlerini de Selçuklulardan öğrendikleri ikta sistemine farklı bir yorum getirerek bu yolla yaya askeri teşkilatında uygulamış olmaları mantıklı bir çıkarım olabilir.

---

⁴⁰ Halil İnalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, s 72.

⁴¹ Aşıkpaşazade, s 180. Ayrıca bkz. Neşri, s 222. Ayrıca bkz. Oruç Beğ, 106.

Yaya askerlerin insan kaynağı önemli ölçüde güçlü ve genç Yörükler ile yerleşik Türk köylüleri oluşturmaktaydı. Barış zamanında maaş karşılığı olacak şekilde kendilerine tahsis edilmiş topraklarda yaya ve yamaklardan meydana gelen ocaklar halinde geçimlerini sürdürürlerdi. Yaya ocakları, Batı Anadolu ve Rumeli'nin erken fethedilmiş bölgelerde yayılmıştı. Yayalar, tamamı atlı askerler olan tımarlı sipahilerden farklı olarak devletin yaya asker ihtiyacını karşılamaktaydı. Bu bakımından bu ikisi bağlı buldukları sancaklar içerisinde de farklı bir teşkilatlanma içerisindeydiler.

Yayalar, Anadolu ve Rumeli'de kendilerine mahsus sancaklar halinde teşkilatlandırılmıştır. Anadolu eyaletinde XVI. yüzyılda on iki sancakta yaya teşkilatının var olduğu (Hudâvendigâr, Kütahya, Aydın, Karahisar, Saruhan, Menteşe, Bolu, Karesi, Ankara, Sultanönü, Kocaili, Hamîd) ve Rumeli'deyse yaya ve müselleme sancaklarının Gelibolu, Çirmen, Tekirdağ bölgelerinde teşkilatlandığı bilinmektedir.

Yaya askerler Yeniçeri Ocağının kurulmasıyla devletin merkez ordusu olma özelliğini yitirmiştir. Bununla birlikte XIV. yüzyıl boyunca savaşlarda Osmanlı ordusunun kanatlarında tımarlı sipahilerin yanında kendi yayabaşları emrinde aktif olarak bulunmaya devam etmiştir. Bu bakımdan zamanla merkez ordudan taşra ordusu hüviyetine bürünmüş, ilerleyen yüzyılda ise geri hizmet kıtası halini almıştır.

Yaya birlikleri meydana getirilirken bu askerleri yazmak için kadılar görevlendirilmişti. Bu kadılar, Osmanlı ilinden yaya olabilecek askerleri seçerek defterlere kaydetmişlerdir. Askere yazılan kişilerin kaydedildiği defterler başkentte muhafaza edilmiştir.⁴² Kurulduğu tarihte yaya birlikleri, onlu manga ve yüzlü bölükler halinde teşkilatlandı. Onbaşı, yüzbaşı ve binbaşılar(yayabaşı) bu birliklere komuta etmekteydi. Yaya bölükleri başlangıçta toplam mevcudu 1000 kişi olacak şekilde tasarlanmıştı. Zamanla devletin genişlemesine paralel olarak mevcutları da artmıştır. Bu nedenle seferlere nöbetleşe gitmeye başladılar. Yeniçeri Ocağının kuruluşuyla ilgili de aynı mevcutla kurulması ve yayabaşlarının komutasında sevk ve idare olunma gibi benzerlikler, Yeniçeriler ile yayaların kuruluşunu karmaşık bir hale sokmuştur.⁴³

Başlangıçta yayaların her birine savaş zamanlarında 1 akçe yevmiye verilmesi kararlaştırılmıştı. Daha sonra bu miktar 2 akçeye çıkartıldı. Barış zamanında ise

---

⁴² Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Necdet Öztürk, M.Ü Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991, s 61.

⁴³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, 2. Baskı, Ankara, TTK Yayınları, 1984, s 156/61

kendilerine tahsis edilen toprağı işleyip geçindikleri daha önce ifade edilmişti. Bunun yanı sıra yayalar verdikleri hizmet karşılığında bir kısım vergilerden de muaftılar.⁴⁴

Yayaların özellikle XV. yüzyılın ortalarına kadar savaşlara fiilen katıldıkları ve önemli bir askeri güç oluşturdukları söylenebilir. Orhan Bey, I. Murad ve Yıldırım Bayezid döneminin anlatan bazı kaynaklarda bu birliklerin yayabaşılar idaresinde bulduklarına dair bilgiler bulunmaktadır.

Osmanlı ordusunda yaya birliklerinin yer aldığı ilk savař⁴⁵, 729/1329 yılında Orhan Bey idaresindeki Osmanlı ordusu ile İmparator III. Andronikos Paleologos idaresindeki Doęu Roma ordusu arasında gerçekeşen Pelekanon savaşıdır. Orhan Bey; bugünkü Eskihisar yakınlarında Doęu Roma ordusunu kuvvetlerini üç parçaya bölerek karşılamış, atlı saldırılarla tepelere doğru üzerine çektiği Doęu Roma piyadelerine karşı kendi yaya birliklerini devreye sokmuştur. Ardından kanatlardan Türkmen atlılarıyla çevirdiği dūřmanını ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Yaya askerlerin merkezde atlıların kanatlarda olduğu bu ordu dizilimi ilerleyen yıllarda da Osmanlı ordusu tarafından meydan savaşlarında başarıyla uygulanmıştır.

Gelibolu tahrir defterlerinde Süleyman Paşa'nın Rumeli'de ilk iskân ettiği yerleşimciler arasında bir isim oldukça dikkat çekicidir. Bu isim Süleyman Paşa'nın yayabaşılarından Karı-Yaya'dır.⁴⁶ Bu isim kendisine bölgede toprak tahsis edilen ilk yerleşimciler arasındadır. Bu bilgi bize göstermektedir ki yayalar Süleyman Paşa emrinde Rumeli'deki ilk fetihlerde bulunmuşlardır. Ayrıca Orhan Bey'in son dönemlerinde yaya ocaklarının başlangıç mevcudunun üzerine çıkıp Karesi'de örgütlenmiş oldukları anlaşılmaktadır.

Karamanoğulları ile yapılan Frenk Yazısı savaşında (788/1386) I. Murad, kendi hassa askerleri olan yeniçeri yayaları ve kapıkulu atlılarını merkezin önüne ve arkasına yerleştirirken yayabaşıları Saruca Paşa, İncik Balaban, Tovıca Balaban, İlyas Bey ve Müstecab Subaşı'yı yayalarıyla birlikte ordunun sağ ve sol kanatlarına tımarlı sipahilerin yanına yerleştirmiştir.⁴⁷ Bu bilgiyi doğru kabul edecek olursak yaya bir askeri sınıf olan yeniçerilerle ile yaya askeri birliklerin birbirinden ayrılmış olduğu

---

⁴⁴ M. Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1977, s 21.

⁴⁵ V. L. Mirmiroğlu, "Orhan Bey İle Bizans İmparatoru III. Andronikos Arasındaki Pelekanon Muharebesi", *Belleten*, C:13, Sayı:50,(1949), s 313.

⁴⁶ Halil İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, s 77.

⁴⁷ Neşri, s 102.

sonucuna varılabilir. Buna göre padişahın maaşlı askerleri yeniçerilerin padişahla birlikte merkezde, yaya birlikler ise artık merkez birliklerin yanında değil taşra birlikleri olan sipahilerin yanında saf tutan askeri birlikler haline gelmiştir.

Bulgar Çarı İvan Şişman'ın I. Murad'a karşı Sırplarla ittifak kurması üzerine 790/1388 yılında Bulgaristan üzerine gönderilen Vezir-i Âzam Çandarlı Ali Paşa'nın emrine verilen orduda Rumeli yayaları da bulunmaktaydı. Seferde yayalar, Rumeli Yayabaşı Saruca Paşa, Müstecab Subaşı, Yayabaşı İncecik Balaban gibi o dönemde öne çıkmış subaylarının emrinde sevk ve idare olunmaktaydılar.⁴⁸

I. Murad Kosova Savaşı öncesinde Anadolu muhafızı olarak önde gelen komutanlarından bazılarını önemli merkezlerde bırakmıştı. Yayabaşı İlyas Bey de emrindeki Anadolu yayalarıyla birlikte Anadolu muhafazası için bırakılanlar arasındaydı.⁴⁹

I. Kosova Savaşı'nda (791/1389) Rumeli Yayabaşı Saruca Paşa'nın yayaları Şehzade Yakup Çelebi emrindeki sol kolda konumlandırılmıştır.⁵⁰ İncecik Balaban, Tovica Balaban gibi yaya komutanları ise askerleriyle beraber Yıldırım Bayezid emrindeki sağ kolda yerlerini almışlardı. Oruç Beğ'e göre savaş için toplanan I. Murad'ın ordusundaki yayaların mevcudunun sadece Anadolu'dan 10.000 kişidir.⁵¹ Elbette kaynağın verdiği bu asker sayısı dönemin Osmanlı gücü hesaba katıldığında abartılı bir sayıdır. Bununla birlikte rivayetten de anlaşılacağı üzere hareketle o dönemde Anadolu ve Rumeli yayalarının Osmanlı ordusundaki mevcudunun hiç de az olmadığı⁵² ve ocağın devletin her iki bölgesinde de teşkilatlandığı sonucuna varılabilir.

Ankara Savaşı için toplanan orduda her sancağın defterine yazılı askerlerin Yıldırım Bayezid'in emriyle orduya katıldığı bilindiğinden⁵³ yayaların da Osmanlı ordusunda buldukları kesindir. Bununla birlikte Osmanlı tarihlerine yansıyan savaş anlatımlarında yayaların ve yayabaşlarının mevcuduyla savaş içerisindeki konumlanmalarına dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Osmanlı askeri teşkilatı içerisinde ortaya çıkış tarihi tam bilinmemekle birlikte bekâr Türkler arasından olağanüstü hallerde askere alınan azepler, Osmanlı kroniklerinde

---

⁴⁸ Neşri, s 108.

⁴⁹ Neşri, s 109.

⁵⁰ Neşri, s 124.

⁵¹ Oruç Beğ, s 41.

⁵² Halil İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, s 107.

⁵³ Neşri, s 146.

yayalarla karıştırılmaktadır. Buna istinaden Niğbolu Savaşı'nda ordunun ön saflarını azeplerle birlikte Yayabaşı Saruca Paşa'nın tutmuş olması, avarız karşılığı olarak büyük meydan savaşları öncesinde orduya alınan azeplerin savaşlarda yaya birlikleri ile beraber çarpıştığını düşündürmektedir. Bununla birlikte XVI. yüzyılda kaleme alınan kaynaklar, o dönemde geri hizmete çekilen yayaları azeplerle karıştırıyor da olabilir.

Orhan Bey'in ve çağdaşı Türkmen beylerinin (özellikle Aydınoglu Umur Bey) gazalarına katılan Türkmenler arasında okçulukta üstün beceri kazanmış, seçkin bir askeri birlik olarak yayalar⁵⁴ bulunmaktaydı. Orhan Bey'in diğer beylerin askerlerinden farklı olarak daimi ve maaşlı bir birlik tesis edip bunların borkünü diğer beylerinkinden farklı bir renk olarak belirlemesi, Osmanlıların diğer beyler karşısında askeri, siyasi ve ekonomik olarak ne kadar ön plana çıktığını göstermesi bakımında oldukça önemlidir.

Kurulduğu dönem olan XIV. yüzyıl içerisinde devletin meydan savaşlarında ve çok yüksek ihtimalle kale kuşatmalarında ihtiyacı olan asker ihtiyacını karşılayan yayalar, Orhan Bey tarafından devrin ihtiyaçları çerçevesinde kurulduktan kısa denilebilecek bir süre sonra askeri sınıf olarak merkez ordusu olma özelliğini yitirmiştir. Ardından taşraya ait bir askeri birlik niteliği kazanmıştır. Bununla birlikte merkez ordusu olarak kapıkullarının, taşra ordusu olaraksa tımarlı sipahilerin yaygınlık ve önem kazanmasıyla⁵⁵ zaman içerisinde yayalar geri hizmet sınıfı haline gelmiştir.

Gelecek yüzyıldaki teşkilat yapısından anlaşılacağı üzere yaya ocakları, Orhan Bey tarafından kurulduktan sonra Yıldırım Bayezid devrinin ilk yıllarına kadar fethedilen bölgelerle gelişim göstermiştir. Buna göre yayaların teşkilat olarak yayılımı Batı Anadolu'da beyliklerin doğrudan Osmanlı idaresine geçtiği 1390'lara ve Meriç vadisiyle Trakya'daysa 1370'lere kadarki ilk fetih bölgeleriyle sınırlı kalmıştır. Yaya sancaklarının başında yaya sancak beyleri bulunmaktaydı. Aynı sancaklar tımarlı sancaklar da olduğundan aynı sancak içinde iki başlı bir toprak ve asker düzeni bulunmaktadır.⁵⁶ Ancak yaya sancak beyleri tımar sisteminin devlet nezdindeki ağırlığı nedeniyle sancakların asli baş askeri-idarecisi olmaktan ziyade sadece yaya ocaklarından sorumlu yöneticiler olarak kalmışlardır.

---

⁵⁴ Halil İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, s 72.

⁵⁵ Mevlüt Bozdemir, *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, 1. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1982, s 51-52.

⁵⁶ Feridun Emecen, "Yaya ve Müsellem", D.İ.A, TDVY, İstanbul 1996, C:43, s 354.

Bu tarihler ve bahsedilen coğrafyalar dışında yaya ocağının genişleme imkânı bulamaması; devletin tımar ve kul sistemlerini oturtuktan sonra Türk köylüsünden asker almaya eskisi kadar ihtiyaç duymaması, Ankara Savaşı nedeniyle fetihler durduktan sonra sistemin yaygınlaşmamasına ve son olarak da Osmanlıların devlet çekirdeğinin bu bölgelerden ibaret olmasına bağlanabilir.

1.2. Kapıkulu Ocakları

1.2.1. Osmanlı Kapıkulu Ocaklarının Kökeni-Gulam Sistemi

İslam devlet teşkilatı içerisinde doğan ve zamanla Türk-İslam devletlerine de geçen gulamlık müessesesi; doğrudan hükümdarın şahsına bağlı, devletin yapısı imkân verdiğinde önemli devlet adamlarına da ait olabilen özel statülü köle askerleri ifade etmektedir. Bu türden askerlerin adı, ülkeye ve döneme göre farklılıklar gösterebilmektedir. Hükümdara ve emirlere bağlı bu askeri teşkilat, bilhassa Osmanlı devlet teşkilatını doğrudan etkileyen Büyük Selçuklu Devleti ve ardılları tarafından yaygın bir biçimde “gulam” adı altında kullanılmıştır.

Gulam; bıyığı çıkmamış(ergen olmamış) delikanlı, genç; köle, esir, kölemen, erkek çocuk, genç hizmetkar, azatlı köle; efendisine bağlı muhafız gibi çok çeşitli ancak yakın anlamları olan Arapça bir sözcüktür.⁵⁷

Askeri anlamdaysa savaşlarda esir alınarak veya satın alınarak hizmete alınan kimselerin, yetenek ve aldıkları eğitim sayesinde kazandıkları becerileri doğrultusunda başta ordu olmak üzere çeşitli devlet hizmetlerinde istihdam edilmesine dayalı müesseye **gulâm sistemi (military slave system, military slavery/köle asker sistemi)** denmektedir.⁵⁸

İslam devlet teşkilatı içerisinde Halifeler ve Emeviler devrinde bazı örnekleri olmakla birlikte (mevali gibi) gulamlık sisteminin kurumsal olarak ortaya çıkıp askeri teşkilat içerisinde yaygınlaşması Abbasiler dönemine rastlamaktadır. Halife Mansur ile başlayan⁵⁹ halifelerin ve çeşitli devlet görevlilerinin kendilerine bağlı köle askerler edinmeleri zamanla devletin askeri yapısını kökten değiştirmiştir. Abbasi ordusunun en

⁵⁷ Mustafa Zeki Terzi, “Gulam”, D.İ.A, TDVY, İstanbul 1996, C:XIV, s.178.

⁵⁸ Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, s 27.

⁵⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal*, s 13.

önemli unsurunun Türk gulamlar olmasına kadar devam eden bir süreç böylelikle başlatmıştır.

Kardeşi Halife Emin ile bir iç savaş vererek hilafeti ele geçiren Memun, iktidarını borçlu olduğu İranlı unsurların gücünü kırmak için ordusuna Türk gulamlar katmasıyla gulamlık, kurumsal olarak yaygınlaşmıştır.⁶⁰ Annesi Türk bir cariye olan Mutasım zamanında ise Türk gulamların istihdamı önemli ölçüde artmıştır. Gulamlar, Mutasım devrinde sayıca o kadar artmışlardır ki halife kendileri için Samarra adlı yeni bir şehir kurmak zorunda kalmıştır. Devlet başkenti bu yeni kurulan şehre taşınmış,⁶¹ ordunun büyük çoğunluğu Türklerden meydana geldiğinden Türkler hilafet içerisinde bir güç odağı haline gelmiştir.

Bu sayede Mutasım ve sonraki Halifeler, çeşitli güç çevrelerine karşı konumlarını güçlendirmek, askeri açıdan kendilerini güvende hissetmek amacıyla gulam temin etmeye devam etmişlerdir. Büyük çoğunluğu Türklerden oluşan gulamlar, zamanla devlette o denli büyük bir güç sahibi olmuşlardır ki Halifeler, gulamlıktan gelen Türk emirler elinde adeta birer kukla haline dönmüştür.

Tolunoğulları Devletinin kurucusu Ahmed bin Tolun, zaman içerisinde Abbasi devlet kademesinde yükselmiş ve Mısır valisi olarak atanmış Türk bir askerdir. Babası Tolun, Abbasi ordusuna gulam olarak alınmış Buharalı bir Türktür.⁶²

Gulamlar, henüz çocukken yabancı bir ülkeden ve farklı bir kültür çevresinden gelen kişilerdir. Bunlar önceleri köle statüsüyle hükümdarlar ve bazı güçlü yöneticiler tarafından satın alındıktan sonra sıkı bir eğitimden geçirilmekteydi. Efendileri dışında başka bir koruyucuları ve geldikleri yabancı ülkede efendilerine sadakatle açılacak olan yükselme imkanları dışında alternatif bir istikbal kapıları olmadığı için gulamların efendilerine sadakatleri oldukça yüksekti.

Bir gulamın kölelik statüsü sıradan bir köleden farklıdır. Gulamlar zorlu bir yolculuktan sonra gelecekte orduda ve ülke idaresinde yüksek makamlara gelebilecek olmaları dolayısıyla efendileriyle aralarında karşılıklı faydaya dayalı güçlü bir bağ bulunmaktaydı. Bu nedenle bir gulam, efendisi katında herhangi bir yerli memurdan ve yerli herhangi askere kıyasla çok daha sadaktı ve makbul bir konumdaydı.

---

⁶⁰ Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, s 103.

⁶¹ Mehmet Azimli, “Abbâsîler Döneminde Türklerden Oluşturulan Ordu (Hassa Ordusu)”, *Yeni Türkiye*, 22:82, (2016), s 557-561.

⁶² Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s 5.

Gulamaların orduda istihdamına Abbasi Devletine bağılı olarak Horasan’da kurulan ve Türkleri idari-siyasi-sosyal anlamda çok etkileyen Samanilerde de rastlanır. Samanilerin çoğunlukla Maveraünnehir’den olmak üzere Türk illerinden aldıkları gulamlar; yeteneklerine göre orduda yükselerek küçük-büyük ordu komutanlıkları, başkomutanlık ve valilik gibi makamlara gelebilmekteydiler. Gazneliler Devletinin kurucusu Alp Tegin, Samaniler ordusuna Maveraünnehir’den gulam olarak alınıp zamanla orduda yükselmişti. Daha sonra bu devletin Horasan orduları komutanı olmuştu. Bir taht kavgasında kaybeden Samani şehzadelerinden birinin tarafında yer aldığı için 350/961 yılında çekildiği Gazne’de birkaç yıl içerisinde kendi devletini kurmuştur.⁶³

Gaznelilerin ilk hükümdarlarından Bilge Tegin, Börü Tegin ve Sebük Tegin⁶⁴, devletin kurucu hükümdarı Alp Tegin’in satın aldığı Türk gulamlarındandı. Bunlar efendilerinin emrinde verdikleri hizmetler karşılığında yükselip ordu komutanı olmuşlardır. Sonrasında köle olarak geldikleri bu yabancı ülkede efendilerinin yerine ülkenin hükümdarı olmuşlardır.

Gazneliler Devletini kuran güç Türk gulamlar olduğu gibi bu devletin Dandanakan’da Selçuklulara yenilip bu savaş sonucunda büyük miktarda toprak ve güç kaybetmesine sebep olanlar da yine gulamlardır. Büyük Selçuklu Devletinin kurulmasında Türkmenler kadar olmasa da Gazne ordusundan soydaşlarına sığınan gulamlar da etkili olmuştur.⁶⁵ Gazneli Sultan Mesud’un haşin tutumu ve ordusunu yaz ortasında cebri olarak Merv’e yürüttüğü esnada çıkan çatışmalarda Gazneli saray gulamları oldukça isteksiz savaşmışlardır. Savaşın kızıştığı bir esnada vaktiyle Gazne ordusunda gulam olup Selçuklulara sığınmış olan askerler Selçuklu Türkmenleriyle birlikte Gazne ordusuna hücum etmişlerdir.⁶⁶ Nihayetinde ordudaki panik üzerine gulamları Sultan Mesud’u terk edip savaş meydanından kaçmışlardır.

Gulamlık, hükümdarın şahsına mahsus atlı ve yaya hassa askerlerinden meydana gelecek biçimde Büyük Selçuklu Devletinde de uygulanan bir askeri sistemdi. Hükümdar dışında hanedan üyelerinin, önemli devlet adamlarının ve valilerin de kendilerine ait gulamları bulunmaktaydı. Sultan’ın şahsına ait olan gulamlara **Gulam**

---

⁶³ Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s 34.

⁶⁴ Erdoğan Merçil, “Sebük Tegin”, *D.İ.A, TDVY, C:XXXVI*, s.262.

⁶⁵ Coşkun Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Teşkilatında Gulam Sistemi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010),s 59.

⁶⁶ Cihan Piyadeoğlu, *Büyük Selçuklular Yeni Bir Devrin Başlangıcı*, s 66.

ı Saray denmekteydi. Bu askerler ikta sahibi olmayıp devlet hazinesinden üç ayda bir pişegani⁶⁷ denen maaş almaktaydı.

Nizamülk'ün tavsiyesi üzerine⁶⁸ tıpkı Gaznelilerdeki gibi çeşitli milletlerden gulam istihdam edilmiştir. Bu sayede belli bir milletten asker grubunun (Abbasilerdeki Türk gulamlar gibi) orduya tahakküm etmesinin önüne geçilmek istenmiştir. Bu bağlamda Türk, Deylemlî, Fars ve Gürcü gulamlar alınmıştır.

Küçük yaşta gulam olmak üzere satın alınmış Türkler veya çeşitli uluslardan seçilen gulam adayları başta devlet merkezi olmak üzere Selçuklu ülkesinin büyük şehirlerinde gulamhane denen bir tür askeri okulda eğitilmekteydi. Bu okulların en saygın olanı hükümdarın sarayında bulunuyordu. Verilen eğitimler binicilik, atlı üstünde silah kullanma becerisi, hükümdara hizmet etme içeriği taşımaktaydı.⁶⁹

Bu sistem sayesinde Selçuklu hükümdarları Türkmenlere karşı bir denge unsuru olmak üzere güçlü bir merkezi ordu edinmeye çalışmışlardır. Sultan Melikşah zamanında hükümdarın gulamları 46 bin gibi bir sayıya ulaşmıştı.⁷⁰

Sultan Alparslan Harezmi'de suikaste uğradığında yanında gulam kökenli emiri Gevherayin ve kendini korumakla görevli Türk gulamları bulunmaktaydı. Gulamlar Sultan'ı saldırıdan koruyamasa da bir tanesi Yusuf isimli saldırganın kafasına topuzla vurmuş, diğer gulamlarsa saldırganı paramparça etmişlerdir. Bu hadise bize göstermektedir ki her askeri birlik gibi gulamların da görevleri esnasında zaaf gösterdikleri olabilmektedir. Bununla birlikte küçük istisnalar dışında efendilerine sadakat noktasında bir gulam, güvenilir bir muhafız askerdir.

Gulamlar arasından, ait oldukları sultan, emir ve şehzadelerin başarılarıyla orantılı olarak zaman içerisinde devlet içerisinde önemli görevlere gelenler vardır. Sultan Melikşah'ın gulamı ve ibrikdarı⁷¹ olan Anuştegin, Harezmi valisi olarak atanmıştır.⁷² Haremşahlar onun torunu Atsız oğlu İl Arslan tarafından bağımsızlığını elde etmiştir. Yine Melikşah'ın gulamlarından Emir Kodan, Merv şahnesi tayin edilmiştir.⁷³

---

⁶⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal*, s 53.

⁶⁸ Nizamülmülk, *Siyasetname*, s 143.

⁶⁹ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi III*, Ankara, TTK Basımevi, 1992, s 240-250.

⁷⁰ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2009, s 310.

⁷¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal*, s 47.

⁷² Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s 190.

⁷³ Cihan Piyadeoğlu, *Büyük Selçuklular Yeni Bir Devrin Başlangıcı*, s 227.

Büyük Selçuklu Devleti zamanında devletin iç meseleleri üzerinde gulamların etkisinin artması Sultan Melikşah'ın ölümüne rastlamaktadır. Onun ölümü üzerine oğulları ve kardeşleri arasında başlayan iç savaş sürecinde hem gulamlar hem de gulam kökenli emirler belirleyici olmuşlardır. Bu dönemde (485/1093) bir suikast neticesinde öldürülen eski vezir Nizamülmük'ün gulamları, başkent İsfahan'da esir tutulan Berkyaruk lehine bir isyan çıkartıp efendilerine ait silahhaneyi yağmalamışlar ve Berkyaruk'u ölümden kurtarmışlardır.⁷⁴ Berkyaruk'un nüfuzlu gulamları arasında babasının gulamlarından Aksungur, Gümüştigin Candar, oğlunun atabegi Emir Ayaz gibi isimler ön plana çıkmaktadır.

Gulamların efendileriyle aralarındaki bağ her zaman karşılıklı kazanca göre olmamaktaydı. Geçirilen yıllarla efendi ile gulam arasında duygusal bir bağ da gelişmekteydi. Nitekim Berkyaruk ile amcası Tutuş arasında yaşanan taht kavgasında Tutuş saflarında savaşan Melikşah'ın gulamları, Berkyaruk saflarının savaş öncesinde babası Melikşah'ın sancağını açtırması üzerine efendilerine olan bağlıklarını hatırlayarak Berkyaruk'un safına geçmişlerdir.⁷⁵ Bu sayede amcasına galip gelen Berkyaruk olmuş ve Tutuş ise hayatını kaybetmiştir.

Berkyaruk ile kardeşi Muhammed Tapar arasındaki taht kavgasında da gulam kökenli emirler oldukça etkin rol oynamışlardır. Hûzistanlı bir kadının gulamı iken zamanla Alparslan'ın hizmetine giren Bağdad şahnesi Gevherayin, bunlardan biridir. Gevherayin taht kavgalarında önce Tutuş'un bir süre sonra Muhammed Tapar'ın hizmetine girmiştir. En son Berkyaruk'un tarafına geçmişken onun adına savaşırken savaş meydanında ölmüştür.⁷⁶

Sultan Muhammed Tapar döneminde devlet babasının zamanındaki kadar olmasa da nispeten bir istikrar kazanmakla birlikte gulamlık teşkilat olarak bozulmaya devam etmiştir. Kendilerine verilen iktalarda fırsat buldukça devlet aleyhine işlere girişen güçlü emirlerinden Çavlı Sakavu, hükümdarına karşı defalarca faaliyetlerde bulunmuştur. Bu dönemde başlayan Haçlı Seferleriyle mücadele etmek üzere bölgeye gönderilen Mevdud, Aksungur el-Porsuki gibi gulam kökenli emirler⁷⁷ bölgedeki diğer emirlerle bir türlü anlaşamamışlardır. Selçukluların Haçlı Seferleri karşısında başarılı olamamasının

---

⁷⁴ Reşidü'd-din Fazlullah, çev. Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş, 2. Baskı (Selenge Yayınları, İstanbul, 2011), s 138.

⁷⁵ Cihan Piyadeoğlu, *Büyük Selçuklular Yeni Bir Devrin Başlangıcı*, s 242.

⁷⁶ Aydın Usta, "Gevherâyin", *D.İ.A, TDVY*, 2020, Ankara, C: ek 1, s.477.

⁷⁷ Osman Gazi Özgüdenli, *Selçuklular, C: I*, s 226-227.

temel sebebi emirler arasındaki bu uyumsuzluklar olmuştur. Hemen her gulam kökenli emirin kendine ait hedefleri ve ihtirasları gün yüzüne çıkmış, fırsat bulan emir bağımsız olmaya yönelik faaliyetlere girişmiştir.

Sultan Sencer zamanında da gulam kökenli vali isyanları devam etmiştir. Anuştegin'in torunu Harezmsah Atsız, Sultana karşı defalarca isyan etmiş. Sultan üzerine yürüyünce af dilemiş, sultanın zor durumda olduğu her fırsatta Horasan'ı yağmalamıştır.⁷⁸

İldenizliler Atabegliğinin kurucusu Şemseddin İldeniz, Irak Selçuklu vezirlerinden Ebu Talib el-Sumeyremi'nin Kıpçak asıllı gulamıydı.⁷⁹ Onun ölümünün ardından sırasıyla Irak Selçuklu Sultanları Mahmud bin Muhammed Tapar ve Mesud bin Muhammed Tapar'ın hizmetine girmiştir. Sultan Mesud tarafından yeğeni Arslanşah'ın atabegliğine ardından da Azerbaycan valiliğine tayin edilmiştir.⁸⁰ Musul Atabegliği'nin kurucusu İmam ed-Din Zengi, Sultan Melikşah'ın Türk gulamlarından Halep valisi Aksungur'un oğludur.⁸¹

Anadolu'da kurulan Ahlatşahlar Beyliğinin kurucusu Sökmen, Çağrı Bey'in torunu ve Azerbaycan meliki Yakuti'nin oğlu Kutb ed-Din İsmail'in bir gulamıydı. Efendisine nisbetle kendisine Sökmen el-Kutbî denilmiştir.⁸²

Görüldüğü üzere hanedan mensuplarına ve Türkmen boy beylerine karşı Sultanların şahsına bağlı güçlü bir ordu olması amacıyla kurulan gulamlık sistemi devlet otoritesinin güçlü olduğu dönemlerde daima savaşa hazır bir ordu olarak merkezi yönetim açısından yararlı bir askeri teşkilat olmuştur. Kargaşa zamanlarında ise gulamlıktan yetişen emirler de diğer emirlere gibi birer güç odağı olmuşlar, fırsat halinde hükümdara ve devlete isyanlar etmişlerdir. Gulam kökenli emirlerin çoğu devletin çöküş zamanlarında bağımsızlarını elde etmişlerdir. Öyle ki Selçulu Devletinin yıkılışı da Gaznelilerden farklı olmamış. Devletin resmen yıkılması gulam kökenli Harezmsahlar eliyle Rey şehri yakınlarında meydana gelen savaşta yenilen III. Tuğrul öldürülmesiyle (590/1194)gerçekleşmiştir.⁸³

Türkiye Selçuklu Devletini kuran unsurun askeri açıdan Türkmenler olması nedeniyle bu devletin ilk zamanlarında gulamlık sistemi görülmez. Devletin bu ilk zamanlarında

---

⁷⁸ Reşidü'd-din Fazlullah, s 172.

⁷⁹ Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s 200.

⁸⁰ Gülay Öğün Bezer, "İldeniz Şemseddin", D.İ.A, TDVY, , C:XXII, s 81.

⁸¹ Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s 213.

⁸² Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s 236.

⁸³ Reşidü'd-din Fazlullah, s 271.

askerlik, Büyük Selçuklu Sultanları tarafından Anadolu ucuna sevk edilen atlı Türkmenlerce sürdürülen doğal bir meslektir. Zaman içerisinde tıpkı ana devletleri olan Büyük Selçuklu Devleti gibi Türkiye Selçuklu Devleti de merkezileşme yönünde bir eğilim göstermiştir. Bu eğilim sonucunda gulamlık hükümdar ve emirlerin kendilerini siyasi ve askeri yönden dayandırdıkları bir müessese olarak ortaya çıkıp uygulanmıştır. Bu sayede kontrol altında tutulması zor, merkezi otoriteyle, şehirli halkla sorunlar yaşayan ve özellikle taht kavgalarında taraf olarak aktif şekilde bulunan Türkmenlere karşı bir denge unsuru meydana getirilmiştir.

Büyük Selçuklularda olduğu gibi askeri ve sivil kurumlar oturdukça idarede gulam kökenli devlet adamlarının etkisi artmıştır. Türkiye Selçuklu sultanlarının kendilerine ait hassa askerler edinmeleri sultanların akrabaları olan meliklere, komşu beylik ve devletlere karşı gücünü arttırmıştır.

Türkiye Selçuklularında gulamların varlığına dair ilk kayıtlara II. Kılıçarslan devrinden itibaren rastlanmaktadır. Miryokefalon Savaşı'nda (1176) sultanın ordusunda Türkmenler dışında kendi hassa askerleri olan atlı gulamları da bulunmuştur.⁸⁴

I. Haçlı Seferi ile II. Kılıçarslan'ın devleti güçlü bir yönetim altına toplayıp Miryokefalon Zaferi'ni kazanmış olduğu tarih aralığında devlet, eski başkentini kaybedip yeni başkent Konya'ya taşınmıştır. Bu zaman aralığında sık sık iç savaşlar yaşanmıştır. Dıştaysa Danişmendliler, Haçlılar ve Doğu Roma ile yaşanan mücadeleler neticesinde Selçuklular Anadolu coğrafyasında hayatta kalma mücadelesi vermiştir. Bu sebeplerden devletin merkezi bir askeri teşkilat kuracak ekonomik gücü ve bunu gerçekleştirecek bir siyasi imkanı bulamamış olması anlaşılır bir durumdur.

Miryokefalon Savaşı'ndan sonra hassa ordusu ve gulamlıktan yetişme emirlerin adlarına rastlanmaktadır. O halde gulam sistemi, Türkiye Selçuklularında II. Kılıçarslan ile birlikte bir müessese olarak gelişim göstermiştir. Bu bakımdan gulam sisteminin II. Kılıçarslan devrinden önce bir askeri teşkilat olarak kurumsallaşmaktan henüz ziyade kuruluş sürecinde olması muhtemeldir.

Türkiye Selçuklularında gulamların tedariki konusunda harp esirleri arasından seçme, satın alma, hediye ve herhangi bir devlet veya kişiden intikal etme gibi çeşitli yöntemlere başvurulmaktaydı. Ancak özellikle küçük yaşta dergâha alınan ve "gulâmhâne" adı verilen gulâm mektepleri veya askerî kışlalarda yetiştirilen bir

---

⁸⁴Anonim Selçuknâme, (Târîh-i Âl-i Selçûk der Anadolu), *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, (çev. Feridun Nafiz Uzluk), Ankara, 1952, s.39.

gulâmla, hediye, satın alma ve herhangi bir devlet veya kişiden intikal eden gulâmlar arasında farklılık olduğu şüphesizdir. Gulamların askerlik ve üst düzey devlet görevlerinde yükselebilmemesinin çeşitli şartları bulunmaktaydı. Çeşitli yollarla saraya veya herhangi bir devlet görevlesine intikal gulâmların şayet yaşı ilerlemişse bunlar ya önemsiz işlerle görevlendirildikleri ya da bazen serbest bırakılırlardı.⁸⁵ Buna karşın küçük yaşta “gulâmhâne”lere alınanlar özel olarak eğitilmekteydi. Bunun temel sebebi, küçük yaştaki gulâmların çekirdekten yetiştirilmesi ve verilen eğitim sonunda velinimetleri olan efendilerine son derece sadık bir gulâm olarak hizmete hazır olmalarıdır. Bu bakımdan sadece Türkiye Selçuklularında değil gulâm sistemini uygulayan bütün devletlerde, saraya küçük yaşta alınan gulâmların yetiştirilmesine özel bir önem verildiği şüphesizdir.

Türkmenlerin teçhizat bakımından Doğu Roma ve özellikle Haçlı birliklerine göre oldukça hafif donanımlı askerler olduğunu Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'ın Dorileon'da Haçlı ordusu önünde uğradığı yenilgiden (490/1097) somut olarak anlamaktayız. Türkmen gönüllüler özellikle iyi donanımlı ordular karşısında göğüs göğüse çarpışmak ve kale kuşatmalarını gerçekleştirmek için yetkin bir askeri güç değildir. Buna karşın gulamlar; iyi teçhizatlı ve maaşlı profesyoneller olarak askerlik dışında başka bir meslekle uğraşmayan, ait oldukları kişiye bağlılıkla hizmet eden bir askeri zümredir. Bu nedenlerden ötürü Türkmenlerin orduda gaza ve yağma amacıyla gönüllü olarak istihdamına, gerekli hallerde cerahor olarak kiralanmalarına devam edilmekle birlikte hassa askeri olarak gulamlardan yararlanılması ileriki yıllarda yaygınlaşmıştır.

I. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev, Antalya'yı fethettikten sonra bu şehri sadık gulamlarından⁸⁶ Mübarizeddin Ertokuş'un idaresine bırakmıştır. Ertokuş Bey'in babasının adı Abdullah olduğundan kendisinin gayri müslim bir köle olarak Sultan'ın hizmetine girdiği anlaşılmaktadır. Antalya gibi yeni fethedilmiş önemli bir şehrin valiliği gibi önemli bir makama Sultan'ın gulamlarından birinin atanmış olması, gulam sisteminin kurumsal olarak öneminin arttığını göstermektedir.

Türkiye Selçukluları ile İznik Rum İmparatorluğu arasında yapılan Alaşehir Savaşı'nda Selçuklularca kazanılan zaferin ardından I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yakın koruması

---

⁸⁵ Erkan Göksu, “Türkiye Selçuklu Devletinde Gulam Eğitimi ve Gulamhaneler”, *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, C:VII/24, 2007, s 66.

⁸⁶ İbni Bibi, *Selçukname*, çev. M. Nuri Gencosman. Ankara: Uzluk Basımevi, Baskı Tarihi, 1941, s 46.

olan hassa askerleri ganimet toplamak üzere hükümdarlarını yalnız bırakmışlardır. Sultan'ın yanında az sayıda asker kalmasından faydalanan İznik askerleri bu fırsatı değerlendirip sultanı şehit etmişlerdir.⁸⁷ Bu bilgiden her ne kadar efendilerinin şahsına bağlı olsalar da zaman zaman gulamların da disiplinsiz ve ihmalkar davranışlar gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Sultan İzzeddin Keykavus'un kardeşi Alaeddin karşısında taht mücadelesini kazanmasında gulam kökenli emirleri Çaşnigir Mübarezzeddin Çavlı, Emiri Ahur Zeyneddin Başara ve Emiri meclis Mübarizüddin Behram Şah'ın katkıları büyük olmuştur.⁸⁸ Taht mücadelesinin sonucuna etki edecek güce ulaşan gulam kökenli emirler eliyle gulamların yönetimdeki ve ordudaki etkisinin arttığı anlaşılmaktadır.

I. İzzeddin Keykavus, Kuzey Suriye Seferi'nin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine ihanetinden şüphe ettiği emirlerini hassa askeri olan gulamlarına otağının etrafını sardırıp tutuklatmıştır. Bir eve hapsedilen emirler, içinde buldukları ev ateşe verilerek öldürülmüştür. Fırsatını bulup ateşten kurtulmayı başaranları ise Sultan'ın gulamları mızraklayıp öldürmüşlerdir.⁸⁹ Hadiseden anlaşılacağı üzere gulamlar hükümdarlarından bir emir aldıklarında bunun ahlaki ve hukuki yönünü sorgulamamakta, verilen emri yerine getirmede asla müsamaha göstermemektedir.

Alaaddın Keykubad, babasının gulamlarından kalan ve taht mücadelesi esnasında ağabeyinin yanında saf tutan gulam kökenli emirlerinin kendi döneminde güç ve nüfuzlarıyla yarattığı bir komplo ile karşı karşıya kalmıştır. Sultan; komplocu emirleri Çaşnigir Emir Seyfeddin Ayaba, Emîri Ahur Zeynüddin Başara, Emiri meclis Mübarizüddin Behramşah ve Bahaeddin Kutluca'yı Kayseri'de hassa gulamlarına tutuklatmış ve adı geçen emirleri gulamlarına öldürtmüştür.⁹⁰ Sultan'ın gulamları ilgili emirleri tutuklayıp öldürürken onların da gulam kökenli olmalarına aldırış etmemiş, hükümdarlarının verdiği emri yerine getirmede tereddüt göstermemişlerdir. Öte yandan gulam kökenli emirlerin devlet içerisinde sayı etkinliklerinin artmış olması onları devlet içerisinde bir güç ve etki odağı haline getirmiş olacak ki hükümdar değiştirmek gibi ciddi bir komploya girişinler.

---

⁸⁷ İbni Bibi, s 48.

⁸⁸ İbni Bibi, s 53.

⁸⁹ İbni Bibi, s 82-83.

⁹⁰ İbni Bibi, s 107-108.

Bu güçlü emirlerin tasfiyesinden sonra kendilerine ait gulamların çokluğu devleti endişeye düşürmüştür. Bunun sonucunda emirlerden kalan gulamlar için bazı tedbirlere başvurulmuştur. Buna göre emirlerin itibarlı yakınlarının da içinde bulunduğu yaşını almış gulamların mal ve mülklerine el konulmuştur. Kendileri devlet hizmetinden çıkartılıp serbest bırakılmışlardır. Neticede bunlar efendilerini öldüren sultana karşı güzel hisler beslemeyeceklerdir. Yaşı küçük gulamlar ise kişisel özelliklerine göre ya “taşthane”ye ya da askeri eğitim almak için “gulâmhâne”lere gönderilmiştir.⁹¹

629/1231-1232 yılında Curmagon Noyan kumandasındaki Moğol kuvvetleri Sivas havalisindeki bir kervansarayına saldırmış ardından bölgede yağma ve katliam yapmışlardır. Bunun üzerine Alaeddin Keykubad, Kemaleddin Kamyar’ın emrine kendi saray muhafızlarıyla diğer hassa askerlerinden oluşan tam teçhizatlı bir ordu vermiş ve bölgeye göndermiştir.⁹² Sultan’ın hassa askerlerinin başına kendisi dışında bir emirini koyması ilginç bir bilgidir. Buna benzer bir başka bilgiye Ahlat fethedildikten sonra rastlamaktayız. Fetihden sonra Sahip Ziyaeddin, Pervane Taceddin ile Müsfevfi Sadeddin; bölgenin iktasını ve düzenini tesis etmek için Sultan’ın hassa askerlerinden bin süvariyle Ahlat’a gitmişlerdir ardından bu bölgede Selçuklu düzenini kurmuşlardır.⁹³ Öncelikli görevleri Selçuklu sultanının askeri yönden en büyük dayanağı olmak ve hükümdarlarının kişisel korumalığını yapmak olan Türkiye Selçuklu gulamları, “velinimet”leri olan hükümdarlarına ve onun şahsında devlete tam sadakat esasına göre yetiştirilmekteydiler. Bu nedenle istisnalar olmakla birlikte hemen hepsinin sadakatleri kusursuzdu. Ayrıca gulamlar çok iyi eğitilmiş yaya ve atlı profesyonel savaşçı birliklerinden oluşan, maaşlı, daimi bir orduydular.⁹⁴

Efendileri zamanında güçlü konuma yükselen gulam kökenli emirler bazen yeni bir hükümdar tahta geçtiğinde nüfuzları ile yeni Sultan’ın iktidarı için tehdit olarak algılanabilmekteydi. Bu durumda bu gulam kökenli emirlerin tasfiyesiyle yeni emirler ön plana çıkardı.

Devletin Moğol tahakkümü altına girmesinden sonra mali açıdan büyük bir dar boğaz oluşmuştu. Seferlerin ve fetihlerin de durmasıyla doğal olarak gulam sistemi bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Bu yıllarda Sultanların ve önemli devlet adamlarının

---

⁹¹Erkan Göksu, “Türkiye Selçuklu Devletinde Gulam Eğitimi ve Gulamhaneler”, *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, C:VII/24, 2007, s 70.

⁹² İbni Bibi, s 165-166.

⁹³ İbni Bibi, s 169.

⁹⁴ Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, s 65.

gulamları bulunmaya devam etmekle birlikte bunlar hem sayıca azalmış hem de artık eskisi gibi sefer ve yükselme kapıları kapandığından etkinlikleri kalmamıştır.

Gulamlar, Türkiye Selçuklu ordusunun seferlerinde ve uç beylerinin komutasındaki Türkmenlerin akınlarında ele geçirilen esirler arasından temin edilmekteydi. Bu esirler arasından uygun olanlar seçilip gulam olmak üzere yetiştirilirdi. Bunun dışında köle pazarlarından satın alınarak, hediye olarak verilerek temin edilen gulamlar da mevcuttu. Bunlar içerisinde en yaygın olanı savaş esirleri arasından seçilerek gulam yapma uygulamasıdır. Devletin seferleri hesaba katıldığında gulamların da İznik ve Trabzon Rumları, Kilikya Ermenileri, Haçlılarla beraber gelen Franklar, Almanlar, Gürcüler,⁹⁵ Kıpçaklar, Ruslar, Harezmliler, Eyyûbîler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Müslüman şehir ve bölge halkı ve Babaîler gibi “âsi” Türkmenlerden⁹⁶ arasından alındığı anlaşılabacaktır.

Türkiye Selçuklularında gulamlar; tıpkı önceki İslam ve Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi atlı ve yaya birliklerden oluşmaktaydı. Bu askerlerin silahları başkentte silahhanede muhafaza edilir ve gerekli hallerde gulamlar teçhiz edilirdi. İhta sahibi olmayıp devletten üç ayda bir bitegani adlı maaş olarak hizmet verilerdi.⁹⁷

Büyük Moğol İmparatorluğunun bir parçası olarak ortaya çıktığı için ordusu ağırlıklı olarak bozkır tarzında atlı okçulardan oluşan⁹⁸ İlhanlı ordusu da ağırlıklı olarak benzer yapıdaydı.⁹⁹ Bununla birlikte merkezde maaşlı olarak hükümdara hizmet eden keptavul(ketavul) denilen hassa askerler bulunmaktaydı. Bu askerlerin temel görevi savaş veya barış halinde İlhan'ın ve hükümdar ailesinin muhafaza edilmesiydi. Sayıları tam bilinmemekle birlikte keptavulların biner kişilik alaylar şeklinde teşkilatlandığı bilinmektedir. Bu askerler(çerikler) maaşını Divan-ı Büzürk'ten alırlardı. Bunlar arasından korucu denen bir sınıf doğrudan İlhan'ı korumakla görevliydi.¹⁰⁰

İlhanlılar İslam'a geçtikten sonra devlet teşkilatları Selçuklu devlet geleneğine benzer bir karakter almış olmalı ki gulam-memlûk cinsinden köle askerlerin Ebu Said Bahadır

---

⁹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal*, s 101.

⁹⁶ Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, s 67-68.

⁹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal*, s 102.

⁹⁸ İlyas Kemaloğlu, *Avrasyanın Sekiz Asrı Çengizoğulları/ Büyük Moğol İmparatorluğu*, haz. Hayrünnisa Alan, İlyas Kemaloğlu, Ötüken Neşriyat, I. Baskı, İstanbul 2016, s 52.

⁹⁹ Hayrünnisa Alan, *Avrasyanın Sekiz Asrı Çengizoğulları/ İlhanlı Devleti*, s 177.

¹⁰⁰ Ercan Gördeğir, *Olcaytu Han ve Zamanı (1304-1316)*, İksad Yayınevi, I. Baskı, Ankara 2021, s 243.

Han'ın bir yolculuğunda İlhan'a eşlik ettiği, hükümdar konaklarken de bu askerler arasında konakladığı bilinmektedir.¹⁰¹

Mısır'da Türk gulamlar istihdam etme geleneği Fatimilerin son zamanlarından itibaren başlamıştı. Selahaddin Eyyübi'nin Mısır'da devletini kurmasıyla birlikte istihdam edilen gulamların (mamluk adı altında) sayısı artmıştır. Eyyübi sultan ve meliklerinin her biri, kendi hakimiyet bölgelerini korumak ve diğer meliklerin toprağı üzerindeki emellerini gerçekleştirebilmek için kendilerine sadakatle bağılı hassa birlikleri kurmak zorunda kalmışlardır. Zaman içerisinde istihdam edilen mamlukların sayısına paralel olarak devlet içerisindeki güç ve nüfuzları artmıştır. Özellikle Eyyübi idaresinin son yıllarında Moğol İstilasına karşı cesaretleri, binicilikleri, vücut yapıları, yiğitlikleri, atılganlıkları, iyi avcı ve soylu oluşları gibi yeteneklerine istinaden özellikle Kıpçak mamlukları satın alınmaya başlanmıştır. Kıpçak Türkleri, mamluk olarak geldikleri Mısır'da kendi adet ve geleneklerini sürdürmeye devam etmişlerdir.¹⁰²

Mamluklar, ordu komutanlıklarını ele geçirmeye ve hanedan içerisindeki taht kavgalarında belirleyici güç olmaya başlamıştır. Bir yerden sonra hükümdar ve melikler hakimiyetlerini korumak için mamlukların desteğine muhtaç haline gelmiştir. Bu sayede mamluklar, köle olarak dahil oldukları sistem içerisinde kendilerine farklı bir alan açma imkanına kavuşmuşlardır. Eline fırsat geçen mamluk kökenli emirler devlet içerisindeki siyasi güçlerini arttırma yoluna gitmişlerdir.¹⁰³

Mamluklara düşmanca bir tavır takınan Eyyübi hükümdarı Turan Şah'a karşı bir suikast tertip eden mamluklardan biri olan Baybars'ın (648/1250) adı geçen kişiyi kendi elleriyle Nil Nehri'nde öldürmesiyle mamluklar, Mısır'da saltanatı ele geçirmişlerdir. Aybek isimli ileri gelen mamluk emirinin sultan ilan edilmesiyle gücün irsi olarak değil, güç ve nüfuzla el değiştirdiği Mamluklar(Türk Devleti) devri başlamıştır. Aybek'in bazı mamluk gruplarıyla iş birliği yapan eşi tarafından öldürtülmesi üzerine yerine Mısır tahtına yine bir mamluk emiri olan Kutuz geçmiştir.¹⁰⁴ Aynicâlût'ta Moğollar'ın hezimete uğramasında önemli rol oynayan (658/1260) Baybars, savaşta gösterdiği başarı sebebiyle Kutuz'dan Halep valiliğine tayinini istemiştir. İsteği reddedilen

---

¹⁰¹ Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn i Battuta Seyahatnamesi*, çev. A. Sait Aykut, II. Baskı, YKY, İstanbul 2004, s 326-327.

¹⁰² Altan Çetin, "Selçuklu Teşkilâtı'nın Mamluklara Tesiri ", *Bellekten*, C:68/251, 2004, s 111.

¹⁰³ Süleyman Kızıltoprak, "Mamluk", *D.İ.A, TDVY*, C:29, s 88.

¹⁰⁴ Gökhan İlyas "Mamluk Devleti'nde Askerî Kölelik Hukuku". *Nevşehir Barosu Dergisi*, Yıl:I /Sayı:I(Mart 2014): s135-136.

Baybars, bunun üzerine Kutuz'u öldürmüş ve onun yerine sultan olmuştur. Karadeniz'in kuzeyinden küçük yaşta esir olarak Sivas'a getirilmiş bir Kıpçak Türk'ü olan Baybars, burada bir köle tüccarı tarafından satın alınarak Mısır'a götürülmüştür.¹⁰⁵ Mısır'da köle olarak başlayan hayatı İslam tarihinin en ünlü hükümdarlarından biri olarak sona ermiştir.

Memlüklerde sultanın ve ikta sahibi emirlerin kendilerine ait memlükleri bulunmaktaydı. Bunlar ilk efendilerinin ismine nispet edilen, son derece iyi eğitilmiş askerlerdi. Memlükler devletin ilk dönemlerde ağırlıklı olarak Türklerden seçilmekteydi. Sonraki yıllarda ağırlıklı olarak Çerkesler arasından temin edilmeye başlanmışlardır. Bunlara ilaveten Rum, Kürt, Rus gibi çeşitli milletlerden de satın alınan köleler arasından memlük askerler temin edilmiştir.¹⁰⁶

Memlük olacak kişiler ciddi paralar ödenerek Sivas, İskenderiye gibi köle ticaretinin yoğun olarak yapıldığı şehirlerden satın alınmaktaydı. Kıpçak illerinden ve Kafkaslardan temin edilecek memlüklerin temin edilmesinde köle tacirleri çok önemli bir rol üstlenmekteydi.¹⁰⁷ Memlük olacak köleler Kahire'de Kal'atülcebel denen kışlalara alınarak yoğun bir askeri eğitimden geçirilmekteydiler. Askeri eğitim dışında burada şayet memlük olacak kişiler arasında Türk olmayanlar varsa bunlara ordunun dili olan Kıpçak Türk Lehçesi öğretilmekteydi. Bunun dışında temel bir okuma yazma eğitimi de verilmekteydi. Askeri eğitimler; bedensel olarak güçlenmeye dönük eğitimler, çeşitli silahları kullanma eğitimi ve binicilik olmak üzere üç alanda verilmekteydi.¹⁰⁸ Memlük askeri eğitimleri, XIII-XIV. yüzyıllar için oldukça profesyonel bir eğitimdi.

Memlükler, bir sultana ait olarak yetiştirildiği takdirde ona nispetle anılırdı. Ait oldukları sultan ölüp yeni sultana biat ettikleri takdirde artık saltanatın memlükleri olur ve bir şahsa ait olmazlardı. Bu askerler ait oldukları sultanların adına nispetle çeşitli hiizlere ayrılıp¹⁰⁹ taht mücadeleleri başta olmak üzere pek çok hadiseye karışabilmekteydi. Devlet içerisindeki farklı memlük grupları arasında güç ve nüfuz mücadelesi yaşanabilmekteydi.¹¹⁰

¹⁰⁵ Kazım Yaşar Koprıman, "Baybars I", *D.İ.A, TDVY*, C:5, s 221.

¹⁰⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal*, s 416-417.

¹⁰⁷ David AYALON, "Memlük Devletinde Kölelik Sistemi", çev. Samira Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C:4/1, 1989, s 213.

¹⁰⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal*, s 415.

¹⁰⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal*, s 417.

¹¹⁰ İbn i Battuta, s 168.

Memlûk Devletinin hükümdarlık makamının dışında valileri ve ordudaki nüfuzlu emirleri de memlûk kökenli olduğu için bu ülkede daimi ve düzenli bir hanedan tesis etmek neredeyse olanaksızdı. Memlûk idaresi bir yandan güçlü ve profesyonel askeri sistemi sayesinde Moğol ilerleyişini durduracak kadar güçlüyken diğer yandan sık sık yaşanan darbeler, öldürülen sultanlar ve patlak veren isyanlar neticesinde siyasi zemini oldukça kırılğan bir devletti.

Bir sultanın kendine ait memlûklerinin ve geçmişte silah arkadaşlığı yaptığı güçlü memlûk emirlerinin sadakati hayattayken güçlüydü. Hükümdar öldüğünde yerine geçen kişiye karşı aynı şekilde sadakat göstereceklerinin bir garantisi bulunmamaktaydı. Nitekim Sultan Baybars'ın sadık memlûklerinden olan Kalavun, her ne kadar Baybars'ın hatırasına saygı duysa da kendisini etkisizleştirmek isteyen Baybars'ın büyük oğlu Sultan Berke'yi tahttan uzaklaştırmıştır. Ardından tahta geçirdiği Baybars'ın küçük oğlu Sülemiş'i yaşının küçük olmasını bahane ederek tahtan indirerek Baybars oğullarının yerine kendisi geçmiştir.¹¹¹

Osmanlılar bir uç beyliği olarak ortaya çıkmakla beraber Türkiye Selçuklu üzerinden İlhanlı ve Büyük Selçuklu devlet mirası ile çağdaşları olan Mısır Memlûk Türk Sultanlığının bazı uygulamalarını örnek almışlardır. Özellikle Selçukluların kul sisteminin (gulam) Osmanlıların kapıkulu ocaklarını tesis etmesinde ve XV. yüzyılda tesis edecekleri devşirme sistemi üzerindeki etkisi oldukça büyüktür.¹¹² Bu bakımdan kul sistemi olarak nitelendirilen hükümdarın şahsına bağlı bir askerliğin ilk örneklerine henüz çok erken dönemlerde rastlanmaktadır. Söz gelimi Osman Bey, Bursa'yı abluka etmek için koyduğu kuvvetlerin başına Balabancık isimli kulunu (daha çok İlhanlılardaki nöker gibi) vazifelendirmiştir.

Orhan Bey döneminde kölelerden saray görevlisi ve devlet adamı yetiştirildiğine dair kayıtlar mevcuttur. Baba adı kaynaklara Abdülmuin olarak geçen Lala Şahin Paşa bu yolla devlet hizmetine alınıp Orhan Bey'in oğlu Şehzade Murad'a lala tayin edilecek kadar değer gören bir devlet adamıdır.¹¹³ Kapıkullarının ikbal ve geleceği geçmiş devletlerdeki gulam ve memlûk örneğinde olduğu gibi ait oldukları efendinin

---

¹¹¹ Ali Aktan, "Bahrî Memlûklerden Sultan Kalavun ve Hânedanı". Belleten, C:59 /Sayı:226 (Aralık 1995): s 606-607.

¹¹² Speros Vryonis, "Seljuk Gulams and Ottoman Devshirmes", *Der Islam Journal of the History and Culture of the Middle East*, Berlin, C:XLI, (1965), s.224-252.

¹¹³ Abdülkadir Özcan, "Lala Şâhin Paşa", *D.İ.A. TDVY*, C:27, s 77.

başarılarıyla doğrudan alakalı olduğundan Şehzade Murad'ın hükümdar olmasıyla Lala Şahin Paşa bir nevi başkomutanlık makamı olan beylerbeyliğine kadar yükselmiştir.

1.2.2. Acemi Ocağı

Orhan Bey zamanında devletin merkezileşmesine yönelik bir adım olarak kurulan yayaların teşkilat olarak devletin merkezi ordu ihtiyacını karşılayamaması üzerine I. Murad zamanında devletin asker ihtiyacının karşılanması ve sınırlarının korunması için daha köklü tedbirler alınması zorunlu bir hale gelmiştir.¹¹⁴ Osmanlıların kapıkulu askerlerini meydana getirme sürecinin bu zorunluluk bağlamında ele almak gerekmektedir.

Osmanlıların ilk yıllarında savaş esirleri, göçebe Türk adetlerince akına çıkan Türkmen gaziler arasında pay edilmekteydi. Bu geleneğin devletin genişlemesine paralel olarak merkezileşmeye, hazineye ve hükümdarın şahsına bağlı düzenli askere ihtiyacının artmasıyla değişmesi zaruri hale gelmiştir. Akıncıların ganimetlerinin belli bir kısmında vazgeçmek zorunda bırakılması uçlarda büyük huzursuzluklara sebep olabileceğinden konunun dini bir dayanağının olması oluşabilecek tepkileri en aza indirmede önemli bir dayanak teşkil edebilirdi.

Döneminin bilginlerinden olduğunda anlaşılan Karamanlı Kara Rüstem¹¹⁵, devletin ihtiyaçlarına İslam Hukuku çerçevesinde bir çözüm bulup durumu kazaskere arz etmiş olmalıdır. Karamanlı Kara Rüstem'in Osmanlı hizmetine ne zaman girdiği, hangi görevle meşgul olduğu tam bilinmemekle birlikte Çandarlı Halil Hayreddin Paşa nezdinde değerli bir konumda olduğu açıktır.

Osmanlı kaynaklarının üslup farkları dışında üzerinde ittifak ettiği üzere Karamanlı Kara Rüstem isimli devrinin önemli bilgininin savaşlarda alınan esirlerin 5/1'inin İslam Hukuku uyarınca hükümdarın ve dolayısıyla devletin hakkı olduğunu Kazasker Çandarlı Kara Halil Efendi'ye hatırlatması ve bu ganimetin devlet adına alınmasını tavsiye etmesi şu şekilde gerçekleşmiştir. “Efendi, bunca sultanlık malını niçin zıyan edersiniz? Gazilerin aldığı esirlerin beşte biri Tanrı buyruğuna göre hanındır, niçin almıyorsunuz?”¹¹⁶, “Mevlana, akından elde edilen bu ganimet malını niçin beyliğe

¹¹⁴ Serdar Özdemir, *Osmanlı Devletinde Devşirme Sistemi*, 1. Baskı, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2008, s 78.

¹¹⁵ Aşıkpaşazade, s 112. Ayrıca bkz. Neşri, s 91. Ayrıca bkz. Oruç Beğ, s 37.

¹¹⁶ Aşıkpaşazade, s 112.

almazsın da zayi edersin?”¹¹⁷ Bu hatırlatma ve tavsiye sonları Pençik denen asker temin etme vergisinin, Acemi ve Yeniçeri Ocaklarının ortaya çıkmasını sağlayan hadise olmuştur.

Acemi Ocağının Yeniçeri Ocağıyla birlikte I. Murad hükümdarlığının başlarında ve Çandarlı Halil Hayreddin Paşa'nın kazasker tayin edildiği tarihte (764/1363) kurulduğu görüşü kabul edilmektedir. Bu durumda Karamanlı Kara Rüstem'in I. Murad zamanında devlet görevi aldığı hesaba katılırsa Orhan Bey'in hükümdarlık yıllarında Osmanlı ülkesine gelmiş olma ihtimali bulunmaktadır.

Osmanlı kaynaklarına yansıyan Pençik resminin ortaya çıkış rivayetlerine bakıldığında Kazasker Çandarlı Halil Hayreddin Efendi'nin İslam Hukuku uyarınca devletin ganimetler üzerinde belli oranda bir hakkı olduğundan haberdar olmadığı gibi bir anlatım yapılmaktadır. Bu noktada hadiseyi doğru anlayıp yorumlamak gerekmektedir. Çandarlı Halil Hayreddin Efendi (sonraları Paşa), ilmiye sınıfına mensup biridir.¹¹⁸ Kadılık görevini yıllarca sürdürdükten sonra döneminin en yüksek yargıçlığı olan kazaskerlik görevine yükselmiş bir devlet görevlisidir. Bu bakımdan kendisinin İslam Hukuku'na vakıf olmaması mümkün değildir.

Çandarlı Halil Hayreddin Paşa, Kara Rüstem'in savaş esirlerinin 5/1'inin devlet tarafından alınması¹¹⁹ ve bunların asker olarak kullanılması önerisini I. Murad ile paylaşmıştır. Bunun üzerine I. Murad, bunun hükümdarlık töresi mi yoksa Tanrı buyruğu mu olduğu sormuş ve Tanrı buyruğu olduğunu öğrenince bu öneriyi kabul etmiştir.

Akıncıların akınlarda aldıkları esirlerin 5/1'ini devlet namına almak üzere Kara Rüstem, Gelibolu'da görevlendirilmiştir.¹²⁰ Bu sayede akıncıların Anadolu'ya geçişinde “Pençik” adı verilen geçit akçesi devletçe akıncılardan tahsil edilmiştir. Kanuna göre akıncılar, her beş esirden birini veya ellerindeki esir sayısı beşin altında ise değerinin beşte biri olan 25 akçeyi “pençik vergisi” olarak devlete vermek zorundaydı.¹²¹ Akıncıların başlangıçta ganimetleri üzerinden alınan bu yeni vergiden kurtulmak için yollarını değiştirmeye başlamaları ve uygulamanın askerler arasında genel bir hoşnutsuzluğa yol açması üzerine uçların beyi Evrenos'a ve Beylerbeyi Lala Şahin

---

¹¹⁷ Neşri, s 91 Ayrıca bkz. Oruç Beğ, s 39. Ayrıca bkz. Anonim Osmanlı Kroniği, s 28.

¹¹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, TTK Yayınları, Ankara, 1986, s 5.

¹¹⁹ el-Enfâl 8/41.

¹²⁰ Aşıkpaşazade, s 112.

¹²¹ Neşri, s 92.

Paşa'ya pençik vergisini sınırda toplamaları emredilmiştir. Verginin dini bir vergi olması nedeniyle icrasının kadiya bırakıldığına dair bilgiler vardır.¹²²

“Kapıkulu Ocakları” olarak isim bulan bu yeni askeri teşkilatın XIV. yüzyıldaki insan kaynağı olan pençik sistemi yukarıda bahsedilen düzenlemeler sonucunda ortaya çıkmıştır.

Pençik oğlanlarının çok önemli bir kısmı, akıncıların düşman memleketlerine yaptıkları akınlarda elde edilmekteydi. Akıncıların elde ettikleri esirler “Pençikci” denilen ve akıncılarla beraber bulunan bir memur(kadı) tarafından tespit edildikten sonra devlet payı akıncılardan tahsil edilmekteydi. Devletin payı ihtiyacı karşılamıyorsa akıncıların ganimet olarak kendi paylarına düşen esirlerden de bedeli akıncıya ödenerek pençik oğlanı satın alınabilirdi. Bu satın alınan esirler, erkek olanlardan 10-17 yaşları arasındakilerin sağlıklı ve güçlü-kuvvetli olanları arasından seçilirdi. İhtiyaç halinde yaşı 17’yi geçen yetenekli esirlerden de pençik oğlanı alınabilmekteydi. Pençik resmi de denilen kanunun 763/1362’de veya 764/1363¹²³ yılında konulmuş olduğuna dair farklı görüşler bulunmaktadır.

Pençik oğlanı alma uygulamasının başladığı ilk zamanlarda devlet tarafından alınan esirlerin yaşlarına pek dikkat edilmezdi. Alınan esir, savaşabilecek yaştaysa kısa bir askeri eğitimden sonra orduya kabul edilirdi.¹²⁴ Zamanla bu uygulamanın bazı mahsurları nedeniyle¹²⁵ yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre yaşları 10-20 yaş arasındaki esir erkek çocuklar Acemi Ocağı’na alınmaya başlanmıştır. Genel kanı ve kaynakların yaygın görüşü savaş esirlerinin Osmanlı ordusunda savaştırılması uygulamasının ilk kez I. Murad zamanına denk geldiği şeklindedir. Bununla birlikte orduda savaş esirlerinden yararlanma uygulamasını ilk başlatan kişinin Orhan Bey’in büyük oğlu Süleyman Paşa olduğu da öne sürülmektedir.¹²⁶

İlk uygulamanın mahsurlarının anlaşılmasından sonra pençik oğlanlarının yeniçeri olabilmeleri için öncelikle Lapseki-Çardak-Gelibolu arasında gidip gelen at nakliye gemilerinde 5-10 yıl süreyle birer akçeyle çalışmaları sonrasındaysa 2 akçeyle yeniçeri

---

¹²² Abdülkadir Özcan, “Pencik”, *DİA*, (İstanbul, TDVY, 2007) C:XXXIV, s 226.

¹²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, s 9.

¹²⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, s 5.

¹²⁵ Neşri, s 89.

¹²⁶ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s 45.

olmaları kararlaştırılmıştır.¹²⁷ Bir süre sonra bu uygulamanın da bazı mahsurları görüldüğünden zamanla bu uygulama da değiştirilmiştir.

Önceki uygulamaların askeri disiplin ve eğitim açısından istenilen sonucu verememesi üzerine I. Murad devrinde Gelibolu Acemi Ocağı kurulmuştur. Ocak belli başlı bazı kurallar çerçevesinde teşkilatlandırılmıştır. Buna göre ilk olarak Acemi Ocağına asker alınmak için geçilmesi gereken bazı aşamalar bulunmaktaydı. Çandarlı Halil Hayreddin Paşa'ya atfedilen: “Bunları Türk’e verelim; hem Müslüman olsunlar hem de Türkçe öğrensinler, sonra getirelim yeniçeri olsunlar.” sözü yeniçeri olma süreç ve şartlarını belirlemesi bakımından oldukça önemlidir.¹²⁸

Pençik oğlanları önce Anadolu ve Rumeli ağalarının¹²⁹ gözetimi altında 3 ile 8 yıl arası¹³⁰ bir süre için Türk ailelerin yanına verilip belli bir süre bu ailelerin yanlarında yaşarlardı. Bu eğitim süresince çiftlik sahiplerinin ve Türk köylülerinin hizmetinde çiftçilik işlerinde çalıştırılarak bedensel olarak güçlenmeleri sağlanırdı. Bunun yanı sıra Hristiyan bir çevrede doğan bu çocukların Türkçeyi öğrenmesi, Müslüman olması ve Türk-İslam yaşam tarzını öğrenip benimsemesi bu eğitim sayesinde mümkün olmaktadır.¹³¹ Savaşlarda köle olarak alınan bu çocuklar, milliyet ve meslek açısından Türk-İslam unsurlarına aşina olmadıkları için kendilerine acemi denmekteydi.¹³² Pençik oğlanlarına Türk ailelerin yanında geçirdikleri süre zarfında maaş ödenmemekteydi. Türk-İslam kültürünün pençik oğlanları tarafından benimsenmesi o kadar önemliydi ki buradaki eğitimleri yeterli olmadıkça yeniçeri yapılmazlardı.¹³³ Bunun yerine beslenmelerinin hizmet ettikleri Türk aile tarafından giyimlerinin ise devlet tarafından karşılandığı bir uygulama benimsenmişti.

Türk ailesinin yanında yetişen pençik oğlanları eğitim süresi tamamlandıktan sonra Gelibolu'daki Acemi Ocağına teslim edilir ve başına ak börk giydirilerek acemi oğlanı olurlardı. Yeniçerilerin tıpkı ilk düzenli ordu olan yayalar gibi ak börk giymesi Osmanlı ilk yüzyılında ahiliğin devletin uygulamaları üzerindeki etkisini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

---

¹²⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, s 5.

¹²⁸ Aşıkpaşazade, s 112.

¹²⁹ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s 47.

¹³⁰ Serdar Özdemir, *Osmanlı Devletinde Devşirme Sistemi*, s 140.

¹³¹ Neşri, s 92.

¹³² Çiğdem Şengül Seçgin, Özkan Türkçelik ve Mehmet Soyupak, “ Karıştırılan İki Önemli Mesele: Osmanlı'da Devşirme Sistemi ve Pençik Kanunu”, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, C:6/8, (2023), s 1061.

¹³³ Serdar Özdemir, *Osmanlı Devletinde Devşirme Sistemi*, s 126.

Gelibolu'daki Acemi Ocağı'nın başında Yeniçeri Ağası'na bağlı olarak hizmet veren Acemi Ocağı Ağası(sonraları İstanbul Acemi Ocağı kurulunca buradaki ağaya Gelibolu Ağası denilmiştir.) unvanlı bir subay bulunmaktaydı.¹³⁴

Acemi Ocağında belli bir süre askeri eğitim gördükten sonra acemi oğlanları “yeni kapu olmak, yeni kapulanmak ”¹³⁵ şeklinde ifade edilen bir usulle padişahın “kapısına çıkar” ve kapıkulu olurlardı. Yeniçeri Ocağına alınan askerlerin adları, künyeleri, eşkâli ve alacakları ulufenin miktarı; “kütük” adı verilen ocak defterine kaydedilirdi. Pençik usulünce alınıp bahsedilen aşamaları geçmeksizin yeniçeri olmak hiçbir şekilde mümkün olmadığı gibi pençik kanunu dışında başka bir kaynaktan (XIV. yüzyıl için) da asker alımı yapılmazdı.

1.2.3. Yeniçeri Ocağı

Orhan Bey zamanında kurulan yaya isimli düzenli Osmanlı birlikleri; savaş zamanlarında toplanan, barış zamanında ise çiftçilikle meşgul olan askeri birliklerdi. Bu askerler önceki Türk-İslam devletlerinde de var olan doğrudan hükümdara bağlı merkezi bir ordu (hassa, gulam) olma vasfını taşımamaktaydı. Bunlara ilaveten I. Murat zamanında gerek Rumeli'de gerekse Anadolu'da fetihlerle devletin sınırları bir hayli genişlemiş bulunmaktaydı.

I. Murad ile birlikte başlayan süreçte Balkan devletleriyle ardı arkası kesilmeyen savaşlar neticesinde çok sayıda yeni askere ihtiyaç duyulur oldu. Uçlardaki akıncı kuvvetlerinin fetih yapmadaki yetersizlikleri gibi çeşitli nedenler de göz önüne alınınca devlet erkânı, yeni ve doğrudan hükümdardan emir alan bir askeri teşkilat kurulmasını zaruret olarak görmüştür. Bu askeri teşkilat kuşatmalarda ve meydan savaşlarında etkili olacak şekilde yaya olarak savaştıkları askerlerden¹³⁶ oluşacaktı. Yeniçeriler; savaş meydanında hükümdarlarının yanında savaştıkları, hükümdarlarını canları pahasına koruyup savaşlarında yalnız bırakmayacak bir askeri teşkilat olarak ön plana çıkacaktı. Yeniçeriler, askerlik dışında başka bir meslekleri olmayan (profesyonel), evlenmeleri-aile kurmaları yasak olan, tek aileleri hükümdarları ve ocakları olan, maaşlı(ulufe) askerlerdi.

---

¹³⁴ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s 45.

¹³⁵ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s 48.

¹³⁶ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s 53.

Ocağın adı Türkçe yeni ve çeri(asker) sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmektedir. Yeniçeri Ocağının kurulmasında I. Murad döneminin ilk yıllarında kazasker olan Çandarlı Kara Halil Efendi etkin bir rol oynamıştır. Çandarlı Kara Halil Efendi'yle birlikte yine ocağın kurulmasında devlette hangi görevleri üstlendiğini tam olarak bilemediğimiz ancak Osmanlı devlet teşkilatında hukuki, mali ve askeri anlamda önemli hizmetleri olan Karamanlı Mevlana Kara Rüstem'in de payı büyük olmuştur.¹³⁷ Sefer, kale muhafazası gibi durumlar haricinde başkentte ve hükümdarın emri altında (kapıkulu) bulunan yeniçeriler; Osmanlı Devletinin savaş meydanlarındaki seçkin askeri sınıftıydı. Buna ilaveten barış zamanlarında başkentte asayişini korumak da yeniçerilerin görevleri arasındaydı. Kapıkulu ocakları içerisinde yeniçeriler tamamı yaya askerlerden oluşan seçkin bir askeri birlikti.

Çandarlı Halil Hayreddin Paşa'nın ahilik içerisinde önemli bir konumu bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca I. Murad'ın da ahi reislerinden olduğu 767/1366 tarihli bir vakfiyeden anlaşılmaktadır.¹³⁸ Bu bilgiler ışığında yeniçerilerin çevredeki diğer beylerin askerleri kızıl börk giyerken neden ak börk giydikleri meselesi de aydınlanmış olur. Ak börk ahiliği ve soyluluğu temsil eden sembollerden biridir. Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşundan sonra uzunca bir süre daha yeniçeri börklerinin Bilecik'te üretilmesi¹³⁹, ocağın kuruluş aşamasında ahilerin etkisini destekleyen bir bilgi olarak düşünülebilir. Ocak üzerinde ahilerin etkisi XIV. yüzyıl boyunca sürmüş olsa da sonraki yüzyıllarda ahilik toplum ve devlet nezdindeki gücünü yitirmiştir. Bundan sonra Yeniçeri Ocağı Bektaşiliğin hakim olduğu bir askeri teşkilata evrilmiştir.

Yeniçeri Ocağının sancağı; yarısı sarı, yarısı kırmızı çatal bir bayraktır. Bu bayrak dışında ocağın Sünniliğine atıf yapmak için beyaz ipekten İmam-ı Azam bayrağı da seferlerde yeniçeri ağasının çadırının önüne dikilirdi.¹⁴⁰

Yeniçeriler, kıyafet olarak dolama denilen çuhadan uzun, cübbe benzeri bir kıyafet giyerlerdi. Dolamanın altına çakşır denilen şalvar giyerlerdi. Dolamanın üzerine ise yağmurluk olarak I. Murad devrinden beri yeniçerilere devlet tarafından verilen barani¹⁴¹ adlı çuha bir kaput giyerlerdi. Yeniçerilerin kıyafet envanteri göz önüne

---

¹³⁷ Neşri, s 91.

¹³⁸ Tarihi vesikalar, sayı 4, Murat Beğın Ahi Musaya verdiği 767 Recep tarihli vakfiye.

¹³⁹ Aşıkpaşazade, s 90.

¹⁴⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, s 290-291.

¹⁴¹ Kavanin-i Yeniçeriyân, varak 21.

alındığında XIV. yüzyıl ordularında rastlanmayacak biçimde üniforma niteliğinde kanunlarca tespit edilmiş sade kıyafetler giydikleri anlaşılmaktadır.

Yeniçeri Ocağının başında yeniçeri ağası denilen, doğrudan padişaha bağlı yüksek rütbeli subay bulunmaktaydı.¹⁴² Yeniçeri ağası, bu askeri teşkilatın kuruluşundan itibaren ocak içinden atanırdı. Yeniçeri Ocağındaki herhangi bir yeniçeri, ocağa sıradan bir er olarak girdikten sonra yeteneğine ve ocaktaki kıdemine göre rütbe sırasıyla terfi edip en sonunda yeniçeri ağası olabilirdi. Bu sayede hem askeri tecrübesi ve mesleki liyakati yüksek kişiler ağalığa gelmekte hem de yeniçeri ağası ocaktan yetiştigi için kendi ocağına hakim olabilmekteydi.

Ocağın kurulduğu bu ilk dönemlerde yeniçeri ağası, sonraki zamanların ağaları gibi vezir rütbeli değildi. Ocağın mevcuduna ve askeri teşkilattaki ağırlığına paralel olarak yeniçeri ağası, sancakbeyi rütbesi taşımaktaydı. Bu nedenle ağa sefere çıkarken önünde tek tuğ taşınmaktaydı. XIV. yüzyılda bir yeniçeri ağası sadece Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağının işleyişinden sorumluydu. Yeniçeri ağası, doğrudan hükümdara bağlı bir subay olduğundan seferlere de hükümdarla birlikte çıkmaktaydı.¹⁴³

Yeniçeri Ocağının yeniçeri ağasından sonra en yüksek rütbeli subayına sekbanbaşı denilmekteydi.¹⁴⁴ Yeniçeri ağasının hükümdarla birlikte sefere gittiği zaman ocağın komutanı olarak işleyişini sürdüren görevli sekbanbaşydı. Yeniçeri ağasının sefere çıkmadığı zamanlarda vezirin veya serdar tayin edilen kişinin emrinde sefere çıkan yeniçerilerin komutanlığını da sekbanbaşı üstlenmekteydi.¹⁴⁵ Sekbanbaşından sonra ocakta kul kethüdası isimli subay gelmekteydi. Kul kethüdasından sonraysa ocaktaki yayabaşılar içerisinde en kıdemlisi olan baş yayabaşı ocağın en kıdemli subaydı.

Ocak ilk kurulduğunda savaş esirlerinden 1000 kadarı yeniçeri olarak orduya alınmıştır. Bu bilgiden Yeniçeri Ocağının ilk kuruluşunda yaya teşkilatının ilk kuruluşundaki mevcuda benzer bir uygulama benimsendiği anlaşılmaktadır. Zamanla devletin artan asker ihtiyacına paralel olarak yeniçerilerin sayısı da artmıştır. Bir acemi, yeniçeri olduğunda yeniçeri ağası tarafından “orta” denen bölüğünün emrine verilirdi. Yeniçeri ortaları, istisnalar dışında 100 kişiden oluşmakta ve “yayabaşı” denilen subaylar

---

¹⁴² Abdülkadir Özcan, “Fatih’in Teşkilât Kanunnâmesi ve Nizâm-ı âlem için kardeş katli meselesi” , *Tarih Dergisi*, sayı 33, s 41.

¹⁴³ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s 52.

¹⁴⁴ Sekban bölükleri Fatih Sultan Mehmet döneminde doğrudan ocağa bağlanmıştır. Bu tarihten sonra sekbanbaşılar ocağın emir komuta zincirinde kul kethüdasının önüne geçmiştir.

¹⁴⁵ Neşri, s 108.

tarafından idare edilmekteydi.¹⁴⁶ Bu ortaların sayısı arttıkça bunlara birer ad ve numara verilme geleneği benimsenmiştir.

Hükümdarın özel muhafız bölükleri olan solak ortaları, yeniçeriler arasından güçlü, kuvvetli, cesur, boylu, anlayışlı ve muteber askerlerden seçilirdi. Solaklar dört ortadan oluşan ve başlarında dört adet olmak üzere “solakbaşı” denilen subayları bulunan seçkin birliklerdi. Solaklar ortalarının I. Murad zamanında, Yeniçeri Ocağı kurulduktan sonra oluşturulduğuna dair bir görüş mevcut olmakla birlikte¹⁴⁷ Kavanin-i Yeniçeriyân’a göre solak ortaları Yıldırım Bayezid’in hükümdarlığı döneminde kurulmuştur. Hangi rivayetin doğru olduğu net olarak bilinmemekle beraber Yeniçeri Ocağı kurulduktan kısa sonra solak ortaları Osmanlı ordusundaki yerini almıştır.

Bu bölük askerlerine solak denme sebebi, hükümdarın atının sağından giden iki solak başının efendilerine sırtlarını dönmek için ok atarken sol ellerini kullanmalarındır. Solaklar, sefer esnasında hükümdarın atının sağında ve solunda giderek solak okçularla¹⁴⁸ adeta etrafında etten duvar örüp onu koruyan askerlerdi. Solakların dış halkası da diğer yeniçeri ortalarıyla çevrilmekteydi.

Ankara Savaşı’nda “Solak Karaca” isimli bir subayın varlığı, XIV. yüzyıl bitmeden solak ortalarının kurulmuş olduğunu kanıtlar niteliktedir. Yıldırım Bayezid’in solaklarından birinin Bursa ve Amasya’da dizdarlık¹⁴⁹ yaptığı da bilinmektedir. Bu bakımdan solakların ocak içerisinde seçkin bir konumda oldukları anlaşılabilir.

Sekban bölükleri, ya I. Murad ya da Yıldırım Bayezid zamanında kurulmuştur.¹⁵⁰ Sekbanlar, padişahla birlikte sekbanbaşı emrinde sefere çıkarlardı. Bunun dışında hükümdarın sürek avları için tazıların beslenmesi ve hükümdarla birlikte ava çıkmak da sekbanların görevleri arasındaydı. Sekbanlar XIV. yüzyıl itibariyle tam manasıyla Yeniçeri Ocağına ait bir birlik değilken sonraki yüzyılda doğrudan Yeniçeri Ocağına dahil edilmişlerdir.

Bir yeniçeri, acemiliğini tamamlayıp asker olarak ocağa ilk girdiğinde kıdemce en alta kabul edilirdi. Bu süre zarfında kaldıkları odanın kıdemli yeniçerilerinin de hizmetlerini görmekle mükellefti. Bunun dışında ocak içi çeşitli hizmetlerde görevlendirilen kıdemsiz yeniçeriler de olmaktaydı. Bölük hizmetinde göstereceği liyakate, savaşlardaki

¹⁴⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, s 155.

¹⁴⁷ Neşri, s 92.

¹⁴⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, s 218-219.

¹⁴⁹ Aşıkpaşazade, s 148.

¹⁵⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, s 162.

üstün hizmetine göre bir yeniçeri eri terfi edebilirdi. Bu tür yükselmeler başlangıçta iki akçe olan yevmiyeye yarım akçe zam yapılması şeklinde gerçekleşirdi. Bazen hükümdar, ocakta hak kazananların gündelik ve derece bakımından yükselmelerini emrederdi. Bu emir yeniçeri ağasına bildirilerek yükselmeleri sağlanırdı. Gündeliğine zam dışında üstün hizmet karşılığı olarak kapıkulu süvarisi olmak¹⁵¹ veya tımar verilerek tımarlı sipahi¹⁵² yapılmak şeklinde terfi etmek de mümkündü. Bazen orduda verilmiş bir emre aykırı hareket edenleri haber vermek suretiyle de yükselmeleri yapılırdı. Ocak içerisinde yeniçeri erlerinin terfilerinden biri de ocak subaylarından biri yapılmaktı.

Kurulduğu ilk yıllarda Yeniçeri Ocağı hükümdara mutlak itaat ve sadakat, hükümdara hiçbir durumda isyan etmemek, savaş meydanında hükümdarı yalnız bırakmamak,¹⁵³ birbirleriyle dayanışma içerisinde olmak gibi askeri açıdan çok değerli niteliklere sahip bir birlikti.

Seferlerde emir almadıkça yağma, gasp gibi davranışlar yeniçerilerde görülmemekteydi.¹⁵⁴ Yeniçeriler, kışlarında toplu halde yaşadıkları ve acemilikten itibaren birbirleriyle beraber oldukları için aralarındaki bağlar oldukça kuvvetliydi. Kanun gereği evlenmeleri yasak olduğundan bir bakıma ocak, yeniçerinin ailesi niteliği taşımaktaydı.

Yeniçerilerin ocak içerisinde belirlenmiş kurallar çerçevesinde günlük eğitimler, yeme-içme ve dini değerlerin yüksek tutulduğu oldukça planlı bir yaşayışları bulunmaktaydı. Bir yeniçeri savaşlarda askerlik yapmasına engel olacak şekilde yaralanma ve sakatlanma yaşadığı takdirde emekli edilirdi. Bir diğer emekli olma yoluysa belli bir süre hizmet ettikten sonra emekli olmaya hak kazanmak şeklindeydi.

Herhangi bir yeniçeri, ocağın kanunlarına göre bir suç işlediği takdirde kendi subayları tarafından cezalandırılmaktaydı.¹⁵⁵ İdam edilmesini gerektirecek nitelikte ağır bir suç işlediğindeyse ocaklı olarak idam edilmeyip kanunlar çerçevesinde ocaktan atıldıktan sonra sıradan bir reaya olarak idam edilmekteydi.

Yeniçeriler arasında profesyonel bir orduda mevcut ast-üst ilişkisine ve kıdeme riayet edilmekteydi. Ocak içinde yeniçerilerin günlük olarak yerine getirmesi gereken

---

¹⁵¹ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s 54.

¹⁵² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, s 286.

¹⁵³ Aşıkpaşazade, s 147.

¹⁵⁴ Aşıkpaşazade, s 137.

¹⁵⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, s 349.

görevlerde asla bir aksaklığı müsamaha edilmezdi. Böylelikle ocağın disiplini ve itibarı korunmuş olurdu. XIV. yüzyıl bağlamında düşünüldüğünde bu denli kesin kuralların ve profesyonel işleyişin olduğu Yeniçeri Ocağı, devletin savaşlarında ve genişlemesinde pay sahibi bir etken olmuştur.

Yeniçeriler, üç ayda bir olmak üzere ulufe denen maaşlarını devlet hazinesinden peşin olarak alırlardı. Hükümdarlar gerekli hallerde ulufelerine zam yapabiliirdi. İlerleyen dönemlerde devletin hazinesine ciddi bir külfet olacak olan “cülus bahşişi” uygulamasını ilk başlatan kişi, Kosova Savaşı’nda babasının şehit olması üzerine devletin önde gelen askeri yöneticileri tarafından hükümdar ilan edilen Yıldırım Bayezid’dir. Kuşkusuz askere bahşiş dağıtılmasında hükümdarın kardeşi Şehzade Yakup Çelebi’nin boğdurulmasının asker arasında yarattığı huzursuzluğu¹⁵⁶ yatıştırma amacı vardır. Olağan üstü şartlardan doğan bu uygulama sonraki yıllarda hükümdarlar için zaruri bir gelenek haline gelmiştir.

Yeniçeriler; ateşli silahlar devrinden önceki bu dönemde temel savaş araçları olan ok-yay, eğri kılıç, kendilerini korumak için birer kalkan, yakın savunma için hançer, bozdoğan, teber ve balta (nacak) gibi silahlarla teçhiz edilmekteydi. Başlarına sadece yeniçerilerin giyebildiği uzun börk takar, genellikle çoğu yeniçeri zırh giymezdi.

Yeniçeri Ocağının teçhizatına değinmişken XV. yüzyılda varlığı net olarak bilinen Cebeci Ocağından da kısaca bahsedilmekte yarar vardır. Bu ocağın kuruluş tarihi tam olarak belli olmasa da Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağının kuruluşundan kısa süre sonra kurulduğu düşünülebilir. Cebeciler başlangıçta acemi oğlanlar arasından seçilen askerlerdir. En büyük subayı cebecibaşı olan ocağın bu subay dışında kethüda, çavuş ve ocak kâtibi gibi daha alt rütbeli subayları da bulunmaktaydı.

Cebeci Ocağının en önemli görevi ok, yay, kılıç, siper kazmaya yarayan kazma ve kürek, zırh, miğfer gibi savaş aletlerinin bakımıyla ilgilenmekti.¹⁵⁷ Sefer zamanlarında bu silahları sınıra kadar taşıyıp yeniçerilere dağıtmaları kanundu. Dağıtılan savaş aletleri seferden sonra toplanır ve elden geçirilirdi. Sınırlardaki kalelerde bulunan askeri malzemeler için de nöbet usulüne göre cebeciler istihdam edilmekteydi.¹⁵⁸

I. Murad, fiili olarak orduyu elinde tutması sayesinde babasının yerini alabilse de ülkesinde bazı iç karışıklıklar çıkmıştı. Bu süreçte Ankara şehri de elden çıkmıştı.

---

¹⁵⁶ Aşıkpaşazade, s 123.

¹⁵⁷ Coşkun Ünsal, *Osmanlı Askerî Teşkilatında Kapıkulu Süvarileri (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, s 13.

¹⁵⁸ Yasemin Kılıçarslan, “Cebeci”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VII, s 182-183.

Sultan, iç düzeni sağladıktan sonra bu şehri ahilerden tekrar teslim almıştı. Şehre girişi esnasında “kulları” üzerlerine ahilerce saçılan akçeleri yağma edince padişah maaşlı askerlerinin bu davranışına oldukça sinirlenmiştir.¹⁵⁹

791/1389 tarihinde meydana gelen Kosova Savaşı’nda yeniçeriler bölükler halinde merkezde I. Murad’ın yanında savaşmışlardır.¹⁶⁰ I. Kosova Savaşı’nın zaferle sonuçlanması üzerine I. Murad, yanında az sayıda¹⁶¹ hasekisiyle birlikte ordusunun düşmanı takipten dönüşünü beklerken şehit edilmiştir. Hasekiler, yeniçerileri ortalarının 14,49,66 ve 67. ortalarına verilen addı.¹⁶² Bu tarihte ocağın mevcudunun henüz çok kalabalık olmadığı düşünülürse bu hasekilerin Sultanın yakın korumalığını yapan 14. orta olduğu düşünülebilir.

798/1396 yılında meydana gelen Niğbolu Savaşı’nda yeniçeriler, merkezde azeplerin ardında düşman ağır zırhlı süvarisinin saldırısını karşılamak üzere kazıklarla tahkim edilmiş alanda konumlandırılmışlardır. Fransız ağır zırhlı süvari saldırısı karşısında tutunamayan azeplerin kazıkla çevrilmiş hatta çekilmesiyle yeniçeri okçuları Haçlı süvarilerinin atlarını ok yağmuruna tutmuş ve düşman hücumunun hızının kesmeyi başarmışlardır. Ya kazıklı tahkimata çarparak ya da oklanarak atlarını kaybeden şövalyelerin büyük kısmı yaya olarak kazıklı alanı geçmeye çalışmıştır.

Merkezdeki bu çatışmanın ortasına bir de Macarların merkeze saldırması üzerine yeniçeriler, afallamış ve Yıldırım Bayezid’in ordugâhı tehdit altında kalmıştır. Yaşanan bu karmaşaya ve savaşın tüm ağırlığına rağmen yeniçeriler, hükümdarlarını ve merkezi terk etmemiştir. Bu sayede Osmanlı ordusu dağılmaktan kurtulmuştur. Pusudaki sultanın kayınbiraderi Stephan Lazarevic ve emrindeki Sırp askerlerin de yardıma gelmesiyle Macar saldırısı püskürtülmüştür.¹⁶³

Bu savaş esnasında geleneksel Türk savaş taktiği böylelikle zırhlı şövalyeler karşısında uygulanmıştır.¹⁶⁴ Osmanlı ordusunda merkezde yaya sınıfından yeniçeriler, kanatlarda hilal şeklinde hafif teçhizatlarıyla hızlı tımarlı sipahiler ve akıncılar yer almıştır. Osmanlı piyadesinin Avrupalı ağır zırhlı süvariye üstünlüğünü ispat eden Niğbolu, ağır zırhlı şövalyeliğin düşüşünün başlangıcı kabul edilebilir.

---

¹⁵⁹ Neşri, s 89.

¹⁶⁰ Neşri, s 124.

¹⁶¹ Ahmedî, s 154.

¹⁶² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, s 157.

¹⁶³ Feridun Emecen, “Niğbolu Savaşı”, *TDV DİA*, C: 33, s 91.

¹⁶⁴ Emine Koca, *Yıldırım Bayezid Devri Siyasi Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı*, (Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s 73.

Ankara Savaşı'nda Yeniçeriler, merkezde Yıldırım Bayezid'in emrinde savaşmışlardır. Diğer askerler savaşın kaybedildiğini görüp şehzadeler ve devlet adamlarıyla birlikte savaş alanını terk ederken hükümdarın kapıkullarının bir kısmı yanından ayrılmamışlardır.¹⁶⁵ Yeniçeriler oldukça disiplinli ve sadık askerler olup savaşlarda hükümdarlarını yalnız bırakmak ve meydandan kaçmak gibi alışkanlıkları olmasa da Ankara Savaşı gibi sonu oldukça ezici bir mağlubiyetle biten bu savaştan kaçmak zorunda kalanları da olmuştur. Savaş meydanını terk edenler arasında Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'da¹⁶⁶ bulunmaktadır. Bu bilgidен hareketle Yıldırım Bayezid'in yanında kalanlar dışında Emir Süleyman ve yanındaki devlet adamları ile birlikte savaş meydanını terk eden yeniçeriler de olduğu bilgisi açıktır. Meydanı terk eden bu yeniçeri gücü Hasan Ağa önderliğinde Rumeli'nde kendini hükümdar ilan eden Emir Süleyman'a büyük bir güç katmışlardır.

Kaynağın ifadesine göre önemli devlet adamlarının ve şehzadelerin savaş alanından çekilmesi üzerine Solak Karaca adlı bir solak, padişaha: “Hani o güvendiğin oğulların? Hani o sancak beyleri, o sarhoş vezirin neredeler?” şeklinde sitem etmiştir.¹⁶⁷ Yanında kalan 3.000 kişilik kapıkuluyla savaşa savaşa kendine bir çıkış yolu arayan Yıldırım Bayezid nihayetinde esir düşmüştür. Esir düştüğü esnada da yanında kendi kapı halkı dışında kimse kalmamıştır.¹⁶⁸

1.2.4. Kapıkulu Süvarileri

Kapıkulu süvarilerinin tam olarak ne zaman ortaya çıktığını tespit etmek mümkün olmamışsa da yaygın kabule göre I. Murad devrinde Kara Timurtaş Paşa'nın önermesiyle kurulmuş bir askeri teşkilattır.¹⁶⁹ Atlı hassa asker olarak hizmet veren kapıkulu süvarilerinin başlangıçta iki bölük halinde “sipah(sipahi) ve silahtar” adlarıyla ortaya çıktığı düşünülmekle birlikte sipah bölüğünün Fatih Sultan Mehmed zamanında

---

¹⁶⁵ Aşıkpaşazade, s 146.

¹⁶⁶ Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, s 37.

¹⁶⁷ Aşıkpaşazade, s 147. Ayrıca bkz. Neşri, s 146-147.

¹⁶⁸ Oruç Beğ, s 52.

¹⁶⁹ “Osmanlı Kanûnnâmeleri”, *Milli Tetebbûlar Mecmuası*, Sayı: 2 (Mayıs-Haziran 1331), I, s 325.

kurulduğuna dair görüşler de mevcuttur.¹⁷⁰ Bunların tımarlı atlı askerler olan tımarlı sipahilerden ayrılması için kendilerine “bölük halkı” adı da verilmiştir.¹⁷¹

Selçuklular ve önceki İslam devletlerinde yaygın olan elit atlı asker sınıfı gulamlara benzer bir şekilde kapıkulu süvarileri hükümdar katında değerli bir askeri birlikti. Kapıkulu süvarilerinin görevleri savaşlar esnasında padişahın sağ ve solunda bulunup hükümdarlarını savunmak, padişahın sefer ve yolculuklarında otağını korumaktı.

Kapıkulu süvarileri, iç oğlanları arasından ve yeniçeriler arasından hizmetlerine mukabil terfi etmeye hak kazananlardan (bölüğe çıkmak) seçilirdi. Bu şekilde seçilen kapıkulu süvarilerinden daha fazla olmak üzere seçkin devlet adamları ve komutanların çocukları arasından da bu bölüklere asker alınmaktaydı.¹⁷² Bunun nedeni atlı hassa asker olarak hizmet veren bu bölüklerde görev alabilmek için üstün binicilik ve atıcılık becerisine sahip olmak gerekmesiydi. Türklerin erken yaşlardan itibaren binicilik ve atıcılık gibi sporlarla meşgul olması onları bu bölüklerde öncelikle tercih edilir kılmıştır.

783/1381 yılında Şehzade Bayezid ile Germiyanoglu Süleymanşah'ın kızı arasındaki evlilik sürecinde gelini almaya giden heyet içerisinde kapıkullarından emir i alem Aksunkur Ağa¹⁷³ ile Çavuşbaşı Süle Çavuş oğlu Temurhan Çavuş yanlarında bin adet sipahiyle bulunmuşlardır.¹⁷⁴ Bu sipahilerin kapıkulu süvarilerinin sipahi bölümünden olduğu düşünülebilir. Kaynağın ifadesine göre bu ağaların nesilleri kaynağın yazıldığı tarihte de halen kapıkulu süvari bölüklerinde hizmet etmektedir.

Osmanlılarla Karamanoğulları Beyliği arasında cereyan eden Frenkyazısı Savaşı'nda (788/187-1388) I. Murad'ın hassa askerleri olan kapıkulu süvarileri merkezde yeniçerilerin arkasında hükümdarlarının yanında saf tutmuşlardır.¹⁷⁵

798/1396 yılında meydana gelen Niğbolu Savaşı'nda kapıkulu süvarileri merkezde yeniçeri tahkimatının arkasında Sultan Yıldırım Bayezid ile beraber saf tutmuşlardır.¹⁷⁶

---

¹⁷⁰ Hasan Gülbal, *Ebubekir bin Behrâm Ed-Dımaşkî'nin El-Fethu'r-rahmânî fî Tarz-ı Devlet-i Osmanî Adlı Eserinin Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s 115. Ayrıca bkz. Erhan Afyoncu, “Sipahi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVII, s 256.

¹⁷¹ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s 54.

¹⁷² Coşkun Ünsal, *Osmanlı Askerî Teşkilatında Kapıkulu Süvarileri (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, s 61.

¹⁷³ Neşri, s 95.

¹⁷⁴ Aşıkpaşazade, s 116-117.

¹⁷⁵ Neşri, s 101.

¹⁷⁶ Feridun Emecen, “Niğbolu Savaşı”, *TDV DİA*, C: 33, s. 91.

Ankara Savaşı esnasında devlet adamları ve oğulları Yıldırım Bayezid'i terk ettiğinde yeniçerilerinin yanında kapı halkı da denen kapıkulu süvarileri kalmıştı.¹⁷⁷ Bu askerlerin savaş sonrası akıbeti ise belirsizdir.

Yeniçerilerden farklı olarak kapıkulu süvarileri erken dönemde doğrudan padişahın şahsını ve otağını muhafazayla memur olduklarından hükümdarla birlikte seferlere katılır, şayet hükümdar sefere gitmeyip yerine bir serdar göndermişse sefere katılmazlardı.¹⁷⁸

Kapıkulu süvarileri başlarına otağa denen bir sorguç takarlardı. Savaşlarda mızrak, süvari kılıcı, bozdoğan, gaddâre denen iki ucu keskin pala, yay, içi ok dolu sadak kuşanırlardı. Üzerlerine kolları korumaya yarayan kolçak, göğsü ve sırtı koruyan örgü zırh ve yuvarlak kalkan kuşanırlardı.¹⁷⁹ Kuşanılan zırhlar hafif, kalkanlarsa yuvarlak ve ahşaptandı. Türk süvariliğinin genel ilkesi olarak bu giyim ve teçhizatın tercih edilme sebebi savaşlarda hareket ve esneklik kazanmaktı.

Kapıkulu süvarilerinin yeniçeriler gibi bir kıışları bulunmamaktaydı. Bu nedenle ihtiyaca göre bazısı devlet merkezinde bir kısmı da merkeze yakın yerlerde ikamet etmekteydi. Sefer zamanı subaylarından gelen emir üzerine toparlanıp hızlı bir şekilde orduya katılırlardı.¹⁸⁰

Kapıkulu süvarileri sefere çıkarken silahlarını ve ihtiyaç duydukları çadır, döşek, tencere gibi şeyleri yanlarında götürmek zorundaydı. Bu yüklerin taşınabilmesi için de her süvari yanında yedek atlar bulundurmak zorundaydı.¹⁸¹

1.3. Tımarlı Sipahiler

1.3.1. Osmanlı Tımar Sisteminin Kökeni-İkta

Türkçede dirlik (dirilik) ile eş anlamlı olarak kullanılan “tımar” kelimesi sözlükte “bakım, ilgi”¹⁸² anlamlarına gelir. Tımar sistemi, Osmanlı Devletinin her kademedeki devlet görevlilerine devlet hazinesinden maaş vermek yerine görevinin konumuna göre belli bir toprağı vermesi esasına dayanan bir idari ve askeri sistemdir. Tımar sisteminin

¹⁷⁷ Oruç Beğ, s 52.

¹⁷⁸ Abdülkadir Özcan, “Kapıkulu” , *TDV DİA*, C: 24, s. 347.

¹⁷⁹ Funda Demirtaş, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, (Doktora Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s 293.

¹⁸⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları II*, 2. Baskı, (Ankara:TTK Yayınları, 1984), s 175.

¹⁸¹ Coşkun Ünsal, *Osmanlı Askerî Teşkilatında Kapıkulu Süvarileri (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, s 258.

¹⁸² *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.

devlet görevlilerine maaş vermemek dışında çok çeşitli getirileri bulunmaktadır. Devlet otoritesinin tımarlı sipahiler sayesinde taşrada hakim kılınması, devletin hazinesinden para harcanmadan savaş zamanlarında atlı-zırhlı ve kalabalık bir askeri sınıfın emre hazır olması bunların en önemlileridir.¹⁸³ Osmanlı devleti için oldukça yararlı bir askeri sınıf olan tımarlı sipahilerin kendi maaşlarını toprak üzerinden kendi emekleriyle karşılaması, ülkedeki toprakların düzenli olarak işlenmesini ve tarımsal devamlılığı sağlamıştır.

Tımar sisteminin kökeni ve Osmanlıların bu sistemi hangi yolla alıp geliştirdiği hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden birincisine göre Osmanlı Devletinin toprak ve toprağa dayalı atlı asker teşkilatlanması olan tımar sistemi, Doğu Roma İmparatorluğunun toprak örgütlenmesi olan “pronoia”nın ve onun da öncülü olan “thema”nın devamıdır. Diğer bir görüşe göre tımar sistemi, Türk devlet geleneğinin İslam ülkelerinden miras aldığı bir teşkilattır. Bu görüşe göre geçmişi Sasanelere uzanan “ikta” ile tımar sistemi arasında önemli bir bağ bulunmaktadır. Bir diğer görüşe göre ise Osmanlılar, tımar sistemini İlhanlı Devletinden almıştır. Osmanlı Devletinin kullandığı muhasebe sisteminin benzerliği, tahrir defterlerinin İlhanlı Devletinden miras kaldığı gibi delillerle bu iddia güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Her ne kadar bir aşiret tarafından kurulmuş olsa da Osmanlılar, devlet geleneği olmayan bir milli çevre ve zaman diliminde ortaya çıkmış değillerdi. Osmanlıların devlet teşkilatıyla toprak örgütlenmesinin genel olarak Büyük Selçuklu¹⁸⁴ ve Türkiye Selçuklu Devlet örgütlenmesini takip etmesi, hem kültürel devamlılık hem etnik aidiyet hem de çatı devletin içerisinde doğan devletin bünyesinden çıktığı devleti model almasının daha anlaşılır olması açısından¹⁸⁵ en inandırıcı fikirdir. Bilinmektedir ki Osmanlılar Bitinya ucunda Türkiye Selçuklu Devletine bağlı olarak ortaya çıkmış bir siyasi yapıdır.¹⁸⁶

Türkiye Selçuklularının İlhanlı Devletine tabii olması ve Osmanlıların kurulduğu yerin Doğu Roma arazisine sınır olması nedeniyle adı geçen bu iki devletten de teşkilatlanma anlamında belli yönlerden istifade edilmiş olması gayet olağandır. Osmanlılar

---

¹⁸³ Gizem Magemizoğlu, *Osmanlı Devleti'nde Tımar Sisteminin Menşei*, (Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, 2015), s 3.

¹⁸⁴ Sergey Grigoroviç Agacanov, *Oğuzlar*, s 326-333.

¹⁸⁵ Sema Gündüz, “Tarihi Kaynaklarda Selçuklu - Osmanlı Bağlantısı”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10:17, (Şubat 2009), s 209-211.

¹⁸⁶ Halil İnalçık, “Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg”, s 479-481.

kuruldukları andan itibaren devletin gelişimi ve halkın refahı yönünde oldukça faydacı bir tutum benimsemişlerdir. Türk-İslam devlet geleneğini zamanın ve devletin gereklilikleri doğrultusunda geliştirerek “tımar sistemi”ni de bu yolla geliştirmişlerdir. İkta sisteminin kökenini anlamak açısından öncelikle Sasani Devletinde ikta sisteminin benzeri olan bir toprak örgütlenmesinin bulunduğunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu devletin kuruluş aşamasında askeri hizmetler karşılığında iktalar verilen yeni bir soylu sınıf “el-Ezadhan” ortaya çıkmıştır. Özgür köylülere Ezadhan denen bu soylu sınıfın kölesi statüsüne düşmüştür. Ezadhan, vergi toplama işini Dihkanlar denilen bir gruba bırakmıştır. Dihkanlar aynı zamanda imparatorluğun süvari birliğini teşkil etmektedir.¹⁸⁷

İkta; Arapça’da kesmek, ayırmak anlamlarına gelen “kat’a” kökünden türemiş bir sözcüktür.¹⁸⁸ Hz. Peygamber zamanından itibaren belirli bir toprağın işletme hakkının birine verilmesi usulüne dayanan ikta; Halifeler, Emeviler ve Abbasiler döneminde de bu şekliyle devam etmiştir. Bu türden verilen ikta, kişiye ya hayat boyu ya da belli bir süre için verilen bir toprak parçasını ifade etmekteydi.

Abbasi Devletinde Türk askerlerin istihdamının arttığı Mütevekkil zamanında (H III./M IX. yüzyıl) merkezdeki bu düzenli ordunun maaşları devlet maliyesine ciddi bir külfet yaratmaktaydı. Bu duruma bir çözüm bulmak amacıyla bazı büyük memur ve komutanlara maaş yerine belirli bir toprağın vergisini toplama hakkının verilmesi usulü getirilmiştir. İhtiyaçtan doğan bu yeni uygulamaya “iktâu’l-istiğlâl” denilmiştir.¹⁸⁹

İslam öncesi Türk devletlerinin göçebe karakterli olmaları dolasıyla hakimiyet, toprağa değil o toprak üzerinde yaşayan insan gücü üzerinde hakim olmak demektir. Egemenliğe olan bu bakış, Türklerin İslam’ı kabul edip yavaş yavaş yerleşik hayata geçmesiyle değişmeye başlamıştır. Horasan, İran, Irak ve Anadolu sahasında hüküm süren Büyük Selçuklu Devleti eliyle Türkler, İslam dünyasının içerisine dahil olmuştur.

Devletlerinin kuruluşunu göçebe Türkmenlere borçlu olan Büyük Selçuklu Devleti, yerleşik ve merkezi bir devlet olma yolunda ilerlerken Abbasilerden almış olduğu iktayı gerek askeri gerekse idari boyutta toprak yönetiminin temeli haline getirmişlerdir.¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ Abdulaziz, Ed-Duri, “İslam Toplumlarında İktanın Ortaya Çıkışı”, Çev. Kazım Yaşar Koprıman, Nihat Yazılıtaş, Altan Çetin, *Mecellet el-Mecma' el-İlmi el-İraki, Dar el-İctihad*, Beyrut, S. 20, s. 224, 1987.

¹⁸⁸ Mustafa Demirci, “İkta”, *TDV DİA*, C XXII, s 43.

¹⁸⁹ Mustafa Demirci, “İkta”, *TDV DİA*, C XXII, s 43.

¹⁹⁰ Gizem Magemizoglu, *Osmanlı Devleti'nde Tımar Sisteminin Menşei*, s 8.

İkta, eyalet yönetiminde başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Bu sayede devletin taşradaki gücü artmış, devlete ait güçlü ve kalabalık bir askeri sınıfın doğması sağlanmıştır. Büyük Selçuklularda askeri ikta sisteminin Sultan Melikşah'ın saltanatının ikinci yılından (466/1073) itibaren uygulamaya konulduğu ve on beşinci yılından itibaren de ülkenin her tarafında yaygınlaştığı anlaşılmaktadır.¹⁹¹

Vezir Nizâmülmülk, tarım topraklarını ikta bölgelerine ayırarak gelirlerini askerlere tahsis etmiştir. Bu askeri iktalar sayesinde devlet maaş ödemedi büyük bir orduyu beslemekte; mühim bir Türkmen nüfusunu toprağa ve devlete bağlayarak göçebelikten yerleşik hayata geçmelerini sağlamaktaydı. Bu uygulamanın devlet arazinin tamamında yaygınlık kazanması sayesinde Selçuklulardan önce savaşlar ve istikrarsızlıkla yıllar yılı kargaşanın hüküm sürdüğü ülke topraklarında tarımsal üretim artmıştır.¹⁹² Bu sayede devlet gelirleri ile toplumsal refah hızla yükselmiştir.

Selçuklu iktası belli toprak parçalarına ait devlet gelirlerinin yaptıkları hizmetin karşılığı olarak nakdi maaşın yerine, askerlerle sivil devlet adamlarına bırakılması şeklinde uygulanmaktaydı. Emirler ve devlet adamlarına ait iktalar, görevde buldukları süre boyunca onların sayılmaktaydı. Bunlardan herhangi birisi görevden azledilirse iktası da elinden alınırdı. Hükümdar değiştiği zaman, bütün iktaların beratları da değişirdi. İkta sahipleri kendisine tahsis edilen gelirden fazlasını alamazdı.¹⁹³ Özetle kime ne kadar ikta verilirse verilsin esasında toprak üzerinde mutlak söz sahibi, merkezi devletten başkası değildi.

Selçuklu Devletinin kuruluşunda ülke toprakları ve fethedilecek yerler hanedan üyelerine bozkır töresi uyarınca pay edilmişti. İlerleyen yıllarda Sultan Tuğrul Bey'in yönetimi merkezileştirme girişimleri neticesinde hanedan üyelerinin nüfuzlarını kırmaya yönelik bazı adımlar atılmıştır. Bu sayede devletin ileriki yıllarda yapacağı askeri ve idari değişikliklerin önü açılmıştır.

Sultan Alparslan'ın Anadolu'nun çeşitli bölgelerini kendine yakın Türkmen beylerine dağıtması toprağı ikta etmenin farklı bir örneğidir. Bu türden iktalar, asker yetiştirip tarımsal devamlılık elde etme amaçlı tipik ikta olmaktan ziyade bozkır töresinin gereği olarak fethedilen bir bölgenin kılıç hakkınca fetheden kişiye verilmesine dayanan bir toprak tahsisinden ibaretti. Selçuklu hükümdarlarının güçlü, siyasi istikrarın sağlam

¹⁹¹ Halil, İnalçık, "Tımar", *TDV DİA*, C. 41, s 172.

¹⁹² Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009), s 308.

¹⁹³ Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, (Ankara: TTK, 1995), s 516.

olduğu dönemlerde devlete bağlı kalan bu beyler, zaman içerisinde büyük iktaları ve askeri güçleri sayesinde merkezi yönetimden bağımsız davranmaya başlamışlardır. Danişmentliler, İldenizliler, Zengiler gibi devletler bu şekilde kurulan bazı devletlerdir. Türkiye Selçukluları zamanında bazı Hristiyan soylu aile üyeleri (Komnenos, Mavrozomes gibi)¹⁹⁴ çeşitli sebeplerle ya İslam'a geçmiş ya da din değiştirmeksizin Selçuklu iktâ sisteminde kendilerine yer bulmuşlardır. Bu şekilde devlet hizmetine alınan aileler gerek fethedilen beyliklerin güçlü Türkmen ailelerine gerekse askeri iktâ sahibi Türkmen beylerine karşı bir denge unsuru teşkil etmişlerdir. Sultan Alaeddin Keykubad, Alaiye'yi kendisine anlaşıma ile teslim eden Kir Fard'a Akşehir beyliği menşuru ile beş parça köyün mülkiyetini vermiştir.¹⁹⁵

İktâlar bazen devletin elinde olan yerlerden değil de henüz ele geçirilmemiş ancak devletin hedefleri arasında olan yerlerden de vaat edilirdi. Bu türden motive amaçlı vaatler, emirlerin gönlünün kazanılması ve hükümdar adına savaşmalarının teşvik edilmesi adına yapılırdı. İzzeddin Keykavus, Şam seferi için emirlerini Elbistan'da topladığında komutanlarına Şam Melikliğinin birer parçasının tımarını vaat etmesine rağmen çeşitli odaklar arasında denge sağlayabilmek için sefer sırasında kendisine teslim olan kalelerin tımarını eski sahiplerinde bırakmıştır.¹⁹⁶

Selçukluların yeni ele geçirdiği topraklar divan defterlerine kaydedilir ve sultanın uygun gördüğü kişilere o toprak üzerinden iktâlar tahsis edilir. Tahta çıkan her sultan kendisine yakın kimselere yeni iktâlar dağıtır bunun dışında uygun bulduğu eski iktâ sahiplerinin menşurlarını yenilerdi.

Alaeddin Keykubad ağabeyinin yerine tahta geçtiğinde kendi emirlerine beylikler ve tımarlar dağıttıktan sonra başkent Konya'ya hareket etmiştir.¹⁹⁷ Ayrıca sultan kendine yakın olan Kastamonu Emiri Hüsameddin Çoban'a bu yöreyi iktâ olarak bağışlamıştır. Bölgenin menşuru daha sonra onun oğullarına intikal ederek Çobanoğulları Beyliği'nin arazisini oluşturmuştur.

İktâların bazı hallerde saltanata diz çöken asi melik ve emirleri devlete bağlama amacıyla dağıtıldığı da olurdu. Sultan I. Alâeddin Keykubad, Yassıçemen Savaşı'nda Harizmlilerle ittifak yapan amcaoğlu Erzurum Meliki Cihanşah'ı affederek kendisine

---

¹⁹⁴ İbni Bibi, s 107.

¹⁹⁵ İbni Bibi, s 97/ 130.

¹⁹⁶ İbni Bibi, s 76-77.

¹⁹⁷ İbni Bibi, a.g.e, s 87.

Aksaray'ı ikta etmiştir. Kendisine bağlılık bildiren Harizmlilerin reisi Kayırhan'a Erzincan'ı, Berekethan'a Amasya'yı, Yılanburgu'ya Niğde'yi ikta etmiştir.¹⁹⁸

Türkiye Selçuklu Devleti, Moğol tahakkümüne girdikten sonra Moğollara (sonrasında İlhanlılara) verilecek olan nakit vergi miktarı devletin belini bükmeye başlamıştır. Devletin artan nakit ihtiyacını karşılamak adına 672/1274 yılında Sultan IV. Kılıçarslan askeri iktaların tamamını özel mülkiyet haline getirerek satışını emretmiştir. Sultanın emri üzerine geçmiş yıllarda ikta ile ödüllendirilen askerler mağdur olmuştur. Topraklarını vermemek için bu ikta sahiplerinin isyan ettikleri gözlemlenmiştir. Bu tepki üzerine az da olsa iktalar varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

İlhanlıların devlet merkezi İran'da Büyük Selçuklu devlet mirası üzerine Moğol göçebe geleneği ile karışık bir devlet yapısı ortaya çıkmıştır. Selçuklulara benzer şekilde devlet topraklarının bir kısmı prenslere, han eşlerine veya önceki hanların dullarına tahsis edilmiştir. Ayrıca büyük devlet memurlarına, noyanlara ve bazı askerlere gerek maaş gerekse ödül olarak toprak verilmekteydi.¹⁹⁹ Gazan Mahmud Han ile başlayan reformlar zamanında toprakların askeri ikta olarak dağıtılması usulü benimsenmiştir. Bu sayede hem devletin mali yükünün hafiflemesi hedeflenmiş hem de tarımsal sürekliliğin sağlanmasına amaçlanmıştır.

Osmanlı tımar sistemi üzerine etkisi olduğu düşünülen Doğu Roma toprak idari sistemi olan thema, devletin en sıkıntılı döneminde başta olan Heraklios tarafından kurulan bir askeri-idari sistemdir. Uygulama için Roma toprakları; Osmanlı beylerbeylik, sancak ve tımar sistemi ile benzer şekilde ülke çeşitli birimlere bölünmüştür. Themaların başındaki yöneticiler hem askeri hem de idari olarak taşrada yönetici haline gelmiştir. Bu sayede asayişin korunması, taşrada otoritenin sağlanması ve toprağın askerlere tahsis olunup tarımsal üretimin sürdürülmesi amaçlanmıştır. Themalar, askerlerin maaş ödenmeden ve halktan zorla milis toplanmadan yetiştirilmesine olanak sağlamıştır. Thema askerlerinin aynı zamanda çiftçi olması, bu askerlerin sefer esnasında iâşe problemini de doğrudan bir çözüm olmuştur.²⁰⁰

Osmanlıların ilerleyen yıllarında taşrada tımar sisteminin bozulup ayanların ortaya çıkmasına benzer bir şekilde Doğu Roma themalarında önemli göreve sahip komutanlar ve yöneticiler, devletin zayıfladığı dönemde taşrada feodal kimseler haline gelip asıl

¹⁹⁸ İbni Bibi, a.g.e, s 171.

¹⁹⁹ Bertold, Spuler, *İran Moğolları (Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350)*, çev. Cemal Köprülü, 1. Baskı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011), s 444-445.

²⁰⁰ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s 91-93.

işleri olan askeri valiliği ihmal etmeye başlamışlardır. Doğu Roma thema sistemi yaşanan bu yozlaşma sonucunda işlevselliğini yitirip çökmüştür.

Thema'nın çökmesi üzerine X. yüzyılda yerine pronoia sistemi konmuştur. Pronoia, temel olarak belli hizmetlere ödül olarak toprak gelirlerinin yüksek rütbeli devlet adamlarına ve soylularına verilmesi esasına dayanan bir uygulamadır.²⁰¹ Pronoia; zaman içerisinde yozlaşarak soyluların vergi topladığı, çiftçinin ezildiği bir sisteme dönüşmüştür. Bu nedenle Doğu Roma ordusunda toprak sahiplerinden temin edilen askeri birlikler ortadan kalkmış ve devlete ciddi külfet doğuran paralı askerler yaygınlaşmıştır.²⁰²

1.3.2. Osmanlı Tımar Sistemi

Osmanlı kroniklerinde tımar tahsis edilmesine dair ilk bilgiler Osman Bey dönemine aittir. Kaynaklara göre Osman Bey, ele geçirdiği kaleler ve köylerden alp-yoldaşlarına tımarlar vermiştir.²⁰³ Osman Bey'in yoldaşlarına verdiği bu tımarlar, Osmanlı askeri sistemi içerisinde sipahi beslenen tımar toprakları olmayıp bozkır Türk geleneğinden gelme fethedilen bölgelerin yurtluk şeklinde yoldaşlara tahsis edilmesine dayalı tımarlardır.

Osman Bey döneminde devlet teşkilatı henüz oturmuş değildi. Hükümdar, beyliği içerisinde mutlak egemen olmayıp eşitler arasında birinci pozisyonundaydı. Devletin merkezi bir hazinesi bulunmamaktaydı. Ordusu ise düzenli olmayıp gönüllü Türkmen atlı okçulardan oluşmaktaydı.

Ertuğrul ve Osman Beyler, beyliğin kurulduğu araziye yurtluk şeklinde Türkiye Selçuklu Devletinden almıştır. Onlar, Selçukluların sağ kol beylerbeyliğinin bir parçasını olarak Kastamonu'da uç beyi olan Çobanoğullarına bağlı olarak faaliyet göstermekteydiler.²⁰⁴ Zaten rivayetlere göre de Osman'ın babası Ertuğrul Bey, Moğollarla savaşan Selçuklu kuvvetlerine yardım ettiği için Söğüt ve Domaniç havalisi kendisine tımar olarak verilmiştir.²⁰⁵

---

²⁰¹ Yücel Öztürk, "Tımar-Thema Teriminin Ortaya Çıkması, Bizans Uygulaması ve Osmanlı İle Mukayesesi", *OTAM*, (2012), S. 31, s1 157-208.

²⁰² Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s 29.

²⁰³ Aşıkpaşazade, s 66. Ayrıca bkz. Neşri, s 61-62. Ayrıca bkz. Oruç Beğ, s 28.

²⁰⁴ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, 2. Baskı, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014).

²⁰⁵ Neşri, s 44. Ayrıca Oruç Beğ, s 23.

Osman Bey'in faaliyet sahasında güçlenip fetihler yaptıkça kendi yoldaşlarına yurtluk şeklinde tımarlar tahsis etmesinden bahsedilmişti. Bu yoldaşlardan Samsa Çavuş'a kendi faaliyet alanı olan Mudurnu, Turgut Alp'e kendi kuşattığı İnegöl, bir Doğu Roma tekfuruyken Müslüman olup Osman Bey'e nöker olan Köse Mihal'e zaten kendisine ait olan Harmankaya ve Abdurrahman Gazi'ye kılıç hakkı olan Aydos²⁰⁶ tımar edilmiştir. Bu önce gelen yoldaşlar dışında Osman Bey tarafından yeğeni Aktemur ve kulu(nökere) Balabancık'a Bursa'yı ablukada tutmaları için birer küçük kale verilmiştir.²⁰⁷ Bu kişiler dışında savaşız şekilde Osman Bey'e teslim olan tekfurların da yerlerinde bırakıldığı bilinmektedir. Kendilerine farklı sebeplerden tımar verilen bu kişiler idare alanlarının güvenliği ve idaresinden de sorumlu kimselerdi. Ayrıca tımarları elinde tutan yoldaşlar, fırsat oldukça etraftaki Doğu Roma arazisine akınlar yapmaktaydı.

Osmanlı kaynaklarında Osman Bey tarafından isim verilmeksizin tımar erlerine tımar tahsis edildiğine dair bilgiler de bulunmakla birlikte²⁰⁸ bu rivayetler, yukarıda bahsi geçen minval üzere yorumlanmalıdır. Elbette tahsis edilen tımarlar sahiplerine belli bir gelir getirmekte ve bu yoldaşların kendilerine ait askerleri de bulunmaktaydı. Bu noktada Osman Bey devrindeki tımar sahiplerinin subaşı vazifesi icra ettikleri düşünülebilir. Bu nedenle tımar sahiplerinin ellerindeki askerlerin tımarlı sipahi olarak nitelendirilebilmesi²⁰⁹ mümkün değildir.

Osman Bey zamanından itibaren ablukaya alınmış olan İznik şehri, Orhan Bey zamanında etraftan yardım alamaması adına tecrit edilmişti. Şehrin sur içerisindeki kısmı bir süre daha Doğu Roma idaresinde kalsa da etrafındaki köyler Osmanlıların eline geçmişti. Bu köyler Osmanlı ordusunda hizmet eden Türkmen erlerine tımar olarak verilmişti. Şehrin fethinden sonraysa İznik şehrinde eşleri kuşatma vb. sebeplerle ölüp dul kalmış kadınlarla evlenen gazilerden bahsedilmektedir. Ayrıca bu gazilere şehirden evler verildiği de rivayet edilmektedir.²¹⁰ Rivayetten anlaşıldığı üzere Orhan Bey, emrindeki yurtsuz Türkmen kitlesine eline geçen imkanlar dahilinde yaşam alanları sunmuştur. Burada bizim için önemli olan husus ise şudur: Devlet, Orhan Bey'in ilk saltanat yıllarından itibaren Türkmen gazilere fethedilen yerlerden onları toprağa bağlayıp tımarlı sipahi kılacak tahsisatları yapmaya başlamıştır.

---

²⁰⁶ Münecimbaşu I, s 72.

²⁰⁷ Neşri, s 63.

²⁰⁸ Aşıkpaşazade, s 62, 67.

²⁰⁹ M. Tayyib Gökbiğın, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, s 21.

²¹⁰ Aşıkpaşazade, s 91-92.

İzmit'in fethini müteakip sahiliden gelecek düşman saldırılarına karşı kıyıların savunulması koşuluyla Yalakova'nın tımar erlerine üleştirildiği bilinmektedir. Yine Orhan Bey döneminde Kara Mürsel'e bugün kendi adını taşıyan Kara Mürsel, Akbaş'a Kandıra bölgesinin tımarı verilmiştir.²¹¹ İlk bakışta bunların kılıç hakkı olarak verilen tımarlar olduğu düşünülebilir. Rivayetin devamında bu kişilerin neslinin Fatih Sultan Mehmet zamanında dahi kendilerine verilen tımarları ellerinde tuttuklarından bahsedilmesi, Orhan Bey zamanında verilen bu tımarların sipahi beslemek üzere tahsis edilen tımarlar olduğu netleşmektedir.

Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa; Taraklı, Göynük ve Mudurnu(?) yöresini fethettikten sonra buralarda arazi düzenlemeleri yapmıştır. Bu düzenlemeler 15. yüzyıl sonlarına kadar geçerliliğini korumuştur.²¹² Yine Orhan Bey zamanında Karesi vilayetinin Süleyman Paşa'nın tımarı olduğu bilinmektedir. Süleyman Paşa'nın Rumeli'deki fetihlerinde kendisine yarar yoldaşlık eden Ece Bey ve Gazi Fazıl'a orada tımarlar verilirken fethedilen yerlerdeki Doğu Roma topraklı askerleri(sipahi) güvenlik açısından Karesi'ye gönderilmiştir.²¹³

Şehzade Süleyman Paşa ile birlikte Rumeli'ye geçiş gerçekleştikten sonra Osmanlılar bölgede tutunabilmek için Rumeli'yi belli ölçüde Türkleştirmek durumunda kalmışlardır. Bu zorunluluk tımar sisteminin Rumeli'de de uygulanmasını gerekli kılmıştır. Yeni fethedilen yerlerde gerek fetihlerde yararlı hizmeti olanlara gerekse Anadolu'dan getirilen göçebe Türkmenlere tımarlar verilmiştir. Bu sayede devlete sorun çıkarma potansiyeli olan Türkmen kitlesi toprağa bağlanmış ve tımar sisteminin bir parçası haline getirilmiştir. Moğol istilasından sonra Batı Anadolu'ya yığılan Türkmenlerin boş ve zengin topraklara yerleşmeye ikna edilmesi pek de zor olmamıştır. Göçebe Türkmenler ve Anadolu'nun fakir köylüleri, Rumeli'nin zengin tımarlarını yeni bir yaşam sahası olarak kabul etmişlerdir. Bu kitleler dışında Orta Anadolu'dan, Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe gibi sahil beyliklerinden daha iyi bir yaşam için gönüllü olarak gelenlerin hiç de az olmadığı tahmin edilebilir.²¹⁴ Bu kitleler dışında beylik sınırları içerisinde sorun çıkaran kitlelerin ve ailelerin birbirlerinden ayrılıp bir kısmının

---

²¹¹ Neşri, s 76. Ayrıca bkz. Oruç Beğ, s 31.

²¹² Neşri, s 78. Ayrıca bkz. Oruç Beğ, s 33.

²¹³ Aşıkpaşazade, s 94-95. Ayrıca bkz. Neşri, s 84-85.

²¹⁴ Mehmed Fuad Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, s 107.

zorunlu olarak Rumeli'ye sürüldükleri de bilinmektedir. Bu sayede devlet hem Rumeli'yi tımarlarla şenlendirirken hem de Anadolu'da huzuru tesis edebilmiştir.

I. Murat; Hamidoğullarından Akşehir, Beyşehir ve Seydişehir'i satın aldıktan sonra buralara muhafızlar koymuştur. Şehirlerin çevresindeki arazileri de “berat”la uygun gördüğü kimselere tımar olarak tahsis etmiştir.²¹⁵ I. Kosova Savaşı öncesinde I. Murad'ın büyük oğlu Şehzade Bayezid, babasından gelen emirle Kütahya ve Hamid sancak askerlerini toplayıp babasının ordusuna katılmıştır.²¹⁶ Beyliklerin birinden çeyiz olarak diğerinden nakdi bedelle alınan bu arazilerde Osmanlı tımar sistemi uygulanmıştır. Bu tımarların adı geçen beyliklerden intikal etmiş olma ihtimali oldukça yüksektir.

I. Murat döneminde devletin tımarlılara tahsis ettiği dirlikler, has ve tımar olarak iki şekilde verilmekteydi. Bunlardan has, geliri yüksek ve büyük araziler olup devlet katında önde gelen askeri ve sivil idarecilere verilmekteydi. Tımarlar ise gelir ve genişlik olarak daha küçük araziler olup savaşlarda yararlık gösterenler başta olmak üzere uygun görülen kimselere tahsis edilmekteydi. I. Murad döneminde Rumeli Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa'nın önerisiyle zeamet denilen has ile tımar arasındaki arazileri içeren yeni bir tımar arazisinin daha tesis edildiği²¹⁷ şeklinde genel bir kanı bulunmaktadır. Bununla birlikte zeamet tabirine tahrir defterlerinde en erken Fatih Sultan Mehmet zamanında rastlanması,²¹⁸ bu kanının geçerliliği hakkında derin bir şüphe uyandırmaktadır.

Kara Timurtaş Paşa'nın Rumeli Beylerbeyi olduğu esnada Rumeli'de ele geçirilen bölgelerin yerli Hristiyan askerlerinden uygun bulunanlara tımarlar verilmiştir. Bu sayede yerli Hristiyan askeri sınıfın hem Osmanlı ordusunda hizmet etmesi hem de bu kimselerin yeni idareyi benimsemesi sağlanmıştır. Tımarların ölen sipahilerin erkek evlatlarına verilmesi kanununun çıkmasını sağlayan kişi de Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa'dır.²¹⁹

I. Murad ve Yıldırım Bayezid zamanında Rumeli uçlarında olarak akın ve fetihler yapan Evrenos, Mihaloğlu, Turahan gibi akıncı beylerine de tımarlar verilmiştir. Bu tımarlar, genellikle sınır boylarında ve yurtluk şeklinde verilmiştir. Adı geçen bu akıncı beyleri,

---

²¹⁵ Aşıkpaşazade, s 118.

²¹⁶ Neşri, s 107.

²¹⁷ Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, s 432.

²¹⁸ Erhan Afyoncu, “Zeamet”, *TDV (DİA)*, XXXIV, s 162.

²¹⁹ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s 54.

tımarlı bir sancakbeyinden çok daha geniş yetki ve güce sahipti. I. Murad ve Yıldırım Bayezid'in tahta geçişi sırasında görüldüğü üzere uç beylerinin hükümdar seçimlerine etki edecek düzeyde askeri ve maddi güçleri bulunmaktaydı. Osmanlı beyleri, devletin ilk yüzyılında kendi uç beylerine bir tımarlıya ettikleri kadar güçlü bağlarla hükmedememişlerdir.²²⁰ Buna rağmen Osman Bey'den itibaren kendisine toprak verilen yarar yoldaşlardan ve uç beylerinden kaynaklı karşı herhangi bir isyan hadisesine rastlanmamıştır.

I. Murat'ın Balkanlarda takip ettiği fetih politikası, Osmanlı gücünün Balkanlara yerleşmesini sağlamıştır. Fetihlerin kalıcı olması ve Balkanların Türkleşmesi, tımar sistemi sayesinde mümkün olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Rumeli ele geçirdiği yerleri tımarlara ayırıp burada tarımsal bir canlanma sağlaması amacıyla Anadolu'dan Türkler getirilip bölgede iskân edilmiştir. Yeni yerleşimciler sayesinde Rumeli'de Türk ve Müslüman bir askeri sınıf oluşmuştur. Bunun neticesinde yerli halka karşı devletin elini güçlendiren bir denge sağlanmıştır.

I. Murad ve özellikle Yıldırım Bayezid'in devleti merkezileştirme çalışmaları neticesinde geçmişte yurtluk olarak verilen tımarlar ilk fırsatta tımara dönüştürülmüştür.

I. Murad'ın kendine tabiiyetle bağladığı Balkanlardaki Hristiyan soyluların toprakları da zamanla tımara dönüştürülmüştür. Tımar sahiplerinin devlete sorun çıkaracak denli askeri ve maddi bir güç elde edememesi adına dirliklerin çok geniş toprakları kapsamayacak sınırlı tutulmasına özen gösterilmiştir.

Rumeli'de yerel yöneticilerin baskısından bunalan Hristiyan soylu sınıfın Osmanlı fetihlerinden sonra tımar sistemine dahil edilmesi sayesinde bu kesimler, geçmiş düzenlerin onları mecbur tuttuğu angaryaların bir çoğundan kurtulmuş oldu. Hristiyan tımarlılardan uzun yıllar boyunca etnik ve dini aidiyetini sürdürenler bulunmakla birlikte bunların büyük bir kısmı zamanla İslam'a geçip Türkleşmiştir. Bu süreç geniş bir zamana yayılsa da nihayetinde bunların sisteme adapte edilmesi uzun vadede Rumeli'nin Türkleşmesine katkı sağlayan etkenlerden biri olmuştur. Rumeli'deki özel sebeplerden dolayı Hristiyan tımarlı sipahiler haricinde bu askeri sınıf ezici bir çoğunlukla Türk köylüsünden oluşmaktaydı. Bu köylüler, dönün göçebe

---

²²⁰ Ömer Lütfü, Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi*, 1. Baskı, İstanbul, Gözlem Yayınları, 1990.

Türkmenlerinin bir toprak parçası üzerinde yer tutabilmiş evlatları olarak taşralı-köylü bir askeri sınıf²²¹ özelliği taşımaktaydı.

Anadolu'da siyasi birliğin sağlanması sürecinde de beyliklerin ümerasının tımarlarına da lüzum görülmedikçe dokunulmamış²²² ve eski müesses nizam sürdürülmüştür. Bununla birlikte beyliklerin yönetici aileleri etkinlik sahaları olan Anadolu'dan alınmıştır. Bu eski beylere ve aile fertlerine Rumeli'de sancaklar verilerek hem belli ölçüde itibarlarını korumaları hem de Osmanlı idaresi içerisinde hazmedilmeleri amaçlanmıştır.

Yıldırım Bayezid, Anadolu Beyliklerinden Aydınogulları kendisine itaat ettiğinde bu beyliğe ait tımarların tasarrufu da Osmanlıların eline geçmiştir. Sultan, bu tımarların bir kısmını eski sahiplerinde bırakırken bir kısmını da kendi adamlarına vermiştir. Saruhan ve Menteşe Beyliklerinin ele geçirilmesi sonrasında Menteşeoğlu idaresinden memnun olmayan sipahilerin sultana gönüllü olarak itaat ettikleri ve tımarlarını korudukları bilinmektedir.²²³ Bu bilgilerden XIV. yüzyılın sonlarında sadece Osmanlılarda değil diğer Anadolu beyliklerinde de tımar sisteminin uygulandığını anlaşılmaktadır. Osmanlı tımar sisteminin benzerinin Anadolu beyliklerinde de aynı dönemde var olması, bizi bu müessesenin Türkiye Selçuklularında uygulanan iktadan²²⁴ alındığı sonucuna ulaştırır.

Osmanlıların tımar sistemi belli esaslara tabiydi. Devlet, gerekli bir sakınca ve mecburiyet olmadıkça tımarlı sipahinin tımarı elinden almamaktaydı. Tımarlı sipahi ölürse tımarı oğluna verilirdi. Ölen sipahinin oğlu henüz küçükse yetişkinliğe erişene kadar emrindeki bir görevli onun yerine vekil olarak tımarı idare eder ve sefere giderdi. Şayet sipahinin oğlu yoksa bu kez tımarı kardeşine veya yeğenine verilirdi. Sistemin iyi işlediği bu ilk dönemde tımarlar tecrübesiz ve vasıfsız kişilere verilmezdi. Aynı usulün Selçuk Devleti zamanında da uygulandığı ve iktaların babadan oğula geçtiği bilinmektedir. Tımarlı sipahilik, bu sayede Osmanlı topraklarında çok sağlam esaslara dayanan bir toprak aristokrasisi meydana getirmektedir.²²⁵ Tımarların tahsisi ve idaresi hususundaki bu kanunun kesinliği bilinmemekle birlikte Osman Bey tarafından konulduğu öne sürülmektedir.²²⁶

---

²²¹ Mevlüt Bozdemir, *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, 1. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1982, s 51.

²²² Gizem Magemizoğlu, *Osmanlı Devleti'nde Tımar Sisteminin Menşei*, s 10.

²²³ Aşıkpaşazade, s 128. Ayrıca bkz. Neşri, s 132.

²²⁴ Gizem Magemizoğlu, *Osmanlı Devleti'nde Tımar Sisteminin Menşei*, s 22.

²²⁵ Mehmed Fuad Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, s 109.

²²⁶ Aşıkpaşazade, s 60.

Tımarların bazı hallerde kanununa aykırı şekilde uygunsuz kişilerin eline verildiğine dair rivayetler bulunmaktadır. Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa'nın oğlu olup babasından sonra vezirlik makamına geçen Çandarlı Ali Paşa'nın vezirlik döneminde "iç oğlanları" adlı bir teşkilatın tesis edildiği bilinmektedir. Anonim Osmanlı Kroniğine göre Çandarlı Ali Paşa'ya kadar bir tımarlı sipahi öldüğünde kanun uyarınca o sipahinin tımarının oğluna verildiği, onun vezirliği zamanındaysa bu kanunun çiğnendiği ifade edilir. Oğlu olmayan sipahinin dul kalan eşinin veya kızının saray görevlileriyle evlendirildiği, bu şekilde tımarların bu saray görevlisi kişilere intikal ettiği ifade edilmektedir. Bu el değiştirme gerçekleşirken eski tımarlının ailesinin de mağdur olması önlenmeye çalışılmıştır.²²⁷ Kaynağa göre Çandarlı Ali Paşa zamanındaysa tımarların hiçbir hassasiyet dikkate alınmaksızın iç oğlanlarına ve kul taifesine dağıtıldığı, bu nedenle ölen sipahilerin ailelerinin mağdur edildiği,²²⁸ Osmanlıların kuruluşundan gelen ananenin bozulduğu ifade edilmektedir.

Benzer ithamlara Osmanlı kroniklerinin hemen hepsinde rastlanmaktadır. Bu ithamlar; ilginç bir şekilde devlet teşkilatlanmasında oldukça büyük rolleri olan Çandarlı Halil Hayreddin Paşa, Çandarlı Ali Paşa ve Karamanlı Kara Rüstem²²⁹ üzerinde toplanmaktadır. Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlıların ilk merkezi imparatorluk girişiminin mimarlarından biri olan Çandarlı Ali Paşa'nın tımarları yerel unsurlardan alıp merkeze yakın kimselere dağıtarak devlet otoritesini güçlendirmeyi amaçladığı gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Kaynaklarda ortaklaşa yer bulan bu menfi ithamların doğruluk payı olabileceği gibi kaynakların yazıldığı dönemin Çandarlı ailesinin gözden düşüp siyasetten tasfiye edildiği zamanın sonrasına rastlamasından sebep bu tür ithamlar, Çandarlı ailesini kötülemez için kasten ortaya atılmış da olabilir.

Osmanlı Devletinin kurulduğu XIV. yüzyılda devletlerin ekonomisi tarıma dayanmaktaydı. Bu bakımdan devlete ait toprağın tasarruf hakkının uygun kişilere verilmesi usulüne dayılı tımar sistemi sayesinde Osmanlılar, taşrada tarımsal devamlılık sağlamanın yanında ordularının vurucu unsurunu teşkil eden ve barış zamanında taşrada yaşayan seçkin atlı bir askeri sınıfa sahip olmuşlardı. Üstelik bunu merkezi hazineden hiçbir ücret ödmeden başarmışlardı.

---

²²⁷ *Anonim Osmanlı Kroniği*, s 38.

²²⁸ *Anonim Osmanlı Kroniği*, s 38-39.

²²⁹ Aşıkpaşazade, s 135. Ayrıca bkz. Neşri, s 141. Ayrıca bkz. Oruç Beğ, 45.

Yaşadıkları yerin aynı zamanda gelirleri de kendilerine tahsis edilmiş olan tımarlı sınıfı, buldukları bölgede huzuru tesis ettiği için köylü sınıfının refahına da katkı sağlamaktaydı. Tımarlılar kendi bölgelerinde devletin birer görevlisi hükmünde idiler.²³⁰ Sefer zamanı haricinde tarımsal faaliyetleriyle meşgul olan sipahiler aynı zamanda taşrada iç güvenlik görevi de üstlenmekteydi. Sipahiler, devletin hem askeri hem de üreticisi olduğundan dirlik sahipleri Osmanlı Beyliğinin en büyük iç gelir getiricisidir. Tımarlı sipahi, tımarı içerisindeki halktan vergi toplama hakkına sahipti. Vergi gelirleri kendisine tahsis edilen toprak üzerinde ekip biçen reyanın görevlerini yapmadığı zaman oranın tımarlı sipahisi, taşrada hükümdar adına bu toprağı o kişinin elinden alıp başka birisine verebilirdi.²³¹ Tımarlı sipahi, yetkisi dahilinde topladığı vergiyle hem kendi geçimini sağlamak hem de tımarının büyüklüğüne göre “cebelû” denilen atlı askerleri donatmak ve yanında sefere getirmek zorundaydı.²³² Tımar sahibi sefer çağrısı aldığı anda andan itibaren şayet geçerli bir gerekçesi, sancakbeyinden alınmış izni olmaksızın emrindeki cebelûlarla sefere katılmazsa tımarı elinden alınırdı. Devlet bununla kalmayıp tımarı alınan sipahiye bir daha asla tımar vermezdi. Tımarlı sipahilerden hizmetinden memnun olunanların dirliklerine zam yapılırdı. Bir tımarlı sipahinin bulunduğu sancağın sınırları içerisinde oturması gerekirdi. Tımarlı sipahiler, buldukları sancakta bölüklere ayrılmış biçimde teşkilatlanmışlardı. Her sipahi bölüğünün subaşı rütbesinde çeribaşları bulunmaktaydı. Ayrıca bölüklerin bayraktar ve çavuşları da bulunmaktaydı. On sipahi bölüğü, bir alay beyinin komutasında altındaydı. Alay beyleri savaş zamanında kendi bölgesindeki sancak beylerinin emrine girerdi. Sancak beyleriye ya bir Osmanlı şehzadesinin ya da beylerbeyinin emri altında sefere giderlerdi. Her bölgenin sipahilerinden onda biri sefer sırasında kendi bölgelerinde asayiş korumak hem de sefere giden diğer tımarlı sipahilerin işlerinin yürütülmesi adına tımarlarında kalırdı.²³³ Tımarlı sipahinin emrindeki cebelûların bir kısmı, sipahilerin satın aldığı veya savaşlarda esir ettiği kölelerden oluşurken bir kısmıya genç ve cesur Türk gençlerinden oluşmaktaydı.²³⁴ Türkler arasından cebelû yazılanlar, ya çok az bir toprağı olup bu toprakla geçinemeyenler ya da hiç toprağı olmayan kişilerdi. Anadolu’da büyük

²³⁰ Mehmed Fuad Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, s 109.

²³¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s 443.

²³² Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, s 485.

²³³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s 455.

²³⁴ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, s 444.

çoğunlukla Türklerin, Rumeli’de ise çoğunlukla Türklerin ve ayrıca az da olsa Hristiyan reyadan bazı kimselerin cebelû olarak yazıldıkları bilinmektedir.

Savaşlara tamamı atlı ve zırhlı olarak katılan tımarlı sipahiler, Osmanlı ordusunun kanatlarında görev yapardı. Zırhları perçinlenmiş şeritler halindeki çelik levhalarla desteklenmiş olup etekte dize, kollarda dirseğe kadar uzanan örme zırhtı. Bunun altınaysa çelik levha ve zincirden yapılan, bacakları koruyan “dizçek” adlı pantolonumsu zırhı giyerlerdi. Ön kolu korumak için kollarına yekpare çelik veya bronzdan yapılmış “kolçak” takarlardı. Başlarındaysa çelik veya tombaktan hareketli, burunluklu, zincir enselikli Türk tipi miğferler takarlardı.²³⁵

Tımarlı sipahiler; binicilikte, ok ve yay kullanmada ustaydılar. Yakın muharebe silahı olarak kılıç, gürz, kargı, bozdoğan, pala, aybalta, balta, dilli topuz (şesper), topuz, eğri Türk süvari kılıcı ve kama kullanırlardı. Kalkanları; çelik, bronz veya madeni göbekli ibrişim sarmalı söğüt dallarından yapılmış hafif, orta boy yuvarlak kalkanlardı. Tımarlı sipahilerin savaşlardaki manevra kabiliyetleri yüksekti. Sahte ricat ile düşmanı merkeze çekme, ardından kanatlardan düşmanın etrafının çevirerek düşman ordusunu çembere almaya dayalı Osmanlı meydan savaş stratejisinin uygulanmasında tımarlı sipahilerin çok önemli rolleri bulunmaktaydı.

XIV. yüzyılda Yeniçeriler henüz az sayıdaydı. Osmanlı ordusunun en kalabalık birimi olan tımarlı sipahiler, bu dönemde savaşlarda belirleyici bir rol oynamaktaydı. Niğbolu Savaşı’nda Osmanlı ordusunun sağ kanadında Şehzade Süleyman, Vezir Çandarlı Ali Paşa ve Rumeli Beylerbeyi Firuz Bey komutasında Rumeli tımarlı sipahileri, sol kanadında ise Şehzade Mustafa ve Anadolu Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa komutasında Anadolu tımarlı sipahileri görev almıştır.²³⁶ Bu savaşta Haçlıların sarılması ve imha edilmesinde tımarlı sipahiler önemli bir rol oynamıştır. Savaşların kazanılmasında etkili olan tımarlı sipahiler, bunun tersine de sebep olabilmekteydi. Nitekim Ankara Savaşı’nda Timur saflarında kendi beylerinin sancağını gören Anadolu tımarlı sipahilerinin Timur tarafına geçmesi²³⁷ savaşın kaybedilmesinde önemli sebepler biri olmuştur.

Beyliğin ilk yıllarında önemli uç beylerine ve haneden üyelerine belli yörelerin idaresi bırakılmışsa ilerleyen yıllarda topraklar çoğunlukla tımar olarak dağıtılmıştır. Bu sayede

---

²³⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s 521.

²³⁶ Feridun Emecen, “Niğbolu Savaşı”, *TDV DİA*, C XXXIII , s 91.

²³⁷ Neşri, s 146.

Türk tarihinde merkeziyetçi bir devlet sistemi Osmanlılar eliyle ortaya çıkmıştır. Osmanlılar, selefleri Selçuklu hanedanı ve çağdaşları Anadolu beyleri gibi köken olarak göçebe olsalar da devleti asla parçalama yoluna gitmemişlerdir.²³⁸ Osmanlıların devleti merkezi ve bütün bir yapı olarak geliştirmesinde toprakların tımarlara ayrılmasının büyük yararı görülmüştür.

Tımar sisteminin etkin bir şekilde uygulanması sayesinde devlete bağlı küçük toprak sahibi askeri zümreler yetiştirilirken hanedan üyelerinin ve Türkmen(özellikle uç) beylerinin siyasi gücüne karşı bir denge sağlanmıştır. Anadolu'da Karesi ile başlayan beyliklerin adım adım Osmanlılar eline geçmesi süreciyle Anadolu tımarlı sipahilerinin, Rumeli'de fethedilen yerlere Anadolu'dan getirilen Türk nüfusun özellikle Trakya ve Doğu Balkanlar'da zamanla çoğalmasıyla Rumeli tımarlı sipahilerinin sayısı artmıştır.

---

²³⁸ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mevkuresi Tarihi*, s 241.

2. BÖLÜM: OSMANLI GEÇİCİ ORDUSU

2.1. Türkmenler ve Uç Kuvvetleri (Akıncılar)

2.1.1. Osmanlılardan Önceki Türk-İslam Devletlerinde Türkmenler

Osmanlılardan önceki Türk-İslam devletlerinin kurulmasında askeri olarak en önemli rolü oynayan Türkmenler, İslam'a geçen Oğuzlara verilen bir adlandırmadır. Osmanlı Beyliğinin kuruluş sürecinde Ertuğrul ve Osman Beylerin ordusunun tamamı, Orhan Bey'in ordusunun belli bir kısmı savaş zamanında toplanan atlı Türkmen birliklerinden oluşmaktaydı. Zaman içerisinde bu Türkmenler ya yerleşik hayata geçip tımarlı sipahilere dönüşmüş ya da uçta görev yapan görece merkezden bağımsız faaliyet gösteren beylerin emrinde akıncılara dönüşmüştür. Ayrıca Orhan Bey zamanında kurulan ilk düzenli Osmanlı birliği özelliği taşıyan yayalar, yine Türkmenler arasından yazılmıştır.²³⁹

Geleneksel anlamda Türkmen askeri karakterinin akıncılar eliyle devam etmiş olması, kurumsal arka planlarının ortak olması nedenleriyle Türkmenlerin ve uç kuvvetlerinin aynı başlıkta ele alınması uygun düşecektir.

Türkmenler, Büyük Selçuklu Devletinin yanı sıra bu devlet bünyesinden çıkan alt hanedan kollarının ve beyliklerin kurucu unsurudur.²⁴⁰ Bu Türkmenler, dinamik yapılarıyla kuruluş aşamasında devletlerin vazgeçilmez askeri ve insani unsuru olmakla beraber²⁴¹ mensubu oldukları devletler için kaçınılmaz olarak bazı sorunların da kaynağıydılar. Kendi beyleri idaresinde müstakil olarak yaşama arzuları, merkezi otoriteden hoşlanmamaları, yağmaya dayalı hareketli yapıları, otlak meselesi yüzünden yerleşik halkla aralarında doğan huzursuzluklar, vergi vermek istememeleri gibi çok çeşitli sebepler Türkmenleri kendi devletleri ile sık sık karşı karşıya getirmekteydi.

Osmanlılar ve onlardan önceki Selçuklular zamanında Türkmenler; gaza ve yağma için savaşıyordu. Bu kitlelerin bağımsızlık ruhu oldukça güçlü, sosyal yapıları hareketliydi. Türkmenlerin bu karakteristik davranışları geleneksel bozkır tarzı Türk yaşamının devamı niteliğindedir. Bu yaşam tarzının Türkmen karakterini şekillendirmesi İslamiyet öncesi Türk devletleri Hunlar ve Göktürkler zamanına kadar

²³⁹ Aşıkpaşazade, s 90. Ayrıca bkz. *Müneccimbaşı Tarihi*, s 89.

²⁴⁰ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s 104.

²⁴¹ Sergey Agacanov, *Oğuzlar*, s 314.

uzanmaktaydı. Göçebe Türklerin yaşam biçimleri ve yaşadıkları zorlu coğrafyalar, onları sürekli dinamik bir yapıda kalmaya mecbur bırakmaktaydı. Türkmenler, İslamiyet öncesi Türklerin sosyal hayatını ve ordu-millet anlayışını yeni bir din benimseyerek yeni coğrafyalarda da sürdürmüşlerdir.

Hunlar zamanından itibaren konargöçer Türk çocukları koyunlara binip at talimi yapmakta, kuşlara koyunların üzerinden kuş, gelincik, fare gibi hayvanlara ok atarak avcılık ve nişancılık talimi yapmaktaydılar. O tarihten itibaren askeri eğitimler Türklerin tamamının çocukluktan itibaren sorumlu olduğu eğitimlerdir. Göçebe Türkler arasında bir savaşçının güç ve yeteneği yay çekmedeki ustalığıyla ölçülürdü. Erkekler, talimler yapıp sürekle avlarına çıkararak daima savaşa hazır olurlardı.²⁴² Bu da onların düşmanları üzerine çok ani baskın ve saldırılar yapabilmelerini sağlamaktaydı.

Konargöçer yaşamın sağlıklı bir biçimde sürdürülebilir olması için hayvansal ürünlerin tarımsal ürünlerle ve maddi kazanımlarla desteklenmesi mecburidir. Bu nedenle göçebe Türk toplulukları için savaşın, yağmanın ve İslamiyet sonrası yıllarda gazanın farklı bir anlamı bulunmaktadır. Göçebe Türkler için savaş; başlı başına bir geçim kapısı ve hayatın idame ettirilmesi için gerekli hammadde, para, esir gibi çeşitli öğelerin temin aracıdır. Bu bakımdan ilk Türklerden itibaren savaş, ekonomik büyümenin ve üretimin²⁴³ olmazsa olmazıdır.

Türkmen birliklerinin askeri temeli atlı okçuluğa dayanmaktadır. Türkmenler at yetiştiriciliği, bakımı ve biniciliğinde ustadır. Savaşırken ani baskınlar, ağır ok saldırısı, kısa ve yıldırıcı saldırı gibi savaş yöntemleri uygulamışlardır. Türkmen atlı okçusu; beklenmedik bir yer ve zamanda, aniden belirip kaybolarak savaşırdı. Hasat zamanı ürünleri, sürüleri yağma edip düşmanlarını ekonomik²⁴⁴ ve lojistik olarak da yıpratmak da Türkmenlerin askeri stratejileri arasındaydı.

Osmanlı akıncılarının kuşaklar öncesinden miras aldığı üzere Türk akınları, küçük askeri birliklerin kendi başlarına yaptıkları yağma akınları gibi gözükürken aslında belli bir emir komuta zinciri içerisinde planlı akınlardı. Bu akıncılık şekli gerektiğinde küçük birliklerin bir araya gelip ordu halini aldığı çok organize bir savaş yöntemi idi.

---

²⁴² Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi I*, s 153.

²⁴³ Mevlüt Bozdemir, *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, s 12-13.

²⁴⁴ Mevlüt Bozdemir, *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, s 21.

Tuğrul Bey'in devletini merkezileştirme çabaları kapsamında huzursuzluğa kapılan Türkmenler; Kutalmış²⁴⁵, İbrahim Yınal²⁴⁶ gibi güçlü hanedan üyelerinin bu merkezileşme politikasına karşı kalkıştığı isyanlara ciddi bir destek vermişlerdir. Merkezi otoritenin kurulmasına engel bu tutumları, Büyük Selçuklu Sultanlarını Türkmenleri Anadolu ucuna fetih ve gaza için göndermeye sevk etmiştir. Bu sayede hem ülkenin yerleşik tebaası ile Türkmenler arasında doğacak sorunların önüne geçmek hem de Selçukluların kuruluş ideolojisi olan gazanın sürdürülmesi amaçlanmıştır.²⁴⁷

Selçuklu Sultanlarını zaman zaman zor duruma sokan Türkmenleri memnun edip devlete ısındırmak adına bazı adımlar atılmıştır. Alparslan ve Melikşah devrinin ünlü veziri Nizamülmülk'ün önerisiyle²⁴⁸ devletin kuruluşundaki hak ve emekleri, hanedan ile aynı soydan olmaları nedeniyle bunlardan bir kısmının 'gulam' olarak saraya alınması²⁴⁹, bazılarının ikta verilmesi gibi çeşitli yöntemler denenmiştir. Bu gibi çözümler belli Türkmen kitleleri üzerinde etkili olsa oldukça kalabalık bir nüfusa sahip Türkmen nüfus, hiçbir zaman tam olarak kontrol altına alınamamıştır.

Tuğrul Bey'den itibaren devletin çok doğru bir yönlendirmesi sayesinde kendi beylerinin veya Selçuklu emirleriyle şehzadelerinin emrinde hareket eden göçebe Türkmen askeri gücü Azerbaycan, Orta Doğu ve Anadolu'nun fethedilmesinde büyük pay sahibi olmuştur. Yine aynı Türkmenler buraların yurt tutulmasında kilit bir rol oynamıştır.²⁵⁰ Anadolu üzerine keşif ve yağma amacıyla başlayan akınlar süresince Türkmenler o kadar etkili olmuştur ki Doğu Roma askeri gücüyle ona bağlı bölgesel devletçikler bu akınları bir türlü durdurmakta yetersiz kalmışlardır.²⁵¹ Seferlerin neticesinde büyük ganimet elde eden Türkmenler böylelikle Sultan Alparslan dönemiyle birlikte devlete sorun çıkarmaktan ziyade devlet için oldukça yararlı bir amaç için kullanılan bir iskân ve asker gücüne evrilmiştir.

Roman Diyojen'in Türkmenlerin Anadolu'daki faaliyetlerine son vermek üzere harekete geçmesi sonucunda meydana gelen Malazgirt Savaşı²⁵², Sultan Alparslan'ın zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu savaş esnasında Türkmenler, Selçuklu ordusunda bulunmuştur.

---

²⁴⁵ Cihan Piyadeoğlu, *Büyük Selçuklular Yeni Bir Devrin Başlangıcı*, s 123-124.

²⁴⁶ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s 136. Ayrıca bkz. Agacanov, s 320-326.

²⁴⁷ Reşidü'd-din Fazlullah, s 92.

²⁴⁸ Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, s 147.

²⁴⁹ Agacanov, s 351.

²⁵⁰ Cihan Piyadeoğlu, *Büyük Selçuklular Yeni Bir Devrin Başlangıcı*, s 157/166/197-201/219-221.

²⁵¹ Osman Gazi Özgüdenli, *Selçuklular I*, s 140-141.

²⁵² Osman Gazi Özgüdenli, *Selçuklular I*, s 151-152.

Savaş neticesinde Anadolu'da askeri ve psikolojik üstünlük tamamen Türkmenlerin eline geçmiş ve on yıl gibi kısa bir süre içerisinde Anadolu'nun neredeyse tamamı Selçuklu hâkimiyetine alınmıştır.

Türkiye Selçuklu Devletinin kuruluşu ve genişlemesi Malazgirt Savaşını takip eden yıllarda Süleymanşah'ın emrindeki Türkmenlerle Anadolu'ya gönderilmesi sayesinde gerçekleşmiştir. Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesi Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya akan bu yoğun Türk nüfusu sayesinde sağlanmıştır.

Her ne kadar askeri yönden oldukça yararlı bir topluluk olsalar da Türkmenlerin sadakati emirlerindeki başbuğlara karşı devamlı olmaktan oldukça uzaktı. Kuzey Suriye hâkimiyeti için karşı karşıya gelen Kutalmışoğlu Süleymanşah ile Sultan Melikşah'ın kardeşi Tutuş arasında meydana gelen Aynuseylem Savaşı'nda (479/1086) Çubuk Bey emrindeki Türkmenler, daha önceleri saflarına geçtikleri Süleymanşah'ı terk edip bu kez Sultanın kardeşi Tutuş'un saflarına geçmişlerdir.²⁵³ Tutuş, bu sayede savaşı kazanmış ve savaş neticesinde Süleymanşah hayatını kaybetmiştir (479/1086).

Malazgirt sonrası Kutalmışoğullarıyla Anadolu'ya gelen Türkmenler, ilerleyen yıllarda Türkiye Selçuklu Devletinin savaşlarında görev almaya devam etmişlerdir. Gaza, otlak, ganimet gibi çeşitli motivasyonlar onların askeri karakterini sürdürmelerine olanak sağlamıştır. Atlı-göçebe Türk savaş yöntemiyle vur kaçlar, sahte ricatlar, pusu kurma gibi yollarla savaşan ve hafif donanımlarıyla çok hızlı hareket eden Türkmenler, atlı okçuluk konusunda döneminin en iyi askerleri olma özelliğine sahiptir. Buna rağmen kuşatma savaşlarında, ağır zırhlı ordular karşısında başarı sağlamada oldukça yetersizlerdir. I. Haçlı Seferi esnasında Dorylaeum'da (490/1097) kalabalık, ağır teçhizatlı, disiplinli Haçlılar karşısında meydan savaşına tutuşan I. Kılıç Arslan ve Türkmenler bu savaşta ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardır.²⁵⁴

Takip eden yıllarda Türkmenler, bazen Selçuk sultanlarının emriyle bazen de kendi başlarına buyruk olarak Doğu Roma İmparatorluğu ve Anadolu'dan Kudüs'e inen Haçlılarla mücadelelerini sürdürmüşlerdir. I ve II. Haçlı Seferlerinde Haçlıları vur kaçlarla, baskınlarla sürekli rahatsız etmişlerdir. Özellikle 494/1101 yılında Niksar yönlü Haçlı yürüyüşünde I. Kılıçarslan, II. Haçlı Seferinde (1147) oğlu Sultan Mesud Haçlılara çok ağır yenilgiler tattırmışlardır. Her iki sultanın başarısının temelinde emirleri altındaki Türkmen atlılarının en iyi bildiği iş olan düşmanı yıpratmaya,

²⁵³ Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, s 362.

²⁵⁴ Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, s 431.

yormaya, pusular ve ani baskınlarla yıldırıma yönelik savaş yöntemini kullanmak yatmaktadır. Dahası Türkmenler, Selçuklu sultanlarından bağımsız olarak Anadolu'da kalan Haçlı kalıntılarına her fırsatta saldırarak bu kitlelerin yok edilmesinde de büyük pay sahibidirler.

Anadolu'nun kesin olarak Türk yurdu haline geldiği savaş olarak nitelendirilen Miryokefalon Savaşı, İmparator Manuel'in Macarlarla ve diğer Balkan uluslarıyla meşgul olduğu dönemde Türkmenlerin Selçuklu ucundan daimi olarak Doğu Roma sınırına tecavüzleri sebebiyle meydana gelmiştir. İmparator, doğrudan Konya üzerine yürüme amacıyla ağır kuşatma aletleriyle ve güçlü bir orduyla çıktığı seferinde 572/1176 yılında ağır bir mağlubiyete uğramıştır. Ordusu Türkler tarafından kuşatılmış ve ağır kayıplar vermiştir. İmparator Manuel bu yenilgiyi, bundan 105 yıl önce Malazgirt'te uğranılan felaket ile eş değer görmüştür.²⁵⁵

II. Kılıç Arslan, Türkmenlerin oldukça ustalıkla uyguladığı savaş yöntemlerinden biri olan sahte ricatla İmparator ve ordusunu Denizli civarında Hoyran Gölü yakınlarındaki dar ve sarp vadiye sokmayı başarmıştır.²⁵⁶ Düşman ordusunun bundan sonraki safhada neredeyse imhasında büyük yararlık gösteren ve zafer neticesinde yüklü ganimet elde eden Türkmenlerin bir kısmı ganimetleri ile kendi obalarına dönmüştür. Bir kısım Türkmenlerse Sultanın Doğu Roma ile barış yapmasını ihanet olarak nitelendirmiş ve iki devletin anlaşmasını umursamaksızın akınlarına ara vermeden devam etmiştir.²⁵⁷ Sultan çareyi bu Türkmenlerin kendisine ait olmayıp başına buyruk kitleler olduğunu Doğu Roma yönetimine bildirmekte bulmuştur. Türkmenlerin savaşlarda oldukça etkili askerler olmakla birlikte işlerine gelmeyen durumlar karşısında takındıkları başına başına buyruk tutumları, Türkiye Selçuklu sultanlarını kendilerine ait merkezi bir ordu kurmaya bu ordunun yetersiz kaldığı hallerdeyse çeşitli uluslardan paralı askerler tutmaya sevk etmiştir.

İlk Türk Devletlerinden beri çeşitli ad ve biçimlerde var olan uç teşkilatı²⁵⁸ Türkiye Selçukluları tarafından Anadolu'da geniş bir sahada uygulanmıştır. Selçuklu uç bölgeleri için kabaca üçe ayrılır demek mümkündür. Bunlardan ilki Doğu Roma(sonrasında İznik İmparatorluğu) sınırını boylu boyunca kuşatır bir şekilde

---

²⁵⁵ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s 361.

²⁵⁶ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s 95.

²⁵⁷ Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, s 216.

²⁵⁸ Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi I*, s 409. Ayrıca bkz. Ahmet Taşağıl, *Göktürkler I*, s 38.

Kastamonu'dan başlayarak Ankara, Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar, Isparta ve Denizli'yi içine alıp Antalya'ya kadar uzanan Batı Ucudur. İkincisi Trabzon Rum İmparatorluğu sınırında kurulmuş ve Kastamonu'dan Samsun'a kadar uzanan Kuzey Ucudur. Üçüncüsü ise Kilikya Ermeni Devleti sınırında kurulan ve Niğde, Ereğli, Ermenek, Larende, Antalya, Isparta, Maraş, Malatya, Ayntab ve Antakya'ya kadar uzanan Güney Ucudur.²⁵⁹

Uç bölgelerindeki Türkmenler bir beylerbeyine bağlı olarak yaşamaktaydı. Buradaki idari ve askeri teşkilat merkeze bağlı olmakla birlikte uçların kendine özgü bir teşkilatlanması ve işleyişi bulunmaktaydı.²⁶⁰ Uçlar, kendi teşkilatlanması içinde bazen merkezin istekleri doğrultusunda yönetilirken bazen merkezi idarenin iradesine aykırı olarak kararlar almaktaydı. II. İzzettin Keykavus'un tahtını bırakıp Dobruca'ya geçmesi hadisesinde uç Türkmenlerinden ciddi bir kitle onun peşinden Dobruca'ya geçmiştir.

2.1.2. Osmanlı Akıncı Teşkilatı

Konya'daki sultanların otoritesinin bitme noktasına geldiği, tahakküm yıllarında yoğun bir Türkmen nüfusun Anadolu'nun kuzey ve batı ucunda -Doğu Roma sınırında- biriktiği bilinmektedir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerindeki Türkmen ayaklanmaları nihayetinde bir taht mücadelesi niteliğinde Kastamonu ucuna da sıçramış, Rükneddin Kılıç Arslan adlı Selçuklu şehzadesi güçlü uç beyi Muzaffereddin Yavlak Arslan ile birlikte II. Gıyaseddin Mesud'a karşı bir mücadeleye girişmişti. İkili bölgedeki Türkmenlerden de ciddi bir destek bulmuştu. Bu isyan sürecinde Osman Bey'in bulunup bulunmadığıysa bilinmemektedir. Selçuklu-Moğol birleşik güçlerine mağlup olan ikiliden Muzaffereddin Yavlak Arslan, II. Gıyaseddin Mesud tarafından öldürülmüştür. Sultanın bölgeden ayrılması üzerine Yavlak Arslan'ın oğlu Ali Bey ile Rükneddin Kılıç Arslan kendilerine bağlı Türkmenlerle bölgenin hakimiyeti için mücadeleye girişmişlerdir. Ali Bey, emri altındaki Türkmenlerle Rükneddin Kılıç Arslan'ın elindeki toprakları yağmalamış²⁶¹, en nihayetinde de onu öldürüp ona ait bölgelere de hakim olmuştur(694/1295).

XIII. yüzyılın sonlarına doğru Osman Bey'in bağlı olduğu Kastamonu uç beyi Çobanoğlu Ali Bey, Doğu Roma ile anlaşıp askeri faaliyetlerini durdurmuştu.

²⁵⁹ Halil İnalcık, *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk ve Avrupa ile İlişkiler*, s 49.

²⁶⁰ İbn i Bibi, 76, 290, 302. Ayrıca bkz. İnalcık, *Osmanlılar*, s 50.

²⁶¹ Melek Göksu Erdeğer, "Melek Mansour" Diğer Adıyla Selçuklu Meliki Rükneddin Kılıç Arslan'ın Taht Mücadelesi", *Selçuk Zirvesi-3. Sosyal Bilimler Kongresi*, Konya, 2020, s 198.

Muhtemelen bunun altında yukarıda bahsedilen isyan neticesinde bölgenin belli bir istikrara gereksinim duyması yatmaktaydı. Yine bu isyan neticesinde bölgede kendisine ikta verilen Şemseddin Yaman Candar'ın²⁶² siyasi ortama dahil olması da Ali Bey'i faaliyetlerini durdurmak zorunda bırakmış olabilir.

Türkmenler ise konargöçer yaşam tarzlarını büyük oranda sürdürmekte, gaza ve yağma ile geçimlerini temin etmek için kendilerini sefere götürecek yeni başbuğlar aramaktaydı. Bu başbuğlardan birinin Doğu Roma ile anlaşması Türkmenler için hiçbir anlam ifade etmemektedir. Çünkü Türkmenler, böyle bir durumda akını bırakan bir başbuğdan ayrılıp kendilerini akın ve yağmaya götürecek yeni başbuğlar etrafında toplanmaktaydı.²⁶³

Doğu Roma ucundaki bu dinamik ortam Osman'ın hızlıca bu uçtaki Türkmenler arasında savaşçı bir başbuğ olarak sivrilmesine imkân tanıdı. Uçta yoğunlaşmış bu Türkmenler yaşam tarzı olarak oldukça hareketli kitlelerdi ve dini anlayış bakımından coşkulu²⁶⁴ bir karakter taşımaktaydılar. Akınlar yapıp gaza etmek, yeni yurtlar fethetmek gibi savaşçılığı teşvik eden güçlü arzular Türkmenlerin zihin dünyasını süslüyordu. Türkmen kitlelerin duygu dünyası bu idealler çerçevesinde "Horasan Erenleri" denilen gazi-dervişlerce daima diri tutulmaktaydı.²⁶⁵

Uç bölgesinde yaşayan alp-gaziler gaza amaçlı akınları örgütlemekte ve idare etmekteydiler.²⁶⁶ Osman Bey'in başlangıçta yoldaşları zaman içerisinde nökerleri olan Saltuk Alp, Aykut Alp, Turgut Alp, Hasan Alp, Samsa Çavuş bu alp-gazilerin önde gelenlerindendi. Bu alpler, Türkmen savaşçıları sefere götüren savaş deneyimi yüksek ve iyi silahlanmış komutanlardı.²⁶⁷ XIV. yüzyıl Anadolu'sunda alp geleneği bahsi geçen başbuğların şahsında güçlü bir şekilde yaşatılmaktadır. Kendine özgü kuralları olan bu gelenek üzere alp olmak için gerekli olan dokuz özellik bulunmaktadır.²⁶⁸ Bu dokuz özellik; cesaret, kuvvet, gayret, iyi bir at, özel bir giyim, yay kullanımı, iyi bir kılıç, mızrak ve iyi bir arkadaşa sahip olmaktır.²⁶⁹

---

²⁶² Meltem Albayrak, "Candarogulları Beyliği'nin Kuruluşu ve Osmanlı Beyliği ile Münasebetlerine Dair Bir Değerlendirme", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C:4/7, 2018, s 78-79.

²⁶³ Georges Pachymérés, s 78-79.

²⁶⁴ Halil İnalcık, *Osmanlılar ve Haçlılar*, s 11.

²⁶⁵ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi I*. "Siyasi Tarih", s 67.

²⁶⁶ Halil İnalcık, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg", *Belleten*, C:LXXI/261, (2007): s 481.

²⁶⁷ Halil İnalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, s 21.

²⁶⁸ Âşık Paşa, *Garib-Nâme I/1, 1,2*, haz. Kemal Yavuz, İstanbul, TDK Yayınları, 2000, s. 430.

²⁶⁹ Âşık Paşa, *Garib-Nâme I/1, 1,2*, s. 430-432.

Osman Bey'in etrafında toplanan alpler her ne kadar oldukça yararlı olsalar da bu askerler, düzenli bir ordu özelliği göstermemekteydi. Türkmenler daha ziyade Osman Bey'in karizmasına ve kendilerine akın sahaları açan atılgan bir başbuğ olmasına istinaden yanında bulunan savaşçılardı. Kendine Oğuz ananesince bağlı bu Türkmenler dışında Osman Bey'in kuvvetleri, çoğunlukla Kastamonu ve Menderes (Aydın) yöresinden gaza-doyum için geçici süreyle gelen Türkmenlerden oluşmaktaydı.²⁷⁰ Bu Türkmenler, kızıl börk giyip savaşlarda boy gösterdikçe fakir çobanlar olmaktan çıkıp yeni bir sınıf olan "akıncı" sınıfına yükselmekteydi.²⁷¹

Osman Gazi'nin kuvveti, yerleşik bir devlet düzenine değil; kendi şahsına ve itibarına dayanmaktaydı. Uçlarda yaptığı fetihler, şöhretinin yayılmasını sağladı. Türkmen boyları, kendilerini yöneten boy beyleri ve alplerin idaresinde Osman Gazi'ye iltihak etmeye başladı. Osman Gazi, kendi egemenlik alanını genişlettikçe varisleri tarafından gönüllülük esasından düzenli birliklerin yer aldığı bir ordu nizamına geçiş sağlandı.

Osmanlı kaynaklarına göre, Osman Bey'in Bilecik tekfuru ile iyi ilişkileri olmakla beraber aşiretinin göç yolunu engelleyen İnegöl tekfuru ile arası oldukça kötüydü. Osman Bey'in Türkmenleriyle giriştiği ilk askeri mücadele Ermenibeli neden yerde göç halindeyken İnegöl tekfurunun kuvvetlerine karşı yapılmıştır.²⁷² Ermenibeli'ndeki bu küçük çaplı yerel çatışmanın²⁷³ ardından Osman Bey, Türkmenlerin savaşçı önderi olarak rivayete göre Edebalı eliyle gaza kılıcını kuşanmıştır. Ardından emrindeki Türkmenlerle birlikte göç yolundaki saldırıların kaynağı olarak gördüğü Kulaca Hisar'a bir baskın düzenlemiştir. Türkmenleriyle burayı yağmalayıp ateşe vermiştir (684/1285). Osman Bey'in Kulaca'yı ateşe vermesi üzerine İnegöl ile Karacahisar tekfurları kendisine karşı bir ittifak yapmışlardır. Karacahisar'dan Flanoz(Kalanoz) adlı bir komutan veya Karacahisar tekfurunun kardeşi²⁷⁴ emrinde yollanan askerler İnegöl askeri ile birleşip Osman Bey'in üzerine yürümüşlerdir. Bunun üzerine Osman Bey de kendi Türkmenlerini gaza için toplamıştır. İkizce'ye yakın bir yerde Domaniçbeli'nde karşı karşıya gelen Türkmenler ile Rumlar arasındaki savaş (685/1286-1287) Osman Bey'in ağabeyi Saru Yatı'nın hayatını kaybetmesine rağmen Türkmenler adına zaferle

---

²⁷⁰ Georges Pachymérés, s 74-75.

²⁷¹ Halil İnalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, s 21.

²⁷² Aşıkpaşazade, s 40.

²⁷³ Neşri, s 50.

²⁷⁴ Neşri, s 52.

neticelenmiştir.²⁷⁵ Bu savaşı önemli kılan husus Osman Bey ve emrindeki Türkmenlerin yağma ve doyumluk için değil buldukları bölgede kalıcı olmak adına ilk kez gerçek anlamda bir savaş vermiş olmalarıdır.

Bu savaştan iki yıl sonra Osman Bey emrindeki Türkmenlerle Karacahisar'ı kuşatıp ele geçirmiştir. Ardından da kendisine merkez yapmıştır. Atlı göçebe Türkmenleriyle güçlü bir kaleyi fethetmenin zorlukları göz önüne alındığında bu fetih Osman Bey'e gaza önderi sıfatıyla ciddi bir nam kazandırmıştır. Osman Bey, bu fethin sağlamış olduğu saygınlık ve güç neticesinde daha önce bağlı olduğu Kastamonu'daki Çobanoğulları gibi bir uç beyi mertebesine yükselmiştir.

Osman Bey ve emrindeki Türkmenler, sistemli bir genişleme stratejisi benimsemişlerdi. Savaşlardan elde edilip gazilere dağıtılan mallar dışında bir de Osman'ın sadık yoldaşlarının payına düşen ödüller yani köyler ve irili ufaklı kaleler vardı ki bunlar Türkmenleri onun bayrağı altında toplanmaya daha da teşvik etmekteydi. Bir harp hilesi ile peş peşe Bilecik ve Yarhisar ele geçirildi. Alınan ganimet oldukça fazlaydı. Osman Bey, ganimeti Türkmenlerine pay ettikten sonra yoldaşı Turgut'u zapt etsin diye gönderdiği İnegöl'e onunla buluşmaya gitti. Bu kale de ele geçirilip yağma edildi.²⁷⁶

Osman ve Türkmenleri, Germiyan ve Karaman gibi güçlü Türkmen beyliklerinden farklı olarak merkezi Selçuklu idaresinden dolayısıyla Moğol baskısından uzakta bir faaliyet alanında palazlanmaktaydı. Ayrıca bu Türkmen beylikleri genişleme sahalarını da yitirmiş olmanın doğal sonucu olarak Selçuklu aleyhine genişleme politikası izlerken Osman'ın Türkmenleri, taze ve emekleme evresinde bir oluşum olmalarından da kaynaklı daima Doğu Roma ucundaki gaziler sıfatıyla farklı bir genişleme politikası benimsemişlerdi. Tam bu gerçeklikler üzerine Osman'ın Konya'daki sultan tarafından 699/1299 yılında uçların beyi ilan edilmesi²⁷⁷ rivayeti anlamlı bir hale gelecektir.

Osman Bey, Karacahisar'a yerleştikten sonra kendisine bağlı Türkmenlere gaza ve akın yapacak yeni sahalar bulmak durumundaydı. Bu sebeple Sakarya Nehri'nin doğusundaki Taraklı Yenicesi'ni kendine akın sahası olarak seçmiştir. Önceleri Doğu Roma'nın Harmankaya tekfurı olan nökeri Köse Mihal'in kılavuzluğunda²⁷⁸ Türkmenleriyle beraber nehrin doğu yakasına geçmiştir. Sefer güzergahının

---

²⁷⁵ Aşıkpaşazade, s 43.

²⁷⁶ Neşri, s 58.

²⁷⁷ Müneccimbaşı, s 59.

²⁷⁸ Aşıkpaşazade, s 50.

belirlenmesinde, akının nerelere yapılacağı konusunda bölgeyi oldukça iyi tanıyan Köse Mihal'in kılavuzluğuna başvurulması; akıncıların ordunun önünden gidip düşman askeri gücü ve coğrafya hakkında bilgi toplama gibi asli görevleri çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu sayede kaynaklardaki "akıncı ocağının" kurucusunun Köse Mihal olduğu rivayetleri²⁷⁹ anlamlı hale gelecektir.

Bölgenin özelliği İznik'e ipek getiren kervanların yolunun Göynük suyu üzerindeki Göynük ve Taraklı Yenicesi kasabalarından geçmesiydi. Osman Bey ve Türkmenleri buraları yağmalayıp ekonomik olarak güçlenmişlerdir.²⁸⁰ Bu sefer esnasında Osman Bey'in alp-yoldaşı Samsa Çavuş da emrindeki Türkmenlerle bu sefere katılmıştır. Sefer neticesinde Osman Bey, çevredeki Rumlara ve Türkmenlere gücünü göstermiştir. Samsa Çavuş örneğinde olduğu gibi Mudurnu, Taraklı, Göynük istikametindeki faaliyet gösteren uçtaki bazı Türkmen alp-gaziler; Osman'ın artan gücü karşısında gönüllü veya mecburi olarak zamanla onun otoritesi altına girmek durumunda kalmışlardır.²⁸¹

Türkmenlerin Selçuklu zamanında kontrol altında tutulmasındaki zorluklara daha önce değinilmişti. Kendisi de Türkmen uç geleneğine bağlı olan Osman Bey'in bu dönemde Bilecik ve çevresindeki Rumlara karşı Türkmenlerini dizginlediği anlaşılmaktadır.²⁸² Hem Konya'ya haraçgüzar tekfurlarla iyi geçinmesi hem de Türkmenlerini akına götürmesi gereken Bey, emrindekilere Sakarya ötesinde yeni bir akın sahası bularak meseleyi ustalıkla halletmiştir.²⁸³

Mudurnu-Taraklı-Göynük havalinin itaat altına alınmasıyla Osman Bey, Türkmenlerine koyduğu yeni hedefler olan Bursa ve İznik'e yakın bir yer olan Yenişehir'e uç merkezini taşımıştır. Türkmenleri için yeni akın sahası olmak üzere İznik havalisi ilk hedef olarak belirlenmiştir.²⁸⁴ Bu ilk akınlardan sonra uzun yıllar sürecek olan İznik kuşatması başlamıştır. Güçlü surları olan bu şehrin atlı Türkmenlerle ve savaşa kısa sürede ele geçirilmesinin mümkün olmadığını bilen Osman Bey, farklı bir strateji benimsemiştir. Şehir çevresine havale yaptırıp etraftaki köyleri durup usanmaksızın akıncılarına yağmalatmıştır. Bu sayede çevresinden tecrit edilen, moral olarak düşen savunmacıların er ya da geç şehri anlaşmayla teslim etmeleri kaçınılmazdır. Bu süreçte

²⁷⁹ Abdülkadir Özcan, "Akıncı", *TDV DİA*, C:II, s 249.

²⁸⁰ Neşri, s 54.

²⁸¹ Metin Kunt, Hüseyin G. Yurdaydın, Ayla Ödekan, *Türkiye Tarihi 2 – Osmanlı Devleti 1300-1600*, İzmir, Cem Yayınları, 2013, s 30-31.

²⁸² Aşıkpaşazade, s 48.

²⁸³ Şükrullah, s 206.

²⁸⁴ Neşri, s 59.

iyice bunalan İznik halkına moral vermek için imparatorun kız kardeşi Maria, İznik şehrine bir ziyaret gerçekleştirmiştir.²⁸⁵ Prens bu ziyarette Moğolların yardıma geleceğini söylese de bu durum asılsız çıkmıştır. Bunun üzerine Osman Bey, İznik'i daha fazla sıkıştırmaya başlamıştır.

Bu kuşatmayı kırmak için harekete geçten Doğu Roma birlikleriyle 1302'de Bapheus Savaşı yapılmıştır.²⁸⁶ Bu savaşta Osman Bey'in kuvvetlerinin tamamı atlı Türkmen askerlerden oluşmaktadır. Türk ordusunda Osman Bey'in kendi aşiretine bağlı Türkmenler dışında gaza ve doyumluk için uzaklardan -kaynağa göre Meandre (Büyük Menderes) gerçekteyse Afyon havalisinden gelen- başka Türkmenler de bulunmaktadır. Bu Türkmenler Neşri'ye göre Selçuklu Sultanının fermanı neticesinde Osman'a yardıma gelmiştir.²⁸⁷ Ayrıca önceleri tabii olduğu Kastamonu'dan Türkmenler de Osman Bey'in yanında savaşmıştır. Leon Mouzalôn komutasındaki Doğu Roma ordusundaysa kendi piyadeleri dışında paralı Alan süvarileri bulunmaktaydı. Kaynağa göre Osman Bey'in emrindeki Türkmenler 5000, Doğu Roma ordusu ise 2000 kişidir.²⁸⁸

Elde ettiği başarılarla şanı artan Osman Bey, bir yandan komşu Türkmen başbuğları gururlandırmakta diğer yandan kendisini katılan Türkmenlerle asker gücünü günden güne arttırmaktaydı. Nitekim babası Yavlak Arslan'ın ölümünden sonra Bolu, Gerede bölgesinde faaliyet gösteren ve etkinliği azalmış olan Umuroğlu Ali Bey, Osman'ın başarıları neticesinde Doğu Roma ile olan anlaşmasını sonlandırdı. Osman Bey tarafından kendisine getirilen ganimeti kabul ederek onun yardımcı kuvvetler tahsis etti.²⁸⁹ Zaferin kazanılmasında pay sahibi olan bu müttefik Türkmenler, artan Osmanlı gücüyle kısa süre sonra tamamen Osmanlı ordusuna entegre olacaklardır.

Sayıca fazla olan Türkmen atlı okçular, Alanların gayretli direnişine rağmen sayı ve moral üstünlüğü ile savaşı kazanmışlardır. Doğu Roma yayası Alanların Türkmen atlılarına direnmesi sayesinde zar zor savaş meydanını kaçıp tümüyle imha olmaktan kurtulmuştur. Zaferin ardından Türkmenler, bolca ganimet elde edip kendi yurtlarının yolunu tutmuşlardır.²⁹⁰ Doğu Roma çiftçisinin hasat zamanına denk gelen bu zaferden sonra güvenli kalelere sığınabilen halk kendini geçici bir süre güvene almış bazısı daha

---

²⁸⁵ Georges Pachymérés, s 109.

²⁸⁶ Halil İnalcık, *Osmanlılar*, s 53.

²⁸⁷ Neşri, s 59.

²⁸⁸ Georges Pachymérés, s 75-76.

²⁸⁹ Zerrin Günel, *İslam Tarihi ve Medeniyeti: Anadolu Beylikleri*, İstanbul, 1. Baskı, Siyer Yayınları, 2018, s 224.

²⁹⁰ Georges Pachymérés, s 76.

güvenli yerlere göç etmek ve özellikle Konstantinopolis'e kaçmak için yollara düşmüştü.

Osman Bey, zaferinden sonra yeniden İznik kuşatmasına yönelmiştir. Türkmen atlı okçular kuşatma savaşlarına elverişli olmadığı için İznik kuşatması, bir kuşatmadan ziyade şehri abluka altına alıp, çevreden tecrit ederek açlıkla teslim olmaya zorlamaktan ibaret bir stratejiye dayanmaktaydı. Buna rağmen güçlü İznik surları Türkmenlere karşı uzun bir süre daha dayanmaya devam etmiştir.

Neşri'de Bapheus Savaşı'nda farklı yerlerden gelen Türkmenlerin aldıkları ganimetin çokluğu nedeniyle savaştan sonra yurtlarına döndüğü ve İznik kuşatmasına katılmadıkları²⁹¹ belirtilmektedir. Bu bilgiyi doğru kabul etmek için makul bazı sebepler bulunmaktadır. Bir defa Türkmenlerin merkezi bir otorite olmaksızın katıldıkları savaşlardaki genel tavrı budur. Onlar çoğunlukla bir yere yerleşmekten ziyade doyumluklarını elde edip geriye yurtlarına dönme eğiliminde olan savaşçılardır. Elbette içlerinden zafer sonrası Osman'ın artan güç ve saygınlığı neticesinde onun yanında kalanlar olmuştur. Ancak bunlar dışındaki dışarıdan gelen Türkmenlerin büyük çoğunluğunun yurtlarına dönmüş olduğu bilgisi akla uygundur.

Bapheus Savaşının Osman Bey açısından en önemli getirisi hiç kuşkusuz 701-707/1302-1307 yılları arasında tüm Kocaeli Yarımadası'nın Türk akıncılarının saldırılarına açık hedef haline gelmesi olmuştur.²⁹² Bu yolla Osman Bey'in emrindeki Türkmenler yeni bir akın sahasına kavuşmuşlardır. Aynı zamanda Kocaeli Yarımadası'nın Türkmenlere açılmasıyla Doğu Roma'nın İznik ve Bursa gibi şehirlere yardım ulaştırması imkansız hale gelmiştir.

Doğu Roma merkezinden askeri yardım ümidi kalmayan ve Türkmen akınlarından bunalan Bursa Ovasındaki Adranos, Bidnos, Kestel ve Kite tekfurları; müşterek bir orduyla Osman Bey'e saldırmak için aralarında anlaşmışlardır.²⁹³ Tekfurlar, imparatorun emriyle (702/1303) yılında ordularını toplayıp Yenişehir istikametinde harekete geçtiler. Bunun üzerine Osman Bey, yanındaki Türkmen atlılarıyla Dimbos (Dimboz/Dinboz) denen boğazda²⁹⁴ tekfurların ordusuyla karşı karşıya geldi. Yapılan şiddetli savaşta kazanan Osman Bey ve emrindeki Türkmenler olmuştur.²⁹⁵ Kestel tekfuru savaş

---

²⁹¹ Neşri, s 59.

²⁹² Georges Pachymérés, s 81.

²⁹³ Oruç Beğ, s 29.

²⁹⁴ Neşri, s 62.

²⁹⁵ Aşıkpaşazade, s 62-63.

meydanında ölmüş, Bursa ve Adranos tekfurları kaçıp kendi kalelerine zar zor sığınabilmişlerdir. Kendi kalesine kaçamayıp el mecbur Ulubat Kalesi'ne sığınan Kite tekfurunu ise kötü bir son beklemekteydi. Osman Bey, Ulubat tekfurunu şayet Kite tekfurunu kendisine teslim etmezse gölün etrafından dolaşıp memleketini Türkmenlerine yağma ettirmekle tehdit etmiştir. Bunun üzerine Osman'a teslim edilen Kite tekfuru, kendi kalesinin önüne götürülmüştür. Tekfur, Kite Kalesi önünde askerlerinin gözü önünde idam edilince Kite garnizonu Osman Bey'e teslim olup kaleyi teslim etmişlerdir. Dimbos Savaşının ardından Ulubat'a kadar tüm Bursa Ovası ve Uludağ, Türkmen yerleşimine açılmıştır.

Bapheus ve Dimbos zaferlerinden sonra Osman Bey, sayısı 5000'i bulan Türkmenlerine yeni akın sahaları açmak zorundaydı. İznik ve Bursa her ne kadar abluka altına alınmış olsalar elindeki birliklerin karakteri bu şehirleri fethetmeye kısa vadede yeterli olmayacağından kendisine hedef olarak Sakarya üzerindeki kaleleri seçmiştir.

Sakarya boyundaki seferin ilk hedefi İznik-Mekece yolundaki Leblebüchisarı olmuştur. Anlaşma ile itaate davet edilen tekfur, itaat ettiği için yerinde bırakılmıştır. Ardından Çadırlu ve Lefke üzerine yürünmüş, her iki tekfur da itaat edince onlar da yerlerinde bırakılmıştır.²⁹⁶ Sakarya boyunca ilerleyen Osman Bey, kendisine itaat eden Mekece tekfurunu yanına alarak Akhisar'a gelmiştir. Osman Bey'e ilk direniş Akhisar tekfurundan gelmiştir. Adam toplayıp savaşan tekfur, yenilip Karaçepüş Hisarı'na sığınmıştır. Tekfurunun kaçmasıyla savunmasız kalan Akhisar ele geçirilmiş ve yağmalanmıştır.²⁹⁷ İlerleyişini sürdüren Osman Bey, suyun karşı yakasındaki Geyve ve Tekürpınarı'nı da ele geçirmiştir. Bütün bu fetihler esnasında yanındaki Türkmenler oldukça yüklü ganimetler kazanırken²⁹⁸ Osman Bey de bölgede tartışmasız çok güçlü bir bey konumuna gelmiştir.

Sakarya boyundaki kalelerin alınmasıyla Türkmenlere bu kez de Adapazarı Ovası yolu açılmıştır. Buradan da akıncılar için yeni uçlara yönelme fırsatı doğmuştur. Samsa Çavuş, İznik havalisini akınlarıyla bunaltırken²⁹⁹ diğer uç beylerinden Konuralp Akyazı, Akça Koca ise İzmit üzerine akınlara başlamıştır.³⁰⁰ Konuralp Tuzpazarı'nı kendine uç merkezi yapmıştır. Konuralp; Doğu yönünde Akyazı, Konurapa, Mudurnu ve Bolu'yu

---

²⁹⁶ Neşri, s 64.

²⁹⁷ Neşri, s 65.

²⁹⁸ Aşıkpaşazade, s 66-67.

²⁹⁹ Neşri, s 67.

³⁰⁰ Aşıkpaşazade, s 71.

ele geçirmiştir. Akça Koca ve Osman Bey'in yeğeni Aktimur Batı yönünde Kocaeli Yarımadası'nda akınlarını arttırmışlardır.

Germiyan'dan gelen Çavdar Tatarlarının Karacahisar pazarını yağmalaması üzerine Osman Bey, oğlu Orhan'ı yağmacıların üzerine göndermiştir. Emrindeki Türkmenlerle Çavdar Tatarlarını Oynaşhisarı'nda yakalayan Orhan, onları yenilgiye uğratıp yağmaladıklarını geri almıştır.³⁰¹ Türkmenler bu kez yağma yapmak için değil, devlet sahibi olma bilinciyle ve Beylerinin yanında kendilerinden yağmalanan ülke malının geri almak için savaşmışlardır.

Orhan Bey, İznik'i tecrit etmek amaçlı çıktığı seferde ele geçirdiği Karaçepüş Kalesi'nden Türkmenlerine ganimet vermiştir. Absuyu ise anlaşmayla alındığı için yağmadan kurtulmuştur. Daha sonra Karatekin kuşatılıp savaşla alınınca orası da yağma edilmiştir.³⁰² Bu küçük kalelerin fethinin sonucunda buraları kendilerine mesken tutan Konuralp, Akçakoca ve Samsa Çavuş, buradan İznik tarafına akınlar düzenlemeye başlamışlardır. Bu sayede maceracı Türkmenlere yeni bir akın sahası açılması sağlanmıştır.

Babasından sonra beyliğinin başına geçen Orhan Bey, ilk iş olarak Bursa'nın fethini anlaşmayla sağlamıştır. Bu sefer sonrasında şehirdeki zenginlikler gaziler arasında pay edilmiştir.³⁰³ Bursa gibi önemli bir şehrin fethi, ganimet ve gaza alanı arayışıyla yaşayan Türkmenlerin Osmanlı saflarında savaşmaları açısından oldukça büyük bir motivasyon kaynağıdır.

Bursa'nın fethedilmesinden sonra İznik şehri bir süre daha dayanmaya devam etmiştir. Bu süreçte İznik surlarını aşamayan Türkmenler, Kuzey yönünde Kocaeli ve Bolu-Mudurnu bölgesinde akınlarına aralıksız devam etmişlerdir. Bu bölgede faaliyet gösteren uç beylerinden Akçakoca ile Gazi Rahman, beyliğin kuzey ucundaki akıncı beyi Konuralp'in emri altında bulunmaktaydı.³⁰⁴ Kocaeli-Kandıra bölgesindeki Türkmenlerin başındaki Akçakoca, emrindeki askerlerle Samandıra tekfurunu bir pusuyla ele geçirmişti. Bu sayede Samandıra Kalesi ele geçirilmiş, tekfur fidye karşılığı salınırken alınan fidye Türkmen gazilere pay edilmiştir.³⁰⁵

---

³⁰¹ Aşıkpaşazade, s 68.

³⁰² Neşri, s 66-67.

³⁰³ Aşıkpaşazade, s 74.

³⁰⁴ Aşıkpaşazade, s 77.

³⁰⁵ Aşıkpaşazade, s 78. Ayrıca bkz. Neşri, s 72.

Osmanlıların Doğu Roma İmparatorunun başında olduğu bir orduyla yaptığı ilk savaş, Pelekanon denen yerde³⁰⁶ İznik Kuşatmasını kırmak için 2 bin kişiyle başkentten yola çıkan İmparator III. Andronikos Palaiologos ile Orhan Bey arasında gerçekleşmiştir.³⁰⁷ Orhan Bey, savaş öncesinde Türkmenlerini tepelere yerleştirmiş ve saha avantajını ele almıştır. Bu sayede Doğu Roma ordusunu tepelere çekmeyi düşünmüştür. Bu sayede İmparatorluk ordusunun bir vadide pusuya yatırılan Türkmenlerce çevrilip imha edilmesi amaçlanmıştır. Bu, Türkmen atlı okçusunun geleneksel savaş stratejisiydi. Buna karşın Doğu Roma tarafı da Türkmenleri tepelerden aşağıya çekerek düz arazide savaşa kararı almıştır.

Doğu Roma tarafının tepelere saldırmaması üzerine Orhan Bey, düşmanını üzerine çekmek için savaşın ilk günü (2 Şaban 729/1 Haziran 1329) 300 atlıdan oluşan bir kuvveti ovaya indirmiştir. Bu Türkmenler Doğu Roma saflarına birkaç defa sahte bir saldırı yapıp düşman saflarının sınırlarını germek için ok atışları yapmış, ardından kaçmıştır. İlk gün ne toplu olarak Türkmenler tepelerden hücumla geçmiş ne de Doğu Roma birlikleri tepelere saldırmıştır.

Savaşın ikinci günü Türkmenler yeniden Doğu Roma saflarına olan tacizlerini sürdürmüşlerdir. Bu vur kaçlar tam bir sinir harbi niteliği taşımaktadır. İmparator, nihayetinde üzerine saldıran bu küçük birliği yok etmek isteyince Orhan Bey de kardeşi Pazarlu'yu bir kalabalık bir Türkmen atlı birliğiyle tepelerden aşağı göndermiştir. Pazarlu'nun aşağı inmesiyle başlayan yoğun Türkmen saldırısı iki tarafın kıyasıya mücadelesine dönüşmüştür. Savaşın kızıştığı esnasında bir de imparator okla baldırından yaralanınca Doğu Roma askerleri arasında imparatorun öldüğü şayiası yayılmıştır. Bunun üzerine düzeni bozulan Doğu Roma askerleri kargaşa içerisinde civar kalelere doğru kaçışmaya başlamıştır. Bundan sonrası Türkmen atlı-okçusunun takip ve kovalamacasıyla bir düşman avına dönmüştür. Doğu Roma ordugahını yağmalanmış, imparator zar zor kaçıp bir gemiye binerek canını kurtarmıştır. Pelekanon Savaşı sonucunda tüm Kocaeli Yarımada'sı Türklerin eline geçmiş ve nihayet hiçbir yardım alma imkanı kalmayan İznik şehri 731-732/1331 yılında teslim olmuştur.

Pelakanon Savaşında orduda komutan olan Orhan Bey'in kardeşi Pazarlu'nun askeri ve idari faaliyetlerde adına bir daha rastlanmaz. Yine İznik fethinden belli bir süre sonra Konuralp, Akçakoca gibi Türkmen beylerinin ölümüyle Orhan Bey'in büyük oğlu

³⁰⁶ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi I. "Siyasi Tarih"*, s 71.

³⁰⁷ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s 467.

Süleyman Paşa uç beyi olarak görevlendirilmiştir.³⁰⁸ İzmit'in fethinden sonraki hemen hemen tüm Osmanlı fetih ve akınlarında Süleyman Paşa'nın ismine rastlanır. Bununla birlikte sağlıklarında Orhan Bey'i İzmit'in fethi için özellikle teşvik eden kişiler bu ucun emektar gazileri Akça Koca ve Konuralp'ti.³⁰⁹ Bu iki Türkmen beyi Osmanlı kuzey ucunda oldukça etkin kimselerdi. Orhan Bey'in bu beylerin ölümünden sonra bölgeyi büyük oğlunun idaresine vermesi devletin merkezileştirilmesi açısından doğan bir fırsatın değerlendirilmesi şeklinde algılanmalıdır. Geçmiş dönemlerde Türkmenlerin ve beylerinin başına buyruk halleri hesaba katılırsa Orhan Bey, otoritesini sağlama alma ve devletini merkezileştirme noktasında çok önemli bir adım atmıştır.

Osman Bey ile başlayıp Orhan Bey ile iyice yükselişe geçen Osmanlıların Türkmenlerin uç dünyasında "kâfirle savaşıma" şöhretleri Bursa, İznik, İzmit gibi büyük şehirlerin fethiyle zihinlere iyice yerleştirmiş. Bu şöhret Osmanlıları kendilerinden önce uç dünyasının Batı yönündeki temsilcisi olan Germiyanlıların önüne geçirmiştir.³¹⁰

Orhan Bey'in Kocaeli Yarımadası ve Karesi topraklarını fethetmesinden sonra Türkmenler için yeni akın sahaları gerekmektedir. Tam da bu dönemde Doğu Roma'da iç savaş patlak vermiş bulunmaktaydı. Rakip imparator VI. İoannis Kantakuzenos, kızını Orhan Beyle evlendirerek onun askeri gücünden faydalanmak istemiştir. İmparator, Sırp tehdidi üzerine 748/1347 yılında Orhan Bey'den yardım istemiştir. Bu talep Orhan Bey'in büyük oğlu Süleyman Paşa komutasında 10 bin kişilik bir akıncı birliğini yardıma gönderilmesi şeklinde karşılık bulmuştur. Süleyman Paşa, Sırp tehdidi ile ilgilenmekten ziyade bölgede akınlar ve yağmalar yapmıştır.³¹¹ Bu kez 749/1348 yılında Sırp'ların Selanik'i kuşatması üzerine imparator bir kez daha Orhan Bey'den yardım istemiştir. 749/1348 baharında Orhan Bey, büyük oğlu Süleyman Paşa'nın emrine 20 bin kişilik Türkmen akıncı kuvveti vererek onu bir kez daha imparatora yardıma göndermiştir. Oysaki Süleyman Paşa ve emrindeki Türkmenler, daha önce Rumeli'ye geçen Aydın ve Saruhan Türkmenlerinden oldukça farklı emeller taşımaktaydı. Birkaç yıl içerisinde yaşanan hadiseler Türklerin burayı yurt tutmak için geldiklerini gösterecekti.

---

³⁰⁸ Aşıkpaşazade, s 87. Ayrıca bkz. Georges Pachymérés, s 77.

³⁰⁹ Münecimbaş, s 86.

³¹⁰ Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s 33.

³¹¹ Şerif Başta, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s 60.

V. İoannes Palaiologos'un VI. İoannis Kantakuzenos'in oğlu Mattheos'u Edirne'de kuşatması üzerine (753/1352) Kantakuzenos, bir kez daha Orhan Bey'den yardım istemiştir. İkililer arasında akrabalık da kurulduktan sonra Süleyman Paşa emrindeki 10 bin akıncı ile Rumeli'ye geçmiş ve bölgede akınlar yapmıştır.³¹² V. İoannes Palaiologos ise Türkmen gücüne karşı Sırp ve Bulgarlardan yardım istemiştir. Süleyman Paşa emrinde 10-12 bin kişilik bir Türkmen gücüyle Sırp ve Bulgarları yenmiş (753/1352)³¹³ ardından Edirne'deki Mattheos'u kuşatmadan kurtarmıştır.³¹⁴ Türkmenler hızlı ve dayanıklı atları ile düşmanlarını yendikten sonra ganimet elde etmek için Bulgaristan'a akın yapmışlardır. Bu geçişler esnasında kullanılmak üzere VI. İoannis Kantakuzenos tarafından Süleyman Paşa'ya tahsis edilen Çimpe Kalesi³¹⁵, Rumeli fetihleri için çok önemli bir sıçrama tahtası olacaktır.³¹⁶

Doğu Roma İç Savaşı sırasında Osmanlı akıncıları, Kantakuzenos'un taht mücadelesine destek olmak için defalarca Rumeli'ye geçmiş ve tüm Trakya ve Makedonya yollarını öğrenmişlerdir. Selanik, Adrianople, Dimetoka ve Konstantinopolis'in tüm coğrafyasını ezberlemişler³¹⁷; yağmalar yapıp yüklü ganimetler elde etmişlerdir.

Süleyman Paşa, Rumeli'ye yardım için geçişlerinde Rumeli'de gördüğü siyasi istikrarsızlık ve ekonomik fırsatların farkına varmıştır. Süleyman Paşa, tarihin Osmanlılara sunduğu fırsatı değerlendirmesini bilmiş; ardından da emrindeki 2-3.000 kişiyle Karesi'den Rumeli'ye geçip Bolayır'ı fethetmiştir.³¹⁸ Burayı uç merkezi edinen Süleyman Paşa, ardından Türkmenlerin akın geleneğine uygun olarak ucunu sağ kol, orta kol ve sol kol olacak şekilde teşkilatlandırmıştır. Bu dönemde gerçek anlamda ilk akıncı beyleri olan Evrenos, Gazi Fazıl ve Ece Bey gibi akıncı beyleri kendilerine tımarlar verilerek bu uçlarda görevlendirilmiştir.³¹⁹

Türkmen atlı okçularının İznik ve Bursa'nın surları önündeki yıllar süren duraksaması Rumeli'deki ilk fetihler esnasında yaşanmamıştır. Bunun nedeni 5 Safer 755/1-2 Mart

---

³¹² Halil İnalçık, *Osmanlılar ve Haçlılar*, s 15.

³¹³ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi I "Siyasi Tarih"*, s 72.

³¹⁴ Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s 70.

³¹⁵ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s 488.

³¹⁶ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ*, s 15.

³¹⁷ İbrahim Etem Köse, *Bizans Taht Kavgalarında Türklerin Rolü* (Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi), 2023, s 148.

³¹⁸ Oruç Beğ, s 34.

³¹⁹ Aşıkpaşazade, s 104.

1354 gecesi³²⁰ Eceabat, Gelibolu ve etrafındaki kalelerle şehirleri yerle bir eden şiddetli bir deprem meydana geldi.³²¹ Bu sayede surları yıkılan şehirler Süleyman Paşa'nın eline geçmiştir.

Rumeli'de fethedilen bölgelere zaman geçirmeksizin Anadolu'dan Türkmenler getirilmiştir. Bu Türkmenler eski zamanlardaki gibi göçebe olacak şekilde değil köylerde yerleşik şekilde iskan edilmiştir. Bölgeye yerleştirilen Türkmenler, hem bölgedeki fetihlerin kalıcı olmasını sağlayan hem de gazayla³²² meşgul olacak insan gücünü sağlayan unsur olma açısından oldukça önem arz etmektedir. Düzenli ordunun kurulmasından sonra meydan savaşlarının ve kuşatmaların vurucu unsuru olacak tımarlı sipahiler bu Türkmenler arasından çıkacaktır. Türkmenler bu tarihten sonra Rumeli yönlü olarak yerleşik hayata geçirilmeye başlanmıştır. Sonrasında gaziler tımar sistemine dahil edildikçe geleneksel Türkmen göçebe atlı okçusunun yolculuğu; tımarlı sipahiler gibi çiftçi atlı okçular ve yine yerleşik hayata geçip uç şehirlerinde beylerinin emrinde yaşayan, geçimlerini yağma ve akınla sağlayan "akıncı ocağı" olarak ikiye ayrılmıştır.

Süleyman Paşa'nın yanında öne çıkan akıncı beyleri Karesi ümerasından Yakup Ece Bey, Gazi Fazıl³²³ ve Hacı İlbey ve onun emrindeki Evrenos isimli başbuğlardır. Bu tarihte Hacı İlbey ve Evrenos ikilisi akınlarını Dimetoka yönünde sürdüren beyler olarak ön plana çıkmaktadır.

Süleyman Paşa'nın zamansız ölümü üzerine Rumeli'deki akıncıların ve uç beylerinin başına kardeşi Şehzade Murad gönderilmiştir. Lalası Şahin ile birlikte³²⁴ (758-763/1357-1362) tarihlerinde Rumeli'de yoğun bir faaliyet göstermiştir. Şehzade Murad, bölgeye geldikten sonra tüm uç beylerini ve akıncılarını emri altına almıştır. Kendisiyle birlikte gelen Lala Şahin tüm beyler arasında yeni liderle ön plana çıkmıştır. Şehzade sistemli bir plan çerçevesinde Edirne'yi askeri ve ekonomik yönden tecrit etmek adına³²⁵ akıncılarına İstanbul surlarına kadar çok geniş bir çevrede akınlar yaptırmıştır. Doğu Roma başkenti ile Edirne arasındaki önemli kale ve şehirler birer

---

³²⁰ Esin Ozansoy, 1 Mart 1354 İstanbul Depremi, "Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afet ve Deprem Semineri", 15-17. İstanbul: *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi*, 22-23 Mayıs 2000.

³²¹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ*, s 15.

³²² Aşıkpaşazade, s 103.

³²³ Neşri, s 85.

³²⁴ Neşri, s 89. Ayrıca bkz Aşıkpaşazade, s 109.

³²⁵ Halil İnalçık, *Osmanlılar ve Haçlılar*, s 27.

birer ele geçirilmeye başlanmıştır. Böylelikle Doğu Roma başkentiyle Edirne arasında iletişim kopma noktasında gelmiş ve şehir çevresinden tecrit edilmiştir.

Öncelikli olarak Şehzade Murad, Çorlu'yu savaşıla ele geçirmiş ve akıncılarına İslam savaş hukuku uyarınca yağmalatmıştır. Akıncı beylerinden Hacı İlbey, Meriç kenarındaki Burgos'u (Lüleburgaz) kendisine uç merkezi yapmıştır. Akıncılarıyla Dimetoka'yı sıkıştırmaya başlamıştır.³²⁶ Hacı İlbey, Dimetoka tekfurunu bir pusuyla ele geçirip³²⁷ kalesini anlaşmayla teslim almıştır. Meriç boyunda bir diğer akıncı beyi olan Evrenos, önce Keşan'ı³²⁸ ardından da İpsala'yı almıştır.

Şehzade Murad, tüm bu akın ve fetihlerden sonra karargahını Babaeski'de kurmuştur. Ardından Lala Şahin, Hacı İlbey ve Evrenos gibi akıncı beylerini askerleriyle burada toplamıştır.³²⁹ Edirne'deki güçlü Doğu Roma garnizon askerleri, Osmanlı kuvvetlerini bölgeden çıkartıp Edirne üzerindeki ablukayı kırmak için şehirden dışarı çıkıp Türk akıncılarının üzerine yürümüşlerdir. Sazlıdere denen yerde karşı karşıya gelen Doğu Roma ve Osmanlı kuvvetleri arasındaki savaşta kazanan taraf Osmanlılar olmuştur. Sazlıdere Zaferi'nin³³⁰ ardından Şehzade Murad hiç vakit kaybetmeden tüm akıncı beylerini yanına alıp Edirne üzerine yürümüştür. Kaledeki garnizon iyice azalmış olduğundan Edirne tekfuru gemiyle Enez'e kaçmıştır. Bunun üzerine şehirdekilerin maneviyatı kırılıp savaşız olarak şehri (762/1361'de) Şehzade Murad'a teslim etmek zorunda kalmışlardır.³³¹ Osmanlı akıncıları uzun bir kuşatma savaşına uygun tarzda savaşan bir askeri birlik olmadığından daha önceki Osmanlı fetihlerinde olduğu gibi şehrin çevreden tecrit edilmesi ve garnizonun gücünün kırılmasıyla şehir ele geçirilme yoluna gidilmiştir.³³²

766/1365 yılında I. Murad tarafından o tarihlerde Marmara kıyısında Doğu Roma'nın elindeki son direnç noktası olarak bulunan Kara Biga karadan ve denizden kuşatılmıştır. Fetihden sonra Türkmenler şehri yağmalayıp bolca ganimet elde etmişlerdir.³³³ Bir kısım Türkmenler de buraya yerleşmiştir.

---

³²⁶ Oruç Beğ, s 36.

³²⁷ Neşri, s 90.

³²⁸ Aşıkpaşazade, s 110.

³²⁹ Aşıkpaşazade, s 111.

³³⁰ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ*, s 16.

³³¹ Aşıkpaşazade, s 111.

³³² Neşri, s 91.

³³³ Aşıkpaşazade, s 114.

I. Murad, Doğu Roma'ya karşı çıkarları gereği Bulgar Çarlığı ile kırılğan bir ittifak içerisindeydi. Çar'ın aralarındaki ittifaka aykırı olarak elinde rehin olan imparatoru serbest bırakıp üstüne bir de imparatorla anlaşmasına sinirlenince bu ittifaka son vermiş ve akıncılarını Bulgaristan üzerine göndermiştir. 769/1368 yılında I. Murad, Doğu Bulgaristan'da Aydos ve Karinovası ve Süzebolu'yu kolayca ele geçirmiştir.

Bulgaristan üzerine girişilen akınlar, basit bir yağma girişimden öte sistemli ve kalıcı bir fetih ve yerleşme harekâtına dönüşmüştür. 790/1369 yılında gelecekte çok önemli bir devlet adamı olacak olan Kara Timurtaş Bey, Tunca vadisinde Kızılağaç Yenicesi (Elhovo) ve Yanbolu (Yamboli) üzerine giderken Lala Şahin Paşa ise Zağra³³⁴, Samakov ve İhtiman üzerine gönderilmiştir. Kara Timurtaş Bey, fetihler dışında çok büyük bir ganimet elde edip akıncılarıyla Edirne'ye dönmüştür. Lala Şahin Paşa Balkan dağlarını aşip Osmanlı akınlarını İhtiman Ovasına kadar ulaştırmıştır.

Trakya'da Doğu'dan Batı'ya doğru Osmanlı akınları Güneyden Evrenos, Kuzeyden Hacı İlbey ve Lala Şahin emrinde ilerlemiştir. Akınların Serez'e kadar ulaşması üzerine yerel Sırp despotları birleşik bir orduyla Lala Şahin üzerine yürümüşlerdir. Düşman ordusunu gözlemek üzere Lala Şahin Paşa tarafından öncü olarak görevlendirilen akıncı beyi Hacı İlbey, emrindeki akıncılarla Çirmen veya Sırp-Sındığı Savaşı'nda (773/1371) Sırlara ani bir gece baskını yapmış ve düşman ordusunu bozguna uğratmıştır.³³⁵

I. Murad, Rumeli'deki fetih güzergahını üç uç bölgesi halinde teşkilatlandırıp sol kolda Evrenos³³⁶, merkezde Lala Şahin Paşa ve sağ kanatta kendisi olmak üzere fetihlerine hız kazandırmıştır. Kendisi tarafından Rumeli'deki akıncı beyleri üzerine beylerbeyi tayin edilen Lala Şahin Paşa³³⁷, 772/1370 Filibe'yi kendine merkez edinerek akınlarını Sofya'ya kadar uzatmıştır. Güneyde Batı Trakya'da 774/1372'de Osmanlı akınları Selanik önlerine kadar uzanmış ve şehir ilk defa kuşatılmıştır. Akıncılar, denizden yardım alan bu ölçekte büyük bir şehri kuşatmayla almaya yeterli olmadığından bölgeyi yağmalayıp geri çekilmişlerdir.

775/1373'te Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa ve Evrenos Bey Serez'e doğru akınlara başlamışlardır. Evrenos Bey Makedonya yönlü akın ve fetihlerinde sırasıyla Gümülcine ardından Serez³³⁸ ve son olarak da Vardar Yenicesi'ni kendine uç merkezi edinmiştir.

---

³³⁴ Oruç Beğ, s 38.

³³⁵ Halil İnalcık, *Osmanlılar ve Haçlılar*, s 54.

³³⁶ Halil İnalcık, *Osmanlılar*, s 58.

³³⁷ Neşri, s 92.

³³⁸ Aşıkpaşazade, s 120.

Evrenos Bey, bu sıralarda İskeçe'yi savaşız, Kavala ve Avrathisarı'nı savaşıla fethetmiştir. Öyle ki Osmanlı akınları Arnavutluk sınırlarına kadar uzanmıştır.³³⁹ Dikkat edilirse akıncı beyleri bir yeri önce yağmalayıp bölgeyi psikolojik, askeri ve siyasi yönden çökertmekte ardından da bölgeyi ele geçirip çeki düzen vermektedir. Bir yer ele geçirildikten sonra akıncı beyleri o şehirde çok fazla kalmamakta hemen yeni fetihlere girişip bir sonraki ele geçirilen şehri uç merkezi edinmektedir.

I. Murad zamanında kendi lalası Şahin Paşa'nın beylerbeyi tayin edilip uç beyleri üzerinde amir konumunda olması ve vezir Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa'nın Evrenos Bey ile beraber askeri faaliyetlere katılması³⁴⁰ oldukça önemli hadiselerdir. Sultan'ın kendi lalasını akıncılar üzerine koyması ağabeyi zamanından beri ön planda olan Evrenos, Hacı İlbey gibi isimlerin askeri ve ekonomik açıdan güçlü figürler olmalarına rağmen Selçuklu uç beylerinden farklı olarak merkezi otoriteden bağımsız tutumlar takınmalarını sağlamıştır. Osmanlı vezirlerinin savaş meydanlarında ve askeri harekatlarda fiili olarak bulunmasıyla da devletin uçtaki hamiyeti pekişmiştir.

I. Murad dönemindeki bu hızlı ve sistemli akınların ardından yapılan fetihlerle Anadolu'dan gönüllü veya cebri olarak Türkmenler fethedilen yerlere yerleştirilmiştir.³⁴¹ Akıncı gazileriyle aileleri de uç beylerinin merkezlerini kendilerine yurt tutmuş ve konargöçer hayat yerini yerleşik hayata bırakmıştır. Bundan sonra akıncılık kendine ait kuralları olan oturmuş bir askeri teşkilat haline gelmiştir. Akıncılar, beyleri emrinde çıktıkları akınlarda ciddi bir mal varlığı elde etmiş ve bu sayede bu profesyonel meslek Türkler arasında cazibesıyla gelişmeye devam etmiştir. Öyle ki Yıldırım Bayezid ile Germiyan beyinin kızının düğününde Rumeli'den gelen akıncı beyi Evrenos Bey'in getirdiği hediyeler Anadolu'daki herhangi bir beyin getirdiğinden kat kat fazladır.³⁴² Bundan anlaşılmalıdır ki akıncılık faaliyetleri devlet, uç beyi ve akıncı için bu dönemde ciddi bir ekonomik refah yaratmıştır.

Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişinden itibaren buradaki durmak bilmeyen fetihler, akıncılar için açılan yeni uç bölgeleri, uç beylerinin kazandıkları ihtişam ve zenginlik, artık doğal sınırlarına ulaşmış durgunluk dönemine girmiş olan Batı Anadolu beyliklerinin tabanlarının ve askeri zümrelerinin Osmanlı tarafına geçişlerinde etkili

---

³³⁹ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi I "Siyasi Tarih"*, s 75.

³⁴⁰ Oruç Beğ, s 41.

³⁴¹ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ*, s 15.

³⁴² Neşri, s 95 Ayrıca bkz. Aşıkpaşazade, s 115.

olmuştur.³⁴³ Bu sayede Osmanlılar en büyük ihtiyaçları olan taze Türkmen gücünün kendi topraklarına akmasını sağlamışlardır.

Kavala Şahin Bey emrinde Bosna'ya kadar uzanan Osmanlı akıncıları³⁴⁴ ilk defa Ploşnik denen yerde ani bir baskına uğrayıp ağır kayıplar vererek mağlup olmuşlardır.³⁴⁵ Kendi savaş yöntemleri olan düşmanı pusuya düşürme stratejisi kendilerine uygulanınca akıncılar çaresiz bir durumda kalmışlardır. Uğranılan bu bozgun Balkan milletlerinde bir özgüven yaratmış ve I. Kosova Savaşı'nın giden süreç bu olayla başlamıştır.

Lala Şahin Paşa'nın ölümünden sonra Rumeli'de uç beyleri üzerine beylerbeyi tayin edilen Kara Timurtaş Paşa, I. Murad tarafından Saruhan tarafındaki göçer Türkmenleri Serez'e iskan etmekle görevlendirilmiştir.³⁴⁶ Ardından Arnavutluk ve Bosna üzerine akınlara gönderilmiştir. Bu akınlardan sonra Pirlepe, Manastır gibi önemli şehirler peş peşe ele geçirildi. Kara Timurtaş Paşa emrindeki akıncılarla 785-787/1383-1385 yılları arasında Epir ve Arnavutluk bölgesinde akınlarını aralıksız sürdürmüştür.

1389'da Balkanlar'da I. Murad'a karşı bir Haçlı ittifakının oluşması üzerine Sultan, veziri Çandarlı Ali Paşa'yı Haçlı ittifakına dahil olan Bulgar çarı üzerine göndermiştir. Ali Paşa, Bulgaristan'ı fethedip Bulgar çarını ittifak dışı bırakmıştır. Bu seferinde yanında akıncılar da bulunmaktadır. Emri altındaki akıncı beylerinden Pazarlı Doğan'ı emrine 1.000 akıncı vererek Kosova taraflarına akın yapması için göndermiştir. Savaş öncesinde düşmanı yıpratmak amacıyla Çandarlı Ali Paşa, bu akıncı beyinden Kosova'nın altını üstüne getirmesini istemiştir.³⁴⁷ Bu tarz bir akınla düşman üzerine dehşet saçmak istenmiştir. Daha sonra vezir ve sultan birleşmişlerdir. Ardından ordu Kosova yönünde ilerleyişe geçmiştir. Toplanan bu orduda akıncı beylerinden Evrenos ve Paşa Yiğit de bulunmaktadır. Bu beyler, bölgeyi çok iyi tanıdıkları için³⁴⁸ küçük bir akıncı birliği ile ordunun önünden ilerleyip keşif yapmak ve düşman hakkında istihbarat toplamak gibi akıncılığın asli vazifesini yerine getirmekteydi.³⁴⁹ Bu akıncı birliği düşman ordusundan aldıkları bazı esirleri I. Murad'a göndererek düşman ordusu hakkında bilgi edinme görevini yerine getirmişlerdir.

---

³⁴³ Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s 41.

³⁴⁴ Neşri, s 106.

³⁴⁵ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi I "Siyasi Tarih"*, s 75. Ayrıca bkz. Halil İnalcık, *Osmanlılar ve Haçlılar*, s 61.

³⁴⁶ Aşıkpaşazade, s 120.

³⁴⁷ Neşri, s 112.

³⁴⁸ Neşri, s 117-118.

³⁴⁹ Halaçoğlu, *Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s 59.

Osmanlı ve Haçlı orduları Kosova Ovası'nda karşı karşıya geldiğinde toplanan savaş konseyinde Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa, Bulgaristan fetihlerini yöneten Çandarlı Ali Paşa, Şehzade Bayezid ve akıncı beylerinin en büyüğü Evrenos Gazi düşmana zaman kaybetmeksizin saldırılmasını görüşünü bildirmişlerdir. Bu mecliste ayrıca ordunun savaş düzeni hakkında yine ünlü akıncı başbuğları Evrenos Gazi ve Mihaloğlu İskender Beylerin görüşleri Sultan tarafından kabul görmüş ve bire bir uygulanmıştır. Her biri uç şehirlerini merkez tutup akınlar yapan, hayatları akıncılarıyla düşman topraklarında geçen ve düşmanlarını oldukça iyi tanıyan akıncı beylerinin merkezi idare nezdindeki değeri de bu bilgiden oldukça iyi anlaşılmaktadır.

I. Kosova Savaşında akıncı beylerinden Evrenos Gazi, Şehzade Bayezid ile birlikte ordunun sağ kanadında akıncılarıyla görev almıştır.³⁵⁰ Gelecekte ünlü bir akıncı ailesinin kurucusu olacak olan Malkoç Bey ise emrindeki akıncılarla beraber yine ordunun sağ kanadında görev almıştır.³⁵¹ Savaşın bir zaferle sonuçlanmasında Evrenos, Yahşi, Şahin, Karamukbil, Balaban gibi akıncı beylerin düşman ordusunu çembere alması etkili olmuştur. Bu savaşta Osmanlı ordusundaki akıncıların sayısı 20.000 civarındadır.³⁵²

Yıldırım Bayezid'in padişah olmasıyla ön plana çıkan akıncı beyi Firuz Bey, Vidin'i fethetmiş ardından ilk defa Tuna'yı geçerek Eflak'a akınlar yapmıştır.³⁵³ Saruhan'dan Şehzade Ertuğrul tarafından babasının emriyle Filibe yöresine sürülen Türkmenlerin beyi Paşa Yiğit³⁵⁴ ise emrindeki akıncılarla Bosna'ya doğru akınlar yapmış ve Osmanlı hakimiyetini bölgeye taşımıştır. Turahan Bey aynı dönemde Karadeniz sahilindeki son birkaç Doğu Roma yerleşkesine akınlarda bulunmaktaydı. Bu dönemde akınlar o kadar etkili ki akınlar ilk kez Macaristan arazisine kadar uzanmıştı.

Yıldırım Bayezid, Anadolu Beylikleri üzerine yürüdüğünde tüm bu akınlar sayesinde devletinin Rumeli kısmı emniyet içerisindeydi. Akıncı beylerinin faaliyetleri neticesinde yeni akıncı uçları olacak şekilde Paşa Yiğit Manastır'ı, Firuz Bey Niğbolu'yu, Evrenos Bey Serez'i kendine ve akıncılara merkez olarak tutmuş bulunmaktaydı. Macar kralı Sigismund, Sultan Anadolu'dayken Osmanlı arazisine saldırdığında Osmanlı akıncıları tarafından mağlup edilmiştir (792/1390). Yıldırım Bayezid döneminde artık uç

---

³⁵⁰ Neşri, s 124.

³⁵¹ Neşri, s 126.

³⁵² Oruç Beğ, s 41.

³⁵³ Oruç Beğ, s 43.

³⁵⁴ Aşıkpaşazade, s 141.

şehirlerinde yerleşik hayatı benimsemiş askeri ve maddi yönden oldukça kuvvetli bir uç zümresinin varlığı anlaşılmaktadır.

Akıncılar çoğu kez de devletin başka cephelerdeki savaşlarında düşmanın odağını dağıtmak için kullanılmaktaydı. Ucundaki akıncılarını yanına alan Evrenos Bey, 797/1395 tarihli İstanbul Kuşatması esnasında Mora Yarımadasına girmiş ve bölgede Osmanlı hakimiyetini tesis etmiştir.

Balkanlarda artan Osmanlı gücü nedeniyle kendilerine karşı Macar Krallığı önderliğinde kurulan Haçlı ordusu (798-1396) tarihinde Niğbolu Kalesi'ni kuşattığında Yıldırım Bayezid, akıncı beylerini de ordusuna katmıştır. Yine bu sefer esnasında ünlü akıncı beyi Evrenos Bey, sultan tarafından keşif ve bilgi toplama amacıyla öncü olarak görevlendirilmiştir.³⁵⁵ Niğbolu Savaşı esnasında kale komutanı olarak görev yapan Doğan Bey de akıncı beylerinden biridir.

Niğbolu Savaşında Osmanlı ordusu içerisinde akıncıların dizilimi şu şekildeydi: Evrenos Bey ordunun en ön safında, Firuz ve Malkoç Beyler Rumeli askerlerinin olduğu sol kanatta kendi akıncılarıyla birlikte, Turahan Bey ise kendi akıncılarıyla birlikte Anadolu askerinin bulunduğu sağ kanatta görev almıştır. Akıncıların yerleşim ve faaliyet bölgesi Rumeli olsa da ordunun ihtiyacı gereği akıncılar parçalar halinde farklı yerlerde saf tutabilmekteydi.

Niğbolu Zaferi sonrasında Osmanlı akıncıları Eflak ve Macaristan üzerine yürümüşler ve bu bölgelerde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Yine Niğbolu Savaşı'nı takip eden süreçte Mora üzerine de akınlar yapılmıştır.³⁵⁶ Hatta bölgedeki despotlar üzerinde Osmanlı hakimiyeti kurmak amacıyla³⁵⁷ akıncı beylerinden Turahan Bey, Mora'da bir uç merkezi kurup oraya yerleşmiştir (799/1397).

Osman Bey zamanından başlamak üzere Türkmenlerin savaşlardaki varlığı aldıkları ganimetlere ve emrine girdikleri akıncı beyinin kendilerine yeni ufuklar verebilmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu bakımdan akıncılar devletten maaş almaz onun yerine uç beylerine yurtluk olarak verilen sınır boyundaki tımar bölgesinde barış zamanında çiftçilik, zanaatkârlık gibi kendilerine mahsus mesleklerle meşgul olurlardı. Düzenli ordu kurulduktan sonra daha çok savaş zamanı ordunun öncü birliği olmak, düşman ülkesini yağmalayıp alınan ganimetlerle geçimini temin etmek, düşman ülkesinin

---

³⁵⁵ Neşri, s 138.

³⁵⁶ Oruç Beğ, s 44. Ayrıca bkz. Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s 102.

³⁵⁷ Öztuna, s 79.

yolları, askeri gücü hakkında bilgi toplamak gibi görevleri yerine getirirlerdi. Bunun dışında ordunun seferlerinden önce düşman ülkesini yağmalamak, alt yapısı ve kaynaklarını tahrip ederek düşman ülkeyi moral ve kaynak olarak zayıflatmak gibi faaliyetler yürütmek de akıncıların görevleri arasındadır.

Akıncılar Türkmen atlı okçu geleneğinden geldikleri için temel silahları ok ve yaydı. Düşmanla göğüs göğüse mücadeleye girdiklerindeyse kılıç, kalkan, pala, mızrak ve bozdoğan da denilen topuz gibi çeşitli silahlar kullanırlardı. Akıncı neferleri yanlarında yedek atlar da bulundurur, aldıkları ganimetleri bunlarla taşırlardı.³⁵⁸ Akıncıların atları oldukça hızlı, akıncıların binicilikte son derece yetenekli kimselerdi. Gerek akıncılıkta gerek öncesindeki Türkmen alp tipi savaşçılık günlerinde at oldukça önemli bir yer tutmaktaydı. Nitekim Türkmen alpi atlı olmak durumundaydı.³⁵⁹ Akıncıların atlarının sadece dirisi değil ölüsü de değer ve saygı görürdü. Bu anlamda “Rumeli Fatih” olarak da anılan Orhan Bey’in büyük oğlu Süleyman Paşa’nın Bolayır’daki türbesinin yanında atının da mezarının bulunduğu bilinmektedir. Atlı okçuluk bu askeri zümrenin olmazsa olmazıydı. Kaynağa göre bir Türkmen alp olmak için kılıç üzerine yemin etmekteydi.

Akıncılığın gerçek manada askeri bir teşkilat halini alıp geleneksel Türkmen gönüllü askerliğinden farklılaşması ve merkeze bağlı bir kuvvet hale gelmesinde Sultan I. Murad tarafından Rumeli’de uçların beyi tayin edilen Evrenos Gazi, Çandarlı Kara Halil Hayreddin ve Mevlana Kara Rüstem’in getirmiş olduğu düzenlemelerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bunlar akıncıların ganimetlerinden devlete 5/1 hisse alınması, akıncılar üzerine kadı tayin edilmesi³⁶⁰ gibi uygulamalar getirerek geçmiş dönemlerde Türkmenlerin başına buyruk hareket ettiği durumlarda ortaya çıkan uç ile merkez arasındaki çatışmaları daha başlamadan ortadan kaldırmışlardır. Getirilen düzen o kadar etkili olmuştur ki Selçuklu Türkmenlerinin devletle yaşadığı çatışma Osmanlılar ile akıncıları arasında yaşanmamıştır.

Akıncıların ganimetleri arasındaki savaş esirlerinin 5/1’inin İslam Hukuku uyarınca devlet eliyle alınması sayesinde “ Pençik Kanunu” denilen yeni bir kanun ortaya çıkmıştır. Bu esirler belli bir eğitimden sonra merkezi orduya alınmış ve Yeniçeri Ocağı’nın³⁶¹ temelleri bu sayede atılmıştır.

³⁵⁸ Abdülkadir Özcan, “Akıncı”, *TDV DİA*, C II, s 250.

³⁵⁹ Serkan Emir Erkmen, “Erken Dönem Osmanlı Süvari Tipinin Bir Menşei Olarak Alplık/Bahadırılık/Gazilik Geleneği ”, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C-Yıl:4/2, 2019, s 181-184.

³⁶⁰ Neşri, s 92.

³⁶¹ Aşıkpaşazade, s 112. Ayrıca bkz. Oruç Beğ, s 38.

Akıncılık babadan oğula geçen başlangıçta Anadolu Türkmenleri arasından uç beyleri emrinde Rumeli'ye geçen sonraki süreçte bu Türkmenlerin Rumeli'de yerleşen çocuklarından devam eden bir ocaktır. Bu nedenle ocağa akıncı evladı dışında herhangi birinin girebilmesi için muteber bir kefil göstermesi gereklidir. Sıkı kuralları olan ocağa Türkler dışındaki topluluklardan asker kabul edilmezdi.³⁶²

Ünlü akıncı beyleri ve ailelerinin çoğu Osman ve Orhan Bey zamanında itibaren devlet hizmetindeki aileler arasından kurucu hükümdarların yoldaşları arasından gelmektedir (Mihaloğulları, Evrenosoğulları gibi³⁶³). Kuruluş yıllarından itibaren akıncılığa başlayıp zaman içerisinde ünlenen Evrenosoğlu, Mihaloğlu, Malkoçoğlu, Turahanoğlu, Paşa Yiğitoğlu gibi akıncı aileleri; XIV. yüzyılda ortaya çıkmış ve nesiller boyu uç şehirlerinde bu ocağı sürdürmüş ailelerdir.³⁶⁴ Bunlar uç merkezlerinde eskinin boy beylerini çağrıştırır bir tür soylu Türkmen zümre meydana getirmişlerdir.

I. Murad; komutanları Lala Şahin, Kara Timurtaş ve Hayreddin Paşalar eliyle uçlarda devletin denetimini kurmuştur. Fetihler, uç beyleri ve devletin paşalarının iş birliği ile yapıldığından merkezi idarenin aleyhine Türkmen faaliyetlerinin önüne geçilmiştir. Rumeli'de önemli şehirleri birbirine bağlayan ana yollar üzerine Anadolu'dan ya zorla sürülen ya da kendi isteğiyle gelip yerleşen Türkmenler sayesinde³⁶⁵ Osmanlılar Rumeli'yi vatan tutmuşlardır. Bu Türkmenler uçlarda devletin akıncı ocağının çekirdeğini oluşturmuşlar ve nesiller boyunca Osmanlı ordusunun bir parçası olma hüviyetlerini sürdürmüşlerdir. Rumeli'nin Türkmenlerce şenlenip Türkleşmesinde ömrümü uçlarda geçiren Gazi Evrenos Bey ve Beylerbeyi Lala Şahin Paşa'nın büyük hizmetleri olmuştur.

2.2. Ücretli Askerler (Cerahor)

2.2.1. Türkiye Selçuklularında Ücretli Askerler(Cerahor)

Türkiye Selçuklu ordusunun daimi unsuru olmayıp ihtiyaç halinde seferlerde orduya dâhil edilen geçici kuvvetlerinin başında “ücretli askerler” gelmektedir. Sefer esnasında

---

³⁶² Arif Koday, *Osmanlı Ordu Teşkilatında Akıncı Ocağı* (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi), 2001, s 11.

³⁶³ Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s 34.

³⁶⁴ İbrahim Atay, “Kanatlı Süvariler Akıncılar ve Deliler”, *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, 37, 1997, s 59-60.

³⁶⁵ Halil İnalçık, *Kuruluş Devri Osmanlı Sultanları*, s 106.

veya belirli bir süre zarfında hizmet vermek üzere orduya dâhil edilen ve bunun karşılığında belirli bir ücret ödenen bu askerlere “cerahor” adı verilmektedir.³⁶⁶

İslam öncesi Türk devletlerinde ordu-millet³⁶⁷ anlayışının hakim olması nedeniyle Hunlar, Göktürkler gibi devletlerde geçici ücretli askerliğe rastlanmaz.³⁶⁸ İslam devletlerindeyse hem güçlü merkezi orduların varlığına hem de gaza edecek gönüllü askerlerin bulunması nedeniyle ücretli askerlik pek örneğine rastlanmaz. Bu bakımdan Türkiye Selçuklularına model olan Büyük Selçuklularda da “cerahor” denen bu ücretli askerlerin varlığına rastlanmaz.

Osmanlı ve onlardan önce Türkiye Selçuklularının ücretli asker tutmasının altında yatan nedenler birbirine benzer sebeplerdir. Her iki devlet de (Osmanlılar için XIV. yüzyıl ile sınırlı olmak kaydıyla) görece toprak ve nüfus olarak küçük devletlerdir. Kuruldukları bölge ve dönem itibariyle yoğun bir savaş iklimi içerisinde yaşamak durumundadırlar. Türkiye Selçuklularının merkezileşmesinin doğal bir sonucu olarak devletlerinin dayandığı temel askeri kitle olan Türkmenlerin devletten uzaklaşması, bir kısım Türkmenlerin yerleşik hayata geçişi, sultanlar ve emirlerin başına buyruk hareket eden Türkmenlere güvenmemesi³⁶⁹ gibi sebepler Türkiye Selçuklularını ücretli asker tutmaya yöneltmiştir.

Türkiye Selçukluları ücretli askerlerini Oğuz Türkleri arasından temin edilebileceği gibi komşuları Doğu Roma İmparatorluğunun yüzyıllardır yaptığı gibi (Vargler, Uzlar, Peçenek, Kuman vb.) farklı uluslardan veya değişik Türk topluluklarından temin edilmekteydi. Doğu Roma'nın ücretli asker tutmasında etkili olan çeşitli sebepler olan sonu gelmeyen iç savaşlar, önce Arap ardından gelen Selçuklu Türklerinin Anadolu'yu istilası gibi etkenler ve mevcut nüfustan asker ihtiyacının karşılanamaması gibi sebepler imparatorlukta ücretli askerliğin yaygınlaşma sebepleri arasında idi.³⁷⁰ Kuşkusuz Türkiye Selçuklularının ücret askerlere yönelmesinin temelinde de devletin yaşadığı siyasi ve sosyal faktörlerin kendi devlet yapısı içerisindeki özel gerekçeleri yatmaktaydı.

---

³⁶⁶ Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, s 110.

³⁶⁷ Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi I*, s 153.

³⁶⁸ Ahmet Taşağıl, *Hunlar*, s 317.

³⁶⁹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye, Siyâsî Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*, s 306.

³⁷⁰ Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, s 115.

XIII ve XIV. yüzyıllarda Mısır'da hüküm süren Eyyübilerin ve ardından Memluk-Türk Devletinin Orta Doğu'daki son Haçlı yerleşkelerini ele geçirmesi, bölgedeki Hristiyan asker potansiyelini paralı askerliğe sevk etmekteydi. Başta Norman ve Frank olarak ifade edilen Avrupa kökenli şövalyeler, bu gelişmelerden sonra Türkiye Selçuklu ordusunda paralı asker olarak görev almaya başlamışlardır. Ağır zırhlı süvari sınıfında bulunan Franklar, profesyonel paralı askerler olarak Türkiye Selçuklu ordusunda büyük bir eksiklik olan ağır zırhlı asker sınıfının boşluğunu doldurmaktaydı.³⁷¹

Türkiye Selçuklularında cerahor kiralınmasına ilişkin ilk kayıt Sultan II. Süleymanşah'ın Gürcistan Seferine denk düşer. Sultan sefer öncesinde İznik Rum İmparatorluğu ucundaki savaşçı Türkmenler arasından³⁷² büyük meblağlar harcıyarak paralı asker toplamıştır. Gerek Büyük Selçuklu Devletinin gerekse Türkiye Selçuklu Devletinin kurucu unsuru olan Oğuz-Türkmenlerinin geçmiş dönemlerde başbuğları emrinde ganimet için seferlere katıldığı bilinmektedir. Bu sefer esnasında ise Türkmenlerin gönüllü olarak değil de ücretli olarak sefere katılmasında II. Kılıçarslan dönemi ile beraber Türkmenler ile devlet arasında mesafe girmiş olan soğukluk yatmaktadır.

Sultan İzzettin Keykavus'un Halep Seferi öncesinde büyük bir ordu toplanmıştır. Devletin gulam ve ikta askerleri dışında sefer için cerahorlar kiraladığı bilinmektedir.³⁷³ Sultanın emri üzerine çoğunluğu süvari olan bu cerahorlar, orduya çok kısa sürede katılmıştır. Toplanan cerahorların hızlıca mobilize olmasından hareketle büyük olasılıkla bunların Halep'e yakın bölgelerde yaşayan Türkmenler arasından kiralandığı düşünülmelidir.

Cerahor denen ücretli askerlerin Sultan Alaeddin Keykubad zamanından itibaren Selçuklu ordusundaki sayısı ve ağırlığı artmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında bir yandan genişleyen devletin asker ihtiyacının artmış olması öte yandan 620/ 1223 yılında Sultan'a suikast düzenleyeceğinden şüphelenilen 24 emirin öldürülmesi³⁷⁴ etkili olmuştur. Kendilerine ait iktaları ve ciddi bir askeri güçleri olan bu emirlerin tasfiyesi kısa vadede devleti asker temin etmede zora sokmuş olduğundan çözüm olarak ücretli askerler temin edilme yoluna gidilmiştir.

---

³⁷¹ Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, s 121.

³⁷² Selim Kaya, *I.Gıyâseddin Keyhüsrev ve II.Süleyman Şâh Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*,s 86.

³⁷³ İbn i Bibi, s 76.

³⁷⁴ Anonim Selçukname, s 41.

Selçukluların 621/1234 yılında Harput Artuklularına son vermek için Harput Kalesini kuşattığı esnada Artuklular tarafında bulunan Gürcü ve Frank paralı askerler, savunmak için para aldıkları Harput içerisindeki Müslüman kız ve kadınlara karşı edepsizliklere başlamışlardır. Savunmacılar bu utanç verici durumdan kurtulmak için şehri Selçuklulara teslim etmişlerdir.³⁷⁵ Buradan anlaşılacağı üzere sadece Türkiye Selçukluları değil ihtiyaç halinde komşuları da cerahor tutmaktadırlar.

Türkiye Selçuklu Devletini derinden sarsan Babai Ayaklanması, devletle arası açık olan Türkmenler arasında çok sayıda taraftar bulmuştur. Bu sıralarda yanlış politikalar sonucu Harizmi askerler de devlet hizmetinden uzaklaştığı için isyanın bastırılmasında Hristiyan(Frenk) paralı askerler kullanılmıştır. İsyân sürecinde Selçuklu askerleri Babailere defalarca yenilmiştir. İsyânın bastırıldığı son savaşta Frank askerler ön saflarda savaşmış hatta liderleri Gürcüoğlu, sultanın büyük teveccühünü kazanmıştır.³⁷⁶ Köseadağ Savaşı öncesinde Selçuklu daimi ordusunun dışında cerehorlar da tutulmuştur. Bu kez kiralanenler sadece Franklar değildir. Şam bölgesinden gerekirse çokça para sarf ederek sayıları 20.000'i bulan askeri Selçuklu ordusuna katılmaya ikna etmesi için Melikü'l-ümera Şemsü'd-din Isfahani Suriye tarafına gönderilmiştir. Bu askerler dışında Türkmen, Frank, Gürcü, Kıpçak ve Kilikya Ermenileri gibi çeşitli unsurlardan da cerehorlar toplanmıştır.³⁷⁷ Savaşın Selçuklular için tam bir felaketle sonuçlanması ve Selçukluların Moğol tahakkümüne girmesiyle ikta sistemi bozulmuş ve Selçuklu ordu sistemi çökme noktasına gelmiştir.

Moğol tahakkümü altında Selçuklu tahtındaki kardeşler II. İzzettin Keykavus ile IV. Kılıçarslan arasında yaşanan taht kavgasında Türkmen, Arap, Kürt ve Kıpçaklardan oluşan cerahorlar, Konya'yı -dolayısıyla merkezi hazineyi- elinde tutan II. İzzettin Keykavus tarafında savaşmışlardır. Cimri olayı yaşandığında ona karşı asker toplayan Sahip Ataoğulları Hüseyin ve Hasan Beyler, uçtaki çeşitli Türkmen topluluklarından ve Germiyanlılardan elli bin akça dağıtarak cerehor toplamışlardır. Savaşı Cimri ve ona destek olan Karamanlıların kazanması üzerine önce Germiyanlılar sonra da tüm ordu dağılmıştır.³⁷⁸

---

³⁷⁵ İbn i Bibi, s 180.

³⁷⁶ İbn i Bibi, s 209.

³⁷⁷ İbn i Bibi, s 253.

³⁷⁸ İbn i Bibi, s 294-295.

2.2.2. Osmanlı Ordusunda Ücretli Askerler(Cerahor)

Osmanlıların bir uç beyliği olarak mahalli askeri faaliyetler gösterdiği ilk yıllarında cerahor denilen ücretli askerlerin varlığına rastlanmaz. Bu ilk askeri faaliyetler Türkmen gönüllüler eliyle gerçekleştirilmiştir. Sonraki askeri faaliyetlerse akıncılar, tımarlı sipahi ve kapıkulu ocaklı askerler eliyle gerçekleştirilmiştir. Beylik genişledikçe yapılan savaşları daha büyük çaplı olup asker ihtiyacı bununla doğru orantılı olarak artmıştır. Osmanlı asker potansiyeli beyliğin asker ihtiyacını karşılamayı başarmıştır. Bu durum ilk defa beylik için devasa bir savaş olan Ankara Savaşı öncesinde değişmiştir.

Osmanlı döneminde cerahor hizmeti almak yerine bu hizmeti başka bir devlet için geçici süreliğine vermeye dair çokça örnek vardır. Doğu Roma iç savaşı esnasında Süleyman Paşa komutasında Kantakuzenos'a yardım için defalarca Rumeli'ye geçen Türkmenler, hizmetleri karşılığında Doğu Roma'dan ücret almaktaydı.

775/1373 yılında I. Murad zamanında karşımıza farklı bir örnek daha çıkmaktadır. I. Murad, Venedik Senatosunun talebi üzerine Macar tehdidine karşı Dalmaçya'ya Venedik çıkarlarını savunmak üzere 5.000 kişilik büyükçe bir paralı asker birliği göndermiştir.³⁷⁹ Çok yüksek ihtimalle bu askerler uzak bir coğrafyada savaşacak oldukları için buralara yabancı olmayan Bosna ve Arnavutluk ucunda faaliyet gösteren Kavala Şahin'in akıncılarıdır.

Timur kuvvetlerine karşı savaş kaçınılmaz bir hal aldığına eldeki mevcut kuvvetlerin Timur'un devasa ordusuna karşı yetersiz kalacağı düşünülmüştür. Bunun üzerine Vezir Çandarlı Ali Paşa, Türkiye Selçuklularında görülen bir uygulamayı yeniden canlandırmıştır. Çandarlı Ali Paşa, savaş öncesinde "cerehor" adıyla ücretli asker toplatmıştır. Bu cerehorlar, devletin Anadolu ve Rumeli'deki Hristiyan tebaasından ve Rumeli Türkmenlerinden yazılmıştır.³⁸⁰ Yazılan askerler ihtiyacı karşılamakta yetersiz bulunmuş olacak ki Çandarlı Ali Paşa'nın önerisiyle Doğu Roma İmparatorluğundan da cerehor kiralandığı bilinmektedir.³⁸¹ Kiralanan bu askerlerin savaşın seyrine nasıl bir etki ettiğine dairse kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmaz.

Anadolu'ya Moğol İstilasası ile gelen ve İlhanlı Devletinin yıkılmasından sonra orada kalan Moğollara "Kara Tatar" denilmektedir. XIV. yüzyılın sonlarındaki nüfusları tam olarak bilinmemekle birlikte Kara Tatarlar; Niğde, Aksaray, Kayseri, Ankara, Beyşehir,

³⁷⁹ Halil İnalcık, *Osmanlılar ve Haçlılar*, s 55.

³⁸⁰ Neşri, s 146.

³⁸¹ Aşıkpaşazade, s 146.

İlgin, Kütahya havalisinde çeşitli oymaklar halinde verimli otlaklara sahip olarak yaşamaktaydılar. Bu oymaklar, Yıldırım Bayezid'in Orta Anadolu'yu fethetmesi üzerine Osmanlı hizmetine girmişlerdir.

Önceleri Eretna ve Karamanoğulları gibi devletlerin ordularında da görev alan Kara Tatarlar, Anadolu'nun en kararsız askeri kitesidir. Gorigos, Frenkyazısı ve Akçay savaşlarında Karamanoğulları adına savaşan Kara Tatarlar; Ankara Savaşı'nda ordusunda savaşmak üzere anlaştıkları Yıldırım Bayezid saflarında da kalıcı olmayacaklardır.

Kara Tatarlar, Ankara Savaşı'nda Anadolu tımarlı sipahileri ve Sırp kuvvetleri ile birlikte Osmanlı ordusunun sağ kanadında konumlandırılmıştır. Oruç bin Adil'de Aktav adlı başbuğlarının emrinde Deşt i Kıpçak'tan gelen Moğolların da Osmanlı ordusunda bulunduğu bilgisine rastlanır.³⁸² Bu bilgi doğru kabul edilirse Osmanlı kanatlarının her ikisinde de Tatarların var olduğu sonucuna ulaşılabilir. Kara Tatarların savaş öncesinde Timur anlaştıkları ve anlaşmalarını sağlayan kişinin Eretna'nın yeğeni olan Erzincan hakimi Mutahharten olduğu ifade edilmektedir.³⁸³ Kara Tatarlar savaş başladıktan sonra ihanet ederek³⁸⁴ önlerinde saf tutmuş bulunan Rumeli askerlerine ok saldırısı yapmaya başladılar. Bu durum Osmanlı kanatlarının çözülüp savaşın kaybedilmesinde etkili olmuştur.

Kara Tatarların Osmanlı ordusuna katılması için ödeme yapıldığı ve kazanılacak zafer sonrasında ganimet alacakları hesaba katıldığında Timur tarafına geçmeleri için daha büyük bir ödülün kendilerine vaad edilmiş olması muhtemeldir. Nitekim savaş sonrasında Timur'un Osmanlı Anadolu'sunu Kara Tatarlara vereceğini öğrenen Yıldırım Bayezid'in bu duruma oldukça üzüldüğü ve Timur'dan Kara Tatarları yanında götürmesini istediği bilgisi mevcuttur.³⁸⁵ Sultanın isteği ne denli etkili olmuştur bilinmez ancak Timur, sefer dönüşünde Kara Tatarların bir kısmını Anadolu'da bırakmayıp Türkistan'a göç ettirmek niyetiyle yanında götürmüştür.³⁸⁶ Kara Tatarlar yolda kaçmaya çalışmışlarsa da yakalanıp çoğu katledilmiş, önde gelenleri Semerkant'a gönderilirken bir kısmı Kâşgar bölgesine yollanmış, bir bölümü de Isık Göl taraflarına iskân

---

³⁸² Oruç Beğ, s 51.

³⁸³ Aşıkpaşazade, s 146.

³⁸⁴ Şükrullah, s 218.

³⁸⁵ Oruç Beğ, s 53-54.

³⁸⁶ Aşıkpaşazade, s 149. Ayrıca bkz. Neşri, s 149.

edilmiştir.³⁸⁷ Yine de Ankara Savaşı sonrasında Anadolu'daki Kara Tatarların tamamını göç ettirilmemiştir. Kalanlar Anadolu'nun değişik yerlerinde yaşamaya devam etmişlerdir.

2.3. Bağlı Devlet Askerleri

Bir devletin görece kendine göre daha güçsüz başka bir devleti haraçgüzarlık bağıyla kendisine bağlayarak askeri seferlerinde bağlı devletin kuvvetlerinden yararlanması, Osmanlılar ve kendilerinden önceki Türk-İslam devletlerinde sıkça rastlanan bir uygulamadır. Seferlerinde asker yollamak, genel olarak dünya askeri tarihi içerisinde devletlerarası ilişkilerde güçlü devletlerin çoğunun kendinden daha zayıf olanlara karşı dayata geldiği bir uygulama olmuştur. Bu tarz devletlerarası ilişkilerde bağlı devlet bağlı olduğu devletle aynı etnik kökenden, din ve mezhepten olabileceği gibi farklı uluslardan ve dini inançlardan da olabilmekteydi. Bir devletin gönüllü olarak veya mecbur kalarak başka bir devlete askeri gücünü bağlı olduğu devlete tahsis etmesi çeşitli yollarla gerçekleştirilmekteydi. Bunlardan en yaygınları vassal devletin egemen devlet tarafından savaşta ağır bir yenilgiye uğratılması, güçlü bir düşman devletten çekinerek başka bir devletin tabiiyetine girme, askeri ve ekonomik destek alma amacıyla bağlanma ve son olarak artan siyasi baskıya boyun eğerek haraçgüzar olmaktır.

Osmanlı Sultanı I. Murad'ın Doğu Roma üzerinde kurduğu şiddetli siyasi ve askeri baskı neticesinde Doğu Roma İmparatoru V. İoannes, I. Murad'a boyun eğerek bir Osmanlı vasalı olmayı ve sultana Anadolu'daki seferlerinde yardımcı kuvvet göndermeyi kabul etmişti.³⁸⁸ Yine onlara benzer şekilde gücü Osmanlı Türkleri aleyhine iyice azalan Bulgar Çarlığı da benzer koşullarda I. Murad ve ardından Yıldırım Bayezid'e boyun eğmişti. XIV. yüzyılın son çeyreğine doğru (772/1371) güçlü bir Sırp prensi olan ve Osmanlılarca savaş meydanında öldürülen Uglyeşa'nın oğlu Marko Kralyeviç, Osmanlıların artan gücü karşısında ve diğer Sırp prenslerin baskı altında I. Murad'ın vasalı olmayı ve seferlerinde destek kuvvet göndermeyi kabul etmişti.³⁸⁹ I. Murad'ın bahsi geçen devletleri doğrudan zapt etmeksizin kendine boyun eğdirmesinde üstün Osmanlı askeri gücünün görece zayıf bu yapılara başka bir seçenek bırakmaması

---

³⁸⁷ Sümer Faruk, "Tatarlar", *TDV DİA*, C:40, s 169.

³⁸⁸ Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s 80.

³⁸⁹ Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s 86.

etkili olmuştur. Bununla birlikte Osmanlılar açısından bakılırsa henüz bu Balkan devletlerini doğrudan idarelerine alacak askeri ve siyasi şartların oturmamış olması da vasal ilişkilerine yönelmede etkili olmuştur. Nitekim Osmanlılar, şartlar olgunlaşır olgunlaşmaz bağlı devletçikleri doğrudan idarelerine almakta gecikmeyeceklerdir.

I. Murad, bağıllık şartlarının yerine getirilmesi konusunda tavizsiz bir tutum izlemiştir. Doğu Roma imparatoruyla anlaşmasının üzerinde çok kısa bir süre geçmişken (774/1373) Anadolu'da Candaroğulları üzerine yapacağı seferde Doğu Roma birlikleri de yanında hazır bulunmuştur.³⁹⁰

Anadolu beyliklerinden Candaroğlu, Germiyanoglu ve Karamanoğulları Osmanlılar ile akrabalık bağları bulunan, Osmanlılarla aynı etnik kökenden ve dinden Türkmen beylikleriydi. Bu beylikler önceleri Osmanlılardan güçlü olsalar da I. Murad ile birlikte Osmanlı gücünün kendilerine oranla çok fazla artması neticesinde Osmanlı tabiiyetine girmek zorunda kalmışlardır. Candarlılar ve Karamanlılar savaşla dize getirilerek, Germiyanlılar çeyiz vererek Hamidoğulları ise Karaman ve Osmanlı baskısı altında kalarak Osmanlı tabiiyetine girmek zorunda bırakılmışlardır. Bu beyliklerin her biri, Yıldırım Bayezid devrinde Osmanlılar açısından kendilerini doğrudan kontrol altına alacak şartlar olgunlaştığında ortadan kaldırılırken Ankara Savaşı sonrasında ilk fırsatta Osmanlı hakimiyetinden çıkmışlardır. Bu bakımdan bağlı devlet statüsü siyasi ortamla doğrudan ilgili bir sonuçtur.

I. Murad'ın Niş'i ele geçirmesi üzerine ülkesi Osmanlı akıncılarının saldırılarına açık bir hale gelen Morava Sırplarının Prensi Lazar Hrebelyanoviç, ülkesinin Osmanlı akıncılarınca talan edilmemesi için 786/1385 yılında I. Murad'a elçi yollayıp onun harağüzarı olmayı teklif etmiştir. Anlaşma gereği Lazar, her yıl vereceği vergiye ilaveten Sultan'ın seferlerine 1000 (veya 2000) zırhlı asker³⁹¹ göndermeyi de kabul etmiştir.

788/1387 yılında Karamanoğulları ile yapılan Frenkyazısı Savaşı, kaynaklarda Osmanlı ordusu içerisinde bağlı devlet askerlerinin varlığına dair ayrıntılı bilgilere rastlanan bir savaştır. Farklı kaynaklara göre savaş öncesinde Osmanlı ordusunun dizilimi şu şekildedir. Yıldırım Bayezid ordunun sol kanadına komuta etmekte, yanında Ankara subaşı Firuz Bey ile Akşehir subaşı Hoca Bey bulunmaktadır. Emrindeki birlikler

---

³⁹⁰ Şerif Başstav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s 87.

³⁹¹ Halil İnalçık, *Kuruluş Devri Osmanlı Sultanları*, s 98.

arasında Kastamonu askerleri³⁹² de bulunmaktadır. Kastamonu'ya Osmanlı yardımıyla hakim olan II. Süleyman Bey öyle anlaşılıyor ki I. Murad'a hem minnet borcu duymakta hem de Osmanlı gücünü hakimiyet bölgesinde yoğun olarak hissetmektedir.³⁹³ Bunlara ilaveten Karamanoğluna karşı Osmanlı ordusunda Kastamonu askerlerinin varlığı, II. Süleyman Bey'in sultanın yeğeni ile evlenmesiyle kurulan akrabalıkla ilişkilendirilebilir.

Yine Yıldırım Bayezid emrindeki sol kanadın ucunda bir Osmanlı vasali haline getirilen Sırp Prensi Lazar Hrebelyanoviç'in gönderdiği Sırp askerler de bulunmaktadır.³⁹⁴

Osmanlı ordusunun sağ kanadına Şehzade Yakub Çelebi komuta etmiştir. Yanında Eğridir subaşı Kutlu Bey ile Karesi subaşı Eyne Bey bulunmaktadır. Eğridir subaşı ifadesinden Osmanlı ordusunun bu kanadında Hamidoğullarına bağlı askerlerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Yine bu kanadın ucunda Sırp Prensi Lazar Hrebelyanoviç'in gönderdiği Sırp askerler³⁹⁵ bulunmaktadır. Sağ ve sol kanatlardaki Sırp muhtemeldir ki ağır zırhlı süvarilerden oluşmaktadır.

Ordunun serdarı olarak ifade edilen Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa ise Germiyan askeri ile merkezin önünde saf tutmuştur.³⁹⁶ Germiyan askerinin ordunun merkezinde ve Kara Timurtaş emrinde savaşması çeyiz olarak alınan Germiyan topraklarından çıkarılan askerleri ifade ettiği gibi Yıldırım Bayezid'e eş olarak alınan Germiyanlı Devlet Hatun dolayısıyla kurulan akrabalığa istinaden bu beylik askerinin Osmanlı ordusunda bulunmasına da işaret etmektedir.

Son olarak bu savaşta kesin olmamakla birlikte I. Murad'ın vasalları olan Konstantin Dejanovic (Köstendil) ile Marko Kralyevic'in ve "Sarc" diye Osmanlı kroniklerinde adı geçen Vidin prensi Stratsimir'in askerleri de bulunmaktadır.³⁹⁷ I. Murad bu savaş için Rumeli yakasındaki Hristiyan vasallarından 2000 civarında asker temin etmiştir.³⁹⁸

Sultan I. Murad'ın Rumeli'deki Sırp ve Bulgar prensliklerine üstünlüğünü kabul ettirmesi Balkanlardaki durmak bilmeyen fetih hareketlerine dayanmakla birlikte bu

---

³⁹² Neşri, s 102.

³⁹³ Yaşar Yücel, "Kastamonu'nun İlk Fethine Kadar Osmanlı - Candar Münasebetleri(1361-1392)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C:1/1, 1963, s 136-137.

³⁹⁴ Şerif Başta, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s 91.

³⁹⁵ Neşri, s 103.

³⁹⁶ Neşri, s 102.

³⁹⁷ Neşri, s 102.

³⁹⁸ Feridun Emecen, "Osmanlı Tarihinin İlk Büyük Savaş Anlatımı: Osmanlılarla Karamanlılar Arasındaki Frenkyazısı Muharebesi (1386/1387)", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S:49 (2017), s 74. Ayrıca bkz. Şerif Başta, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s 93.

prenslükler karşısındaki Osmanlı üstünlüğü Çirmen Savaşı ile açıkça hissedilir olmuştur. Anadolu'daki Türkmen beylerine üstünlüğünü kabul ettirme süreci ise Balkan fetihleriyle güçlenen ve zenginleşen devletin gazanın öncüsü konumuna üstlenmesiyle başlamıştır. Osmanlı üstünlüğü Candaroğulları, Germiyanogulları, Karamanoğulları gibi güçlü beyliklerle yapılan evliliklerle kendini daha da hissettirmiştir. Anadolu'da Osmanlı üstünlüğünün tüm beyliklerce gerçek anlamda hissedildiği olay 783/1381 tarihinde gerçekleştirilen Yıldırım Bayezid ile Devlet Hatun düğünüdür.³⁹⁹ Bu üstünlük sayesinde Osmanlılar, I. Murad ve Yıldırım Bayezid dönemlerinde savaş meydanlarında kendilerine tabi beylik ve prenslik askerlerini de kullanabilmişlerdir.

791/1389 yılında meydana gelen I. Kosova Savaşı'nda Osmanlı ordusunun saflarında Anadolu beyliklerinden alınan destek kuvvetlerin de görev yaptığı bilinmektedir. Bunlardan Saruhan ve Aydın⁴⁰⁰ askerleri ordunun sol kolunda Yakup Çelebi⁴⁰¹ emrinde savaşmışlardır. I. Kosova Savaşı'na I. Murad'ın vasallerinden Hamidoğlu Hüseyin Bey, oğlu Mustafa Çelebi idaresinde 2000 kişilik bir okçu birliği göndermiştir.⁴⁰² Oldukça meziyetli olan bu yaya okçular, Osmanlı ordusunun sol kolunda⁴⁰³ görev almışlardır.

Bu savaşta destek kuvvetler arasında Germiyan, Saruhan⁴⁰⁴ ve Candaroğlu Beyliklerinin gönderdiği askerler de bulunmakla birlikte⁴⁰⁵ bu askerlerin savaşta konumları ve sayıları hakkında malumat bulunmamaktadır. Aynı şekilde savaş öncesi dönemde ve savaş sırasında I. Murad'a sadık kalan Hristiyan vassaller Vidin prensi Stratsimir ile Konstantin Dejanovic'in askerlerinin Osmanlı ordusunda Kosova'da savaştığı düşünülmektedir. Bilhassa savaş esnasında Anadolu beylerinin askerlerini I. Murad'ın emrine vermesinde hiç kuşkusuz sultanın gazi imajıyla çıktığı bu seferin büyük bir gaza olarak Anadolu'da karşılık bulması etkili olmuştur. Zaten Osmanlıları diğer beyliklerden ayıran kimlikleri taşıdıkları gazi kimliğidir.

I. Murat sefere çıkarken Kara Timurtaş Paşa'yı Kütahya'ya, Kutlu Bey'i Eğridir'e, Firuz ile Sarı Timurtaş Subaşı'yı Ankara-Sivrihisar hattına ve Hoca Bey'i ise Akşehir'e

---

³⁹⁹ Aşıkpaşazade, s 117-118

⁴⁰⁰ Neşri, s 124.

⁴⁰¹ Feridun Emecen, "Kosova Savaşları", *TDV DİA*, C:26, s 222.

⁴⁰² Said Kofoglu, "Hamidoğulları", *TDV DİA*, C:15, s 474.

⁴⁰³ Neşri, s 126.

⁴⁰⁴ Oytun Ayberk Fırat, "Çağdaş Sırp ve Dubrovnik Kayıtlarına Göre I. Kosova Savaşı", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, C:36, 2021, s 94.

⁴⁰⁵ Enverî, *Düstûrnâme-i Enverî (19-22. kitaplar): [Osmanlı Tarihi (1299-1465)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 2. Baskı, Çamlıca Yayınları, 2012, s. 26.

muhafız tayin etmiştir.⁴⁰⁶ Balkanlar'daki bu ölüm kalım savaşı öncesinde I. Murad, Anadolu'yu her ne kadar daha iki yıl önce gücünü kırıp üstünlüğünü kabul ettirmiş olsa da damadı Alaeddin Ali Bey'e karşı savunmasız bırakmak istememiştir. Kendisi Rumeli'deyken damadının Osmanlı ülkesini ve sultana tabi diğer Anadolu beyliklerinin topraklarını yağmalamasını önlemek için adı geçen komutanlarını kritik bölgelere muhafız tayin etmiştir.

I. Murad'ın savaş meydanında ölümü üzerine Yıldırım Bayezid'in aynı savaş meydanında hükümdar olarak seçilmesi ve ardından kardeşi Şehzade Yakub'un öldürülmesi haberi bir çırpıda Sivas'a kadar bütün Anadolu'da yayılmıştır. Bu hadise üzerine I. Murad'a bağlılığını bildirmiş olan beyler fırsattan istifade ayaklanma yolunu tutmuşlardır.⁴⁰⁷ Bu beyler, şehzadenin öldürülmesini ileride kendilerinin de aynı sona uğrayacakları fikriyle ilişkilendirdikleri gibi Osmanlıların güçlü sultanın ölümünden sonra tökezleyeceğini zannedip böyle bir tercihte bulunmuşlardır.

Yıldırım Bayezid ile henüz çocuk denecek yaştaki Sırp despotu Stefan Lazareviç arasında sağlanan anlaşmaya göre Stefan Lazareviç, her yıl Osmanlı'ya vergi verecek ve Sultan'ın seferlerine 20 bin askerle destek olacaktı. Bahsi geçen destek kuvvet sayı itibariyle abartılı olsa dahi Kosova Savaşı'nda babaları birbirine düşman olarak savaşan ve ölen her iki hükümdarın arasındaki anlaşma gerek Osmanlılar gerekse Sırp'lar için beklenmedik bir anlaşmadır. Üstüne Yıldırım Bayezid, anlaşma gereği Kosova Savaşı sonunda idam edilen Sırp Prensi Lazar Hrebelyanoviç'in kızı Olivera Despina ile evlenerek anlaşmayı akrabalıkla taçlandırmıştır. Bu sayede babaları birbirine düşman olarak ölen iki hükümdar arasında güçlü bir ittifak kurulmuştur.⁴⁰⁸ Bu anlaşma yapıldıktan itibaren Yıldırım Bayezid Ankara Savaşını kaybedip Timur'a esir düşene kadar Stefan Lazareviç, onun sadık bir vasalı olmuştur. Elbette Stefan Lazareviç, babasının can düşmanı Osmanlılarla güle oynaya müttelik olmuş değildir. Prensin Kuzey sınırlarını tehdit eden Katolik Macar krallığı onu Güneydeki güçlü komşusu Osmanlılara yanaşmak zorunda bırakmıştır.

Babasının ölümü üzerine Anadolu beyliklerinin Osmanlı topraklarına hücumu geçmesi üzerine Anadolu'ya geçen Yıldırım Bayezid, 790/1389-1390 kışında Batı Anadolu'daki

---

⁴⁰⁶ Neşri, s 109.

⁴⁰⁷ Halil İnalcık, *Kuruluş Devri Osmanlı Sultanları*, s 105.

⁴⁰⁸ İlhan Türkmen, “ Osmanlı Devletinin Emrinde Bir Sırp Despotu: Stefan Lazareviç” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6: 28, (2013), s 452.

Türkmen beylikleri Aydın, Saruhan, Menteşe, Hamid ve Germiyan ülkelerini zapt edip doğrudan Osmanlı idaresi altına almıştır. Aynı sefer esnasında Anadolu'daki son Doğu Roma toprağı olan Alaşehir'i de ele geçirmiştir. Sultanın bu seferine diğer Anadolu beyleri gibi Osmanlılara karşı harekete geçmeyip aksine sultanın çağrısı üzerine yardımcı kuvvet gönderen⁴⁰⁹ Candaroğlu Süleyman Bey'in askerleriyle Doğu Roma Prensi Manuel Palaiologos emrindeki Doğu Roma birlikleri de katılmışlardır.⁴¹⁰

794/1392 ilkbaharında Yıldırım Bayezid bu kez de kendi vasaliken Osmanlıların yurdunu elinden almasından korkup düşman olan Candaroğlu Süleyman Bey üzerine yürüyeceğı zaman vasali Manuel Palaiologos'dan da Sinop kuşatmasına denizden donanma desteğı vermek üzere hazırlık yapmasını istemekteydi.⁴¹¹

Yıldırım Bayezid, sadakati oldukça düşük olan vasali Bulgar Çarı İvan Şişman'ın Macar Kralı Sigismund ile iletişimde olması nedeniyle 795/1393 yazında oğlu Süleyman'ı Bulgarların başkenti Tırnova'yı ele geçirmek için göndermiştir.⁴¹² İvan Şişman daha sonra ailesiyle birlikte Niğbolu'ya gönderilmişse de birkaç yıl sonra Sultan tarafından idam ettirilmiştir. Böylece Bulgar Çarlığı tarihe gömülmüş ve Bulgaristan doğrudan Osmanlı idaresi altına alınmıştır.

Yıldırım Bayezid, Eflak Prensi Mirçea'yı ve Doğu Roma İmparatoru Manuel'i de tıpkı Sırp asilzadelerine yaptığı gibi kendine tabi kılmıştır. Sultanın artan gücü nedeniyle bu iki hükümdar onun seferlerinde destek kuvvetler göndermeyi⁴¹³ kabul etmişlerdir. Buna rağmen Eflak Prensi Mirçea, 797/1395 Mayıs'ında Osmanlılar İstanbul ve Mora meselesiyle meşgulken Osmanlı Bulgaristan'ına saldırmıştır.⁴¹⁴ Yıldırım Bayezid bunun üzerine Mirçea'yı cezalandırmak için ordusunun komutasını ele alıp Eflak üzerine yürümüştür. İçerisinde Vukasin oğlu Marko Kralyevic, Köstendil hakimi Konstantin Dragaş ve sultanın kayınbiraderi Stefan Lazareviç gibi mütteliklerin bulunduğu Osmanlı ordusu çetin bir savaştan sonra Mirçea'yı mağlup etmiştir. Savaş her iki taraf için de hayli kanlı geçmiş ve savaş esnasında sultanın vasalları Marko Kralyevic, Konstantin Dragaş hayatını kaybetmiştir.⁴¹⁵ Bunun üzerine Yıldırım Bayezid, bu iki vasalının topraklarını onların varislerine vermeyip doğrudan kendisine bağlamıştır.

⁴⁰⁹ Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, s 359.

⁴¹⁰ Halil İnalcık, *Kuruluş Devri Osmanlı Sultanları*, s 112.

⁴¹¹ Halil İnalcık, *Kuruluş Devri Osmanlı Sultanları*, s 113.

⁴¹² Yusuf Halaçoğlu, "Bulgaristan", *TDV DİA*, C:6, s 396.

⁴¹³ Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s 98.

⁴¹⁴ Neşri, s 133.

⁴¹⁵ Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s 100.

798/1396 tarihli Niğbolu Savaşı, Osmanlılar üzerine gerçekleştirilen bir Haçlı Seferi özelliği taşımaktadır. Ülkesinin Kutsal Roma Germen İmparatoru ve Macar Kralı Sigismund tarafından tahrip edilmesine rağmen Stefan Lazareviç, savaş öncesinde ve savaş esnasında eniştesi Yıldırım Bayezid'e sadık kalmıştır. Elbette bu bağlılığın altında yatan temel sebep genç Sırp Prensinin Balkanlar'da yükselen ve giderek kalıcı hale gelen Osmanlı gücünün farkına erken varmış olmasıyla Katolik Macar Krallığının Ortodoks Sırp'lar için beslediği kötü dini-siyasi emeller yatmaktadır.

Niğbolu Savaşı'nda Stefan Lazareviç, 1.500 ağır zırhlı süvarisi ile hazır bulunmuştur.⁴¹⁶ Savaş esnasında Stefan Lazareviç, emrindeki kuvvetlerle Osmanlı ordusunun merkezine yapılan saldırıyı kırmak için kanatlardan başarılı bir çevirme harekâtı gerçekleştirmiştir. Bu sayede Osmanlı merkezine yapılan saldırının bertaraf edilmesinde büyük yararlılıklar göstermiştir.

804/1402 yılında gerçekleşen ve dönemin iki büyük Türk hükümdarını karşı karşıya getiren Ankara Savaşı'nda Stefan Lazareviç, eniştesi Yıldırım Bayezid ile anlaşmasının gereği olarak emrindeki ağır zırhlı askerle hazır bulunmuştur. Sırp kuvvetleri; bu savaşta Yıldırım Bayezid'in ulu şehzadesi olan ve Aydın, Saruhan, Karesi Sancakbeylikleri üzerinde bulunan Süleyman Çelebi'nin komuta ettiği Osmanlı ordusunun sağ kanadında görev yapmışlardır. Stefan Lazareviç, savaş başladıktan bir süre sonra Anadolu tımarlı sipahilerinin Timur tarafındaki beylerinin yanına geçmelerinden ve Osmanlı sağ kanadının bozulmasından sonra da savaşa devam etmiştir. En nihayetinde Rumeli askerinin de bozulması üzerine savaşın Osmanlılar aleyhine sonuçlanacağı belli olması üzerine Sırp prensi, emrindeki ağır zırhlı askerlerle kendi hattındaki Timurlu kuşatmasını yarararak savaş meydanından ayrılmıştır. Teçhizat bakımında Osmanlı askerlerine göre daha ağır donanımlı olduğu anlaşılan Sırp askerler, savaş esnasında ağır zırhları sayesinde hem düşman oklarından korunmayı hem de savaş sonunda ağır bir kayıp vermeden alandan ayrılmayı başarmışlardır.

Osmanlı ordusunda Anadolu askerinin karşı tarafa geçtiği, vezirler ve şehzadelerin savaş alanını terk ettiği bir ortamda Sırp askerler dirençle ve sadakatle savaşmışlar, mağlubiyetin kesinleşmeden savaş alanını terk etmemişlerdir.⁴¹⁷ Öyle ki Stefan Lazareviç emrindeki Sırp askerler, Timur'un dahi takdirini⁴¹⁸ kazanmışlardır.

---

⁴¹⁶ İlhan Türkmen, "Osmanlı Devletinin Emrinde Bir Sırp Despotu: Stefan Lazareviç", s 453.

⁴¹⁷ Aşıkpaşazade, s 146.

⁴¹⁸ Neşri, s 146.

Doğu Roma tarihçisi Dukas'a göre, Osmanlı merkezinin çembere alındığı esnada çemberin içine dalan Stefan Lazareviç, eniştesi Yıldırım Bayezid'i savaşın kaybedildiği ve savaş alanını terk etmesi konusunda ikna etmeye çalışsa da başarısız olmuştur. Bunun üzerine ulu şehzade Süleyman'ı savaş alanından çıkartmıştır. Dukas'ın Stefan Lazareviç'in şehzadeyi savaş alanından çıkardığıyla ilgili anlatımı, Osmanlı kaynaklarından oldukça farklı ve doğruluğu da uzak bir rivayettir. Nitekim şehzade Edirne'ye ulaştığında yanında Vezir Çandarlı Ali Paşa ve Yeniçeri Ağası Hasan Ağa bulunmaktadır.

805/1403 yılında Stefan Lazareviç ile bir diğer güçlü Sırp hanedanı Brankoviçler arasında çıkan çatışmalarda Stefan'ın Macar desteği karşılığında Macar vasalı olmayı kabul ettiği görülür.⁴¹⁹ Hatta Stefan Venedik gibi Avrupa ülkelerine gönderdiği elçilerle açıkça Türk hakimiyetini tanımadığını ilan etmiştir. Elbette bu kararın altında Osmanlıların içinde bulunduğu siyasi tablonun etkisi büyüktür. Osmanlılar henüz bir yıl önce Ankara Savaşı'nda ağır bir yenilgi almışlar ve Yıldırım Bayezid'in savaş sonucunda esir düşüp kısa süre sonra da ölmüştü. Sultanın oğullarının taht mücadelesine girmesi sebebiyle Balkanlar'da Osmanlı faaliyetleri ve odağı durma noktasına gelmişti. Bu sebeple Stefan Lazareviç, rakibi Brankoviçler'e karşı güçlü bir müttefik edinebilmek için Macar kralı Sigismund'a yanaşmayı siyasi bir çözüm olarak görerek Osmanlı tabiiyetinden ayrılmıştır.

---

⁴¹⁹ İlhan Türkmen, "Osmanlı Devletinin Emrinde Bir Sırp Despotu: Stefan Lazareviç", s 454-455.

3. BÖLÜM: OSMANLI İSTİHBARATI

3.1. Osmanlılardan Önceki Türk ve İslam Devletlerinde İstihbarat

Türk tarihinin İslamiyet öncesinde bilinen ilk devleti olan Hunlar zamanında bu devlet ile güçlü rakipleri Çinliler arasında sık sık istihbarat mücadeleleri yaşanmıştır. Çinliler, savaşçı yetenekleri üstün ve her biri atlı okçu olan bozkır savaşçıları alt etmek için Hun ülkesinde evli prensesler⁴²⁰ ve onların maiyetindeki özel görevlilerden, gezgin⁴²¹ ve din adamı görünümlü casuslardan⁴²² Hun ülkesinin zaafalarını öğrenip boyları ve hanedan mensuplarını Hun Şanyüsü'ne isyan ettirmede yararlanmışlardır. Bunun dışında Hun asilleri ve bazı Hun boylarının⁴²³ Çin ülkesine sığınması özendirilip bu kimseler ödüllendirilme yoluna gidilmiş⁴²⁴ böylece Hunların içten çözülmesi amaçlanmıştır.

Eski Türklerce, Kağan adına elçilik görevi üstlenen kişilere günümüzde olduğu gibi elçi denilirdi. Haberci ve casuslaraysa “körüg, til” adları verilirdi. Ayrıca aileler arasında haber götürüp getiren, hükümdarın emir ve yasaklarını halka duyuran farklı ulaklar da mevcuttu. Eski Türklerde kılavuzlar, devlet ve ordu içinde çok önemli rol oynamaktaydı. Bu kişiler, çok gezmiş ve çok görmüş kimselerdi.⁴²⁵

Eski Türklerin “Kıla-•guz” dedikleri “Askerî Kılavuz” lara, “Yizek” denirdi. Diğer kılavuzlar ise, “Yerci” veya “Yorçt” adları ile adlandırılırlardı.

Göktürk Kağanlığı zamanındaysa Taspar Kağan'ın ölümünün ardından başlayan veraset sorunu ve ülkenin ikiye bölünmesi sürecinde Çinlilerin büyük etkisi olmuştur. Onlar, devletin Batı kanadının yöneticisi Tardu'yu ve Mukan'ın oğlu Ta-lo-pien'i İşbara Kağan'a karşı isyana kışkırtıp bu kişilere ayrılıkçı hareketlerinde destek olmuşlardır.⁴²⁶ Göktürk Devletini ikiye bölme planları içerisinde nişancılığıyla kağanın yakın dostları arasına girip Türk ülkesini karış karış gezme imkanı bulan Çinli casus Ch'ang Sunsheng'in Çin İmparatoruna sunduğu rapor en önemli olandır. Çinli casus Göktürklerin güçlü ve zayıf yanlarını, ülkenin coğrafi yapısını, askeri gücünü ve

⁴²⁰ Ahmet Taşağıl, *Hunlar*, s 179.

⁴²¹ Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi II*, s 1-10.

⁴²² Saadettin Gömeç, *Türk Kültürünün Ana Hatları*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006, s.161.

⁴²³ Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi II*, s 135.

⁴²⁴ Ahmet Taşağıl, *Hunlar*, s 103.

⁴²⁵ Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 1. Baskı, İstanbul, MEB Basımevi, 1971, s 107.

⁴²⁶ Ahmet Taşağıl, *Göktürkler I*, s 43.

hanedan mensupları arasındaki çekişmeleri raporunda tek tek belirtmiştir.⁴²⁷ Çinli casusun verdiği rapor sayesinde Çinliler, düşmanları karşısında canla başla hazırlık yapmış ve nihayetinde Göktürkleri çok ağır bir yenilgiye uğratmışlardır. Çinlilerin Göktürk ülkesi hakkında yalnızca savaş stratejilerini belirlemek adına değil aynı zamanda Türk ülkesi içerisinde huzursuzluk çıkarma ve isyanları destekleyerek devleti içten zayıflatmak amacıyla da casuslar kullandıkları görülmektedir.⁴²⁸

Çinliler, II. Göktürk Kağanlığı zamanında da boş durmamış, Türk boylarıyla merkezi devletten bağımsız diplomatik temas kurarak onları isyana teşvik etmişlerdir. Bu isyanlar neticesinde Kapgan Kağan hayatını kaybetmiş ve başı bir Çinli casus tarafından Çin sarayına götürülmüştür.⁴²⁹ Bilge Kağan, Kül Tigin ve Tonyukuk, büyük zorluklarla bu isyanları bastırsalar da Bilge Kağan'ın ölümünden birkaç yıl sonra boy isyanları tekrar çıkmıştır. Neticede Göktürkler, Çinli casusların da içinde olduğu bir boylar isyanıyla ebediyen tarih sahnesinden silinmiştir.

İslam Devletinin kurucusu ve ilk devlet başkanı olan Hz. Muhammed, devletinin kurumsallaşmasında ve güçlenmesinde istihbarata büyük önem vermektedir. İslamiyet'in yayılması için farklı şehir ve kabilelere gönderilmek üzere seçilen kişiler, aynı zamanda gönderildikleri komşu yerleşkelerin sosyo-kültürel yapısını öğrenip bölge hakkında merkeze bilgi vermekteydiler. Medine devrinde komşu hükümdarlara tebliğ için gönderdiği mektupları taşıyan görevlilerin dönüşte anlattıkları Hz. Muhammed'in istihbaratı sadece Arabistan içinde değil imkânlar el verdiğiğinde Arabistan dışında da önemsedğini göstermektedir.

Hz. Muhammed, Mekke müşrikleri başta olmak üzere din ve devletine düşmanlık eden topluluklara karşı yapacak olduğu savaşlar öncesinde düşmanları hakkında istihbarat edinmiştir. Bazı durumlarda istihbarat amaçlı seriyye adı verilen akınlar düzenlemiştir. Bedir Savaşı'ndan önce Ali b. Ebî Talib, Zübeyr b. el-Avvam ve Sa'd b. Ebi Vakkas'ı bilgi toplamak için görevlendirmiştir.⁴³⁰ Mekke müşriklerinin ordusu, savaşın yeri ve nizamı hakkında bizzat incelemelerde bulunmuştur. Hayber Kalesi'nin fethi için yaptığı seferi son derece gizli tutmuş ve düşmanlarını haberiz bir şekilde yakalamıştır. Kureyşlilerin Hudeybiye Barışı'nı bozmaları üzerine Mekke üzerine yapacağı seferin

---

⁴²⁷ Ahmet Taşağıl, *Hunlar*, s 44-47.

⁴²⁸ Ahmet Taşağıl, *Göktürkler*, s 99.

⁴²⁹ Ahmet Taşağıl, *Göktürkler*, s 356-360.

⁴³⁰ Muhammed ibn-i Hişam, *İslam Tarihi Siret-i İbn Hişam II*, s 350.

hazırlığını da son derece gizli tutmuştur.⁴³¹ Hatta bu seferin haberini Mekkelilere taşıyan bir casusu yolda yakalatmıştır.

Medine’de yaşayan Kureyza Yahudilerinin Mekkelilerle anlaşıp kendilerini arkadan vuracağı söylentisi üzerine Hz. Muhammed önce Zübeyr b. Avvâm’ı konu hakkında istihbarat toplamakla görevlendirmiştir. Onun verdiği bilgilerin ardından da Sa'd b. Muâz içlerinde olmak üzere dört kişilik bir ekibi daha Kureyza Yahudilerinin durumu hakkında istihbarat toplamakla görevlendirmiştir.⁴³²

Hz. Muhammed’in ölümü üzerine yerine İslam Devletinin başkanlığını üstlenen Hz. Ebubekir, Ridde Savaşları denilen süreçte başkent Medine üzerine baskın olmaması için etrafa gözcüler yerleştirmiş,⁴³³ Ayrıca İslam Devletinin savaş halinde olduğu dinden dönen kabileler arasında kalan Müslüman kimselerden bu kabileler hakkında bilgi edilmiştir.

Hz. Ömer yeni fethedilen bölgelerdeki Müslümanlardan güvenilir olanları casusluk için kullanmıştır. Onların Müslüman olduklarını açıklamayıp yine Zerdüş veya Hristiyan gibi halk içerisinde dolaşmalarına izin vermiş, devlet için gerekli istihbaratı bu şekilde sağlamıştır. Hatta zaman zaman fethedilen bölge halkına, ajan ve rehberleri olmaları karşılığında, cizye ödememe ve topraklarını geri alma gibi muafiyetler de sağlamıştır. Bunlara ilaveten yine Hz Ömer döneminde Medine’ye sızmaya çalışan casuslara karşı önlem olması açısından şehre giriş ve çıkışlar kontrol altında tutulmuştur. Ordu içine zabıt kâtabi görünümünde casuslar yerleştirilerek suç işleyen askerlerin cezalandırılması sağlanmıştır.⁴³⁴

Hz. Ömer’in hilafeti döneminde emir ve talimatların İran, Mısır ve Suriye gibi uzak illerin valilerine haberciler eliyle gönderilmesi usul haline getirilmiştir. Devlet tarafından bu türden görevler için yola çıkacak ulaklara hazineden deve tahsis edilmiştir. Ayrıca güzergâh üzerindeki askeri ve sivil yöneticilere emirler gönderilerek yol emniyetinin sağlanması, ulaklara yardımcı olunması, yorulan develerinin değiştirilmesi istenmiştir.⁴³⁵

---

⁴³¹ Muhammed ibn-i Hişam, *İslam Tarihi Siret-i İbn Hişam IV*, s 54.

⁴³² Muhammed ibn-i Hişam, *İslam Tarihi Siret-i İbn Hişam III*, s 308.

⁴³³ Mahmut Şakir, *Hz. Adem'den Bugüne İslam Tarihi II*, çev. Ferit Aydın, İstanbul, Kahraman Yayınları, 1993, s 268-269.

⁴³⁴ Yavuz Delibalta, *Selçuklularda İstihbarat Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2016, s 12.

⁴³⁵ Faris Çerçi, “Haberleşme Hizmetleri Ve Osmanlı Devleti’nde Ulak Organizasyonu (Gelibolulu Mustafa Âlî’nin Bu Konudaki Görüşleri)”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S:20, (20023), s 195.

Emevi hanedanının kurucusu Muaviye bin Ebu Süfyan, ilk resmi haberleşme teşkilatı olan Divanü'l-Berid'i kurmuştur.⁴³⁶ Bu teşkilat sonraki İslam devletlerinde de posta teşkilatı olarak hizmet etmekteydi. Bununla birlikte teşkilat görevlileri önemli istihbaratın devlet merkezine taşınmasından da sorumluydular.⁴³⁷ Muaviye, bu sayede ülke içerisinde kendisine muhalif pek çok dini ve siyasi oluşuma rağmen iktidarını uzun yıllar başarıyla sürdürmüştür.

Sonraki Emevi halifelerinin iktidarında da özellikle ülke içindeki Harici ve Şiiler başta olmak üzere farklı dini ve siyasi toplulukların faaliyetleri takip edilmiştir. Devlet casusları vasıtasıyla bu oluşumlar hakkında istihbarat sağlamıştır. Emevi saltanatının sonlarına doğru artan Abbasi propagandasına yönelik tedbirler alınmaya çalışılsa da bu çabalar yeterli gelmemiş olacak ki⁴³⁸ Emeviler, Abbasilerce Horasan'da başlatılan büyük bir isyan neticesinde iktidardan devrilmiştir.

Abbasiler Devletinin kurumsallaşmasında çok önemli bir yer tutan Ebu Cafer Mansur, devletin "berid teşkilatı" reisinin son derece güvenilir ve dürüst olması gerekliliği üzerinde durmuştur. Ona göre berid reisi ülke içerisindeki her türlü olumsuzluğu vakit kaybetmeksizin devlet başkanına bildirmekle mükelleftir.

Berid teşkilatının reisi başkanlığında yürütülen istihbarat faaliyetinin görev tanımı; Abbasi ülkesinin her köşesinde görevli sivil ve askeri idarecilerin görevlerini yaparken ki durumlarını, merkezi idareye karşı niyet ve tutumlarını güvenilir birkaç kişinin şahitliğinde rapor edip merkeze bildirmektir.⁴³⁹

Selçuklular henüz devlet kurmadan önce dahi düşmanlarına karşı bazı istihbarat faaliyetlerine girişmişlerdi. Ailenin reisi Arslan Yabgu'nun Gazneli Mahmud tarafından Kalincar kalesine hapsedilmesi üzerine Yabgulu Türkmenlerinden iki asker, bu sultanın ölümünü takip eden dönemde hamal ve saki kılığında Kalincar kalesi dolaylarına gelip uzunca bir süre boyunca Arslan Yabgu'yu kurtarmaya çabalamışlardır.⁴⁴⁰

Tuğrul Bey zamanında Arslan Besasiri'nin, şehzadelerden İbrahim Yınal ile gizlice mektuplaştığı ve onu ağabeyine karşı isyana kışkırttığı tespit edilmiştir. Yine İbrahim Yınal'ın Fatimilerce gönderilen casuslarla olan iletişimi de ortaya çıkarılmıştır.

---

⁴³⁶ Yavuz Delibalta, *Selçuklularda İstihbarat Faaliyetleri*, s 13.

⁴³⁷ Metin Yılmaz, "Emevi ve Abbasi Dönemi İç İstihbaratı", *İSTEM* 6/12 (2008): 179.

⁴³⁸ Julius Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu*, çev. Fikret Işıltan, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963, s 241.

⁴³⁹ Metin Yılmaz, "Emevi ve Abbasi Dönemi İç İstihbaratı", 182.

⁴⁴⁰ Reşidü'd-din Fazlullah, s 78-79.

Kendisine gönderilen mektupların ve bunları taşıyan casusların ele geçirilmesi İbrahim Yınal'ın alelacele isyana kalkışmasına sebep olmuştur.⁴⁴¹ Şartlar olgunlaşmadan başlayan bu isyan, büyük zorluklarla da olsa Tuğrul Bey ve onu destekleyen hanedan üyeleri tarafından bastırılmıştır.

Büyük Selçuklu Devletinde haberleşme işlerini yürüten kişiler serheng veya çavuşlardı.⁴⁴² Haberleşme ve posta işlerinin tamamı tıpkı Abbasilerdeki gibi Berid denilen teşkilat üzerinden organize edilmekteydi. Ülkenin çeşitli yerlerinden merkeze haber taşıyan peyk denilen görevliler de bu divana bağlı olarak çalışırlardı.

Selçukluların ünlü veziri Nizamülk'e göre hükümdarın uzak ve yakındaki ordu birlikleri hakkında daima bilgisi olmalı, hükümdar daima onların durumunu araştırmalıdır. Bu şekilde bilgi sahibi olmak hükümdarlığın şanıdır. Hükümdar böyle yapmaz ise şanına leke sürülür ve halkı onun gafil, ihmalkar ve gaddar biri olduğunu düşünür.⁴⁴³

Onun istihbarat konusundaki bu görüşlerine rağmen Selçuklu Sultanı Alp Arslan, ülke içinde devlet adamlarından ve halktan istihbarat toplanmasını ahlaksız ve onursuz bir iş olarak gördüğünden⁴⁴⁴ döneminde istihbarat faaliyetleri sınırlandırılmıştı. Sultan, casusları yalan söylemeye meyilli kişiler olarak görüp onlara itibar etmeyen bir kişilikteydi. İç istihbarat faaliyetlerinin kısıtlanması neticesinde her ne kadar Alparslan, sonsuz bir güç ve karizmaya sahip olsa da eniştesi Erbasgan siyasi muhalif olarak Doğu Roma'ya kaçmayı başarmış, ağabeyi Kavurd ise iki defa kardeşine isyan etmiştir.

Alparslan, içte casusluk faaliyetlerini namertçe bulmakla birlikte düşman ülkelere karşı bu hususta gafil kalmamıştır. Sultan; Malazgirt Savaşı öncesindeki yıllarda Anadolu içlerine Afşin, Gümüş Tegin gibi güçlü emirlerine keşif amaçlı akınlar yaptırmıştır.⁴⁴⁵

Yine Malazgirt Savaşı öncesinde Emir Sanduk'u keşif amacıyla öncü olarak görevlendirmiştir. Bu sayede Doğu Roma ordusunun hareketlerini takip edebilmiş ve düşmanı hakkında bilgi sahibi olarak onları karşılamıştır.

Alparslan'dan sonra yerine geçen oğlu Melikşah'tan itibaren iç istihbarata da önem verilmiş olacak ki amcası Kavurd saltanat için ayaklandığında Melikşah ve Nizamülmük, durumu haber alıp Kavurd'un potansiyel destekçisi olabilecek

---

⁴⁴¹ Cihan Piyadeoğlu, "Selçuklu Hanedanının Önemli Bir Mensubu: İbrahim Yınal", *Türkiyat Mecmuası*, 23:2, (İstanbul 2013), 117-143.

⁴⁴² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Medhal*, s 37.

⁴⁴³ Nizamülmük, *Siyasetname*, s 85.

⁴⁴⁴ Cihan Piyadeoğlu, *Büyük Selçuklular Yeni Bir Devrin Başlangıcı*, s 160.

⁴⁴⁵ Osmangazi Özgüdenli, *Selçuklular I*, s 147-149.

Türkmenlere derhal devlet hazinesinden bolca silah ve giysi bağışlayıp onları kendi saflarına çekmeyi başarmışlardır.⁴⁴⁶

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Süleyman Şah ölünce yerine küçük yaştaki oğlu geçmişti. Ancak uçta serdarlık yapan Yağıbasan oğulları çocuk yaştaki hükümdar yerine eski sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'i tahtta görmek istiyorlardı. Eski sultanı tahta çağırmak için Hacip Zekeriya'yı içi boşaltılmış bir çoban değneğine yerleştirilmiş mektupla keşiş kılığında İstanbul'a göndermişlerdir.⁴⁴⁷ Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahtı yeniden ele geçirdiği hesaba katılırsa gerçekleştirilen istihbarat faaliyetinin ne denli başarılı olduğu daha iyi anlaşılır.

Sultan I. İzzeddin Keykavus, Eyyübilerden Melik Efdal ile anlaşarak Halep üzerine yürüdüğü zaman ilginç bir karşı istihbarat ve komplo hadisesi yaşanmıştır. Halep Meliki Aziz, henüz çocuk yaşta olduğu için fiili idare annesiyle ve Atabegi Şihabeddin Tuğrul'un elinde bulunmaktaydı. Casuslarından sultanın Halep üzerine geldiğini haber alan bu ikili, Türkiye Selçuklu ordusundaki emirleri I. İzzeddin Keykavus gözünde sanki kendileriyle iş birliği içerindeymiş ve kendilerinden rüşvet alıyorlarmış gibi gösterecek bir plan hazırlamışlardır. Bu plana göre Selçuklu emirleriyle yakın olan birini yüklü bir rüşvetle yanlarına çekip ordunun ve emirlerin bilgilerini edinmişlerdir. Ardından bu emirlere aralarında bir iletişim varmışçasına uydurma mektuplar ve hediyeler göndermişlerdir. Tüm bunlar olduktan sonra satın aldıkları adamları vasıtasıyla sultanın bu mektup ve hediye hadisesini öğrenmesini sağlamışlardır. Bunun üzerine Sultan, emirlerini gulamlarına yakalatıp topluca yaktırmıştır.⁴⁴⁸ Böylelikle hem Selçuklu ordusunun iş bilir ve emektar emirleri ortadan kalkmış hem de İzzeddin Keykavus seferini yarım bırakıp geri dönmek zorunda kalmıştır.

Türkiye Selçuklularına en parlak dönemi yaşatan I. Alaeddin Keykubad'ın yönetimi altındaki şehirlerden kendisine haber ulaştıran bir casus ağı olmalı ki Alanya'dan kendisine kale komutanının ihanet içerisinde olduğu ve kaleyi Kıbrıs Krallığına teslim edeceği şeklinde bir ihbar gelmiştir. Bunun üzerine sultan derhal Alanya'ya gitmiş ve kale komutanını idam ettirmiştir.⁴⁴⁹ Bu sayede devletini zorda bırakacak bir hadiseyi önceden önleme imkanı bulmuştur.

---

⁴⁴⁶ Cihan Piyadeoğlu, *Büyük Selçuklular Yeni Bir Devrin Başlangıcı*, s 192.

⁴⁴⁷ İbn i Bibi, s 39.

⁴⁴⁸ İbn i Bibi, s 78-82.

⁴⁴⁹ İbn i Bibi, s 165.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev, casuslarından Baycu Noyan'ın oldukça kalabalık bir orduyla Anadolu üzerine yürüyeceği haberini almıştı.⁴⁵⁰ Rivayetten Türkiye Selçuklularının II. Gıyaseddin Keyhüsrev devrinde içte olduğu kadar dışta da etkili bir casus ağı bulunduğu anlaşılmaktadır. Sultan her ne kadar Moğol ordusunun haberini önceden almış olsa da Baycu Noyan'a mağlup olmaktan kurtulamamıştır.

Özellikle Köseadağ Savaşı sonrasında sultanların gücü hayli azalmıştır. Bu dönemde sultanların tahtta kalabilmeleri için iç istihbarat faaliyetleri daha büyük önem kazanmıştır. Moğol tahakkümü yıllarında Moğolların istihbarat ve haberleşmeye verdiği öneme paralel olarak bu faaliyetler Selçuklu idaresi açısından da gelişim göstermiştir. Ülke içinde düzgün bir posta ağı kurulmuştur. "Yam" adı verilen ulaklar, merkeze haber ve bilgi taşır olmuşlardır. Devlet otoritesinin sarsılması ve Moğolların her an kendilerini azledip öldürebilecekleri korkusuyla Selçuklu sultanları kuşku içinde ve tetikte yaşayan kimselere dönüşmüşlerdir. Bu nedenle sarayda ve devlet kademesinde olan bitenler yamalarca sultanlara bildirilmeye başlanmıştır.⁴⁵¹

3.2. Osmanlılarda İstihbarat Faaliyetleri

Osmanlılar, kuruldukları bölge ve dönem itibariyle henüz ilk yıllarından itibaren istihbarat faaliyetlerinden yararlanmışlardır. Yine buldukları bölge ve yürüttükleri genişleme politikasına bağlı olarak karşı istihbarat faaliyetlerine maruz kalmışlardır. Çeşitli kanallar vasıtasıyla bilgi sivil ve askeri bilgi edinmişler, meşruiyet elde etmek amacıyla çeşitli propaganda çalışmalarına başvurmuşlardır.

3.2.1. Casuslar

Casuslar vasıtasıyla düşman ülkeleri ve askeri hareketleri hakkında bilgi edinme yoluna gitmişlerdir. Kaynaklarda beyliğin ilk yıllarından itibaren casusların askeri işlerde kullanıldığına dair bilgiler mevcuttur.⁴⁵²

Osmanlıların istihbarat için başvurdukları ilk kaynaklar yerli veya yabancı casuslardır. Casusluk insanlık tarihi kadar eski geçmişi olan bir meslektir. Tarih boyunca birçok devlet ülke içinde ve dışında olan bitenleri öğrenmek veya düşman ülkelerde karışıklık

---

⁴⁵⁰ İbn i Bibi, s 215.

⁴⁵¹ Vladimir Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, Çev. Azer Yaran, Ankara, Onur Yayınları, 1988, s.269.

⁴⁵² Oruç Beğ, s 29. Ayrıca bkz. Neşri, s 56.

yaratmak için casuslardan yararlanmıştı. Casuslar; para, şantaj, gönüllülük gibi çeşitli yollarla devlete çalışan kişilerdir.

Osman Bey'in henüz küçük faaliyetler yürüttüğü zamanlarda İnegöl'e baskın amacıyla geleceğini kendi casuslarıyla haber alan İnegöl tekfuru Osman Bey'e Ermeni-Beli denen yerde pusu kurmuştu. Osman Bey de kaynakta ismi "Aratun"⁴⁵³ olarak geçen casusu sayesinde kendisine kurulan pusuyu haber almıştı. XIV. yüzyıl Bitinyası'ndaki gergin ve geçişken siyasal ortam tarafları daima teyakkuz halinde olmak ve komşularının adımlarını gözlemek zorunda bırakmıştır. Osman Bey, birkaç yıl sonra bu kez de Karacahisar ve İnegöl tekfurlarının kendisine karşı birleştiği bilgisini istihbarat kaynaklarından öğrenip gerekli tedbirleri almıştır.

Osman Bey 690/1291 yılında sadık dostu Harmankaya Tekfuru Köse Mihal'e Taraklı Yenicesi'ne hücum etme fikrini açtığında bölgeyi iyi tanıyan Köse Mihal, ona Sarıkaya ve Beştaş üzerinden Sakarya Nehri'nin geçilmesini tavsiye etmiştir. Köse Mihal bunun üzerine Osman Bey'e Mudurnu civarında yaşayan Samsa Çavuş'a da haber verilmesini çünkü onun bölgeyi iyi tanıdığını ve etrafta olan biteni gözleyip kendilerine bildirebileceğini⁴⁵⁴ söylemiştir. Osman Bey ve Türkmenleri, Köse Mihal kılavuzluğunda Beştaş tekkesine uğrayıp şeyhinden suyun geçilebilir olduğu bilgisini alınca⁴⁵⁵ Sakarya'yı geçmişlerdir. Samsa Çavuş'u önceden sözleştikleri üzere suyun karşısında kendilerini beklerken bulmuşlardır. Ardından Sorkun üzerine yürümüşlerdir. Sakarya ötesine aşına olmayan Osman Bey'in çıkacağı akın için bir Doğa Roma tekfuru, bir tekke şeyhi ve komşu bir Türkmen Beyi'nin kılavuzluğundan yararlanması Osman Bey'in emrindeki potansiyeli doyurmak adına gazaya götürmek için istihbaratı ne denli başarılı kullandığını, bölgedeki ilişkilerin çok boyutlu ve karmaşık olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Osman Bey'in bu seferi özelinde görüleceği üzere Osmanlı fetihleri ve akınları belli bir plan çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Uçlara yerleşen kolonizatör Türk dervişleri, Anadolu ve Balkanlarda Türk istihbarat ve psikolojik savaş ağının temelini oluşturmuşlar; tekke ve zaviyelerse istihbarat teşkilatının en güçlü ve organize olduğu sosyal kurumlar olmuşlardır.⁴⁵⁶

---

⁴⁵³ Aşıkpaşazade, s 40.

⁴⁵⁴ Neşri, s 54.

⁴⁵⁵ Aşıkpaşazade, s 50.

⁴⁵⁶ Ümit Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, 3. Baskı, Ankara, Kripto Kitaplar, 2010, s 45-46.

Köse Mihal, Osman Bey'e iyi bir dost olmanın yanında diğer tekfurların kendisine yönelik planlarını da bildirerek bir nevi casus olarak hizmet etmekteydi.⁴⁵⁷ Bilecik Tekfuru ve Yarhisar Tekfurlarının kendisine düğün esnasında tuzak kuracaklarını yine Köse Mihal'den almış olduğu istihbarat sayesinde öğrenmiştir.⁴⁵⁸ Bu bilgi sayesinde kendisine kurulan tuzağı boşa çıkarıp üstüne Bilecik ve Yarhisar'ı da ele geçirmiştir.

Doğu Roma ile Osmanlılar arasında gerçekleşen 1302 Koyunhisar (Bafeus) Savaşı'nda İmparator kuşatma altındaki İznik'i kurtarmak için yardım ordusu göndermişti. Bu ordu, Yalakovası'ndan karaya çıkıp Osman Bey üzerine ani bir baskın yapacaktı. İmparatorun planını bir Rum casus⁴⁵⁹ veya aldığı bir dil sayesinde⁴⁶⁰ aracılığıyla öğrenen Osman Bey, hiçbir şeyden haberi olmayan Doğu Roma ordusunun kendisine baskın yapmasına imkan vermemiştir. Aksine düşman ordusunu Yalokova'da hazırlıksız bir şekilde yakalamış ve yenilgiye uğratmıştır.

Osman Bey, Sakarya boyunca sefere çıkıp Lefke(günümüzde Osmaneli) üzerine gittiğinde oğlu Orhan'ı Germiyan'dan gelebilecek saldırılara karşı geride muhafız olarak bırakmıştı. Osman Bey, Karacahisar bölgesini belli bir istihbarat çerçevesinde tehdit altında hissetmiş olmalı ki böyle bir tedbire başvurmuş olsun. Bu tarihlerde komşu beyliklerde Germiyan obalarının yol kesicilik ettiği, Cermiyanogullarının Yezid b. Muaviye soyundan geldikleri şeklinde söylentiler yaygındı.⁴⁶¹ Gerçekten de Orhan Bey, Eskişehir'deyken Çavdar Tatarlarının Karacahisar pazarını bastığı istihbaratını almıştır.⁴⁶² Zaten böyle bir saldırı bekleyen Orhan Bey, tedbirli olduğu için Tatarları yenilgiye uğratmıştır. Osmanlıların almış olduğu tedbirden Çavdar Tatarlarının habersiz olması onların yenilmesine ve baskınla yağmaladıkları malları yitirmelerine neden olmuştur.

Babası Osman Bey'in yaşlılık yıllarında (714/1314) Orhan Bey, babasının silah arkadaşlarıyla beraber çıktığı seferde Pamukova ve Geyve ovalarına hakim bir tepede bulunan Karaçepüş kalesini kuşatmıştı. Kalenin oldukça sarp bir yere kurulmuş olması fethedilmesi için farklı bir çare bulunmasını gerektirmişti. Bu nedenle Orhan Bey,

---

⁴⁵⁷ Aşıkpaşade, s 54.

⁴⁵⁸ Neşri, s 56.

⁴⁵⁹ Halil İnalçık, "Osman Gazi'nin İznik (Nicaea) Kuşatması ve Bafeus Savaşı", *Söğütten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, der. Oktay Özen-Mehmet Öz (Ankara: İmge Kitabevi, Ekim 2000; s 330.

⁴⁶⁰ Neşri, s 59.

⁴⁶¹ İbn i Battuta, s 408.

⁴⁶² Aşıkpaşade, s 68.

düşmanını aldatmak için askerleriyle kaçır gibi yapıp uygun bir yerde pusu kurmuştur. Bunun üzerine kaleden çıkan tekfur aldatmak üzere sahte bir dil verilmiştir. Bu Türk casustan Türkmenlerin kaçtığı duyan tekfur, çevreye gözcüler göndermiş ve etrafta Türkmenlerin bulunmadığına kanaat getirmiştir. Bunun üzerine kale kapıları açılmış ve tekfur çevrede Türk aramaya çıkmıştır. Neticede Orhan Bey'e esir düşen tekfur sağ bırakılmıştır. Üstelik Orhan Bey bu tekfur yanında alıkoyup Absu'nun Rumlarıyla onun aracılığıyla anlaşma sağlamıştır.⁴⁶³

Orhan Bey'in saltanatının ilk yıllarında Kuzey ucunda faaliyet gösteren Akça Koca ve Konuralp tarafından gerçekleştirilen Samandıra fethi, askeri istihbarat açısından oldukça ilgi çekici bilgiler içermektedir. Kaynağa göre Samandıra tekfur oğlunun cenaze merasimi için kaleden çıktığı esnada zaten bir süredir kendisini gözleyen Orhan'ın uç beylerince baskına uğratılmıştır.⁴⁶⁴ Böylece tekfurları esir edilen kalenin maneviyatı kırılmış ve Osmanlıların eline geçmiştir.

Orhan Bey döneminde devletin kurumsal kimliğinin şekillenmesine paralel olarak istihbarat alanında da bazı faaliyetler söz konusudur. Orhan Bey Doğu Roma üzerindeki faaliyetlerinde daima casuslardan yararlanmışır. Orhan Bey, düşman faaliyetlerini önceden haber almayı oldukça önemsemiş ve bu sebeple düşmanlarının arasında devamlı casus bulundurmuştur.⁴⁶⁵ Orhan Bey, Palekanon Savaşı öncesinde İmparator'un gizlice İznik şehrine yardım için geldiğini bu sayede casuslarından haber almıştır.⁴⁶⁶ Böylelikle düşmanı İznik'e ulaşmak şöyle dursun karaya çıkar çıkmaz Orhan Bey'i ve ordusunu karşısında bulmuştur.

I.Murad ve Yıldırım Bayezid zamanlarında beylerbeyi rütbesiyle büyük bir üne kavuşacak olan Kara Timurtaş Bey, Orhan Bey zamanında Gemlik'in fethiyle görevlendirilmiştir. Bölge hakkında oldukça bilgili olan Timurtaş Bey, aldığı emir uyarınca savaşın psikolojik yönünü kullanmıştır. Buna göre Gemlik Rumlarının ürünlerine el koyup askeri için gerekeni ayırdıktan sonra kalan malları imha etmiştir.⁴⁶⁷ Bu sayede maneviyatı kırılan Gemlik savunması bir süre daha dayansa da ordusuyla gelen Orhan Bey'e teslim olmak zorunda kalmıştır.

---

⁴⁶³ Aşıkpaşazade, s 69-70.

⁴⁶⁴ Münecimbaşı, s 86.

⁴⁶⁵ İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman II. Defter*, haz. Şerafettin Turan, Ankara, TTK Basımevi, 1991, s 144.

⁴⁶⁶ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü'l-Tevarih I*, s 71.

⁴⁶⁷ Münecimbaşı, s 92.

3.2.2. Diller

Osmanlıların bilgi edinmek için kullandığı kaynaklardan bir diğeri de “dil” olarak nitelendirilen kimselerdir. Diller çoğunlukla akıncıların düşman ülkesine yağma ve akın amacıyla girip esir ettiği kişilerden oluşmaktadır. Bunun dışında seferler öncesinde özel olarak düşmandan “dil almak” için görevlendirilen kimseler de bulunmaktadır.⁴⁶⁸ “Dil” doğrudan düşman ordusuna veya kalesine mensup kimseler arasından tutulup getirildiği için düşmanın gücü ve zaafı hakkında en doğru bilgi kaynağı konumundadır. Dilin verdiği askeri malumatın doğruluğu casuslar ve gözcüler tarafından teyide muhtaçtır. Gönüllülikle veya işkence altında bir dilin verdiği bilgi yanlış ve yanıltıcı olabileceği için bu bilgi karşılaştırmalı olarak teyit edilmeye muhtaçtı.

Kaynaklarda Orhan oğlu Süleyman Paşa'nın, Rumeli'ye yönelik ilk fetihlerinde casuslardan yararlandığı bilgisi bulunmaktadır. Kaynağın ifadesine göre Süleyman Paşa'nın Çimpe Kalesi üzerine keşif için gönderdiği Gazi Fazıl ve Ece Beyler yanlarında bir “dil” ile dönmüşlerdir.⁴⁶⁹ Yerli Rumlardan olan bu esir Süleyman Paşa tarafından güzel muamele görüp bir Osmanlı casusu olarak kullanılmıştır.⁴⁷⁰

Yine Süleyman Paşa, Türkler üzerine akınlar yapan ve esir özellikle “dil alma” gayesindeki Konurhisar tekfuru Kalakonya'nın peşine birkaç casus takmıştı.⁴⁷¹ Casuslarından tekfurun yine dil almak amacıyla kalesinden dışarı çıktığını öğrenilince kendisine birkaç yerde pusu kurulmuştur. Yakaladığı esirlerle kalesine dönmekte olan tekfur, Gazi Fazıl Bey tarafından yakalanmış ve kalesinin önünde başı kesilmiştir.⁴⁷² Bu sayede hem düşmanın Osmanlı askeri gücü hakkında bilgi almasının önüne geçilmiş hem de Konurhisar teslim olmuştur.

Düşmanın durumu hakkında kendisinden istihbarat alma amacıyla esirler arasından yaşlı küçük birinin seçilerek konuşturulması veya özellikle bu iş için düşman ülkesinden yahut ordusundan birilerinin çoğunlukla akıncılar eliyle tutsak edilip getirilmesine “dil almak”⁴⁷³ denilmekteydi. Ele geçirilen “dillerin” ağız birliği yaparak Osmanlı aleyhine yanlış bilgi vermemeleri açısından bu esirlerin her biri ayrı yerde ve tek tek sorgulanmaktaydı. “Dil” tutup getirme işi önemli bir iş olduğundan bu iş için akıncı

---

⁴⁶⁸ Neşri, s 116.

⁴⁶⁹ Oruç Beğ, s 33.

⁴⁷⁰ Aşıkpaşazade, s 101.

⁴⁷¹ Aşıkpaşazade, s 104.

⁴⁷² Neşri, s 85.

⁴⁷³ Münecimbaşı, s 291.

beyleri, yetenekli akıncılar, martolos ve tımarlı sipahilerden becerikli ve seçkin olanlar görevlendirilirdi. Düşman ülkesinin bilinmeyen bölgelerine tertip edilen akınlarda yine akıncılarca esir edilen “diller” kılavuzluk yaparlardı.

758/1357 dolaylarında Hacı İlbey ve emrindeki Evrenos Bey casuslarından Dimetoka ve Edirne tekfurularının birleşik bir hareket planladıklarını öğrenmiş ve bunu Süleyman Paşa'ya bildirmişlerdir. Dimetoka şehrine yakın yerde küçük bir kaleyi karargah olarak kullanan Hacı İlbey, Dimetoka tekfurunun kendisini esir etmek için kurduğu pusuyu⁴⁷⁴ haber almış ve karşı bir baskınla tekfuru esir etmiştir.⁴⁷⁵

Lala Şahin Paşa'nın Filibe'yi ele geçirmesi üzerine Balkanlarda Osmanlılara karşı oluşturulan Haçlı ordusunu gözlemek, düşman ordusunun durumunu öğrenip ve dil almak üzere Hacı İlbey görevlendirilmiştir.⁴⁷⁶ Hacı İlbey, Lala Şahin Paşa'dan aldığı emirle Edirne civarındaki Çirmen denilen bölgede Haçlı ordusunun konakladığı yere gizlice sokulmuş,⁴⁷⁷ Haçlıların sayıca fazla olmalarından kaynaklı bir özgüvenle tedbirsiz bir şekilde karargah kurduklarını tespit etmiştir.⁴⁷⁸ Bunun üzerine Haçlı karargahına bir gece baskını düzenleyip düşman ordusunu bozguna uğratmıştır.

Kosova Savaşı öncesinde I.Murad tarafından Kara Timurtaş Paşa oğlu Yahşi Bey, beş bin kişilik bir akıncı birliğiyle keşif ve dil almak üzere görevlendirilmişti. Yahşi Bey, hükümdara Şehirköyü tarafından düşmanın durumu ile ilgili mühim haberler⁴⁷⁹ ve yarar dil getirmişti.

Osmanlı Beyliğinin kuruluşundan itibaren hükümdar veya devlet erkânının bilgi edinmek için tebdil olarak gezdiğine dair rivayetlere de rastlanmaktadır. Niğbolu Savaşı öncesinde tecrübeli akıncı beyi Evrenos,'un düşmandan dil almada başarısız olması üzerine Yıldırım Bayezid'in gece karanlığından istifade ederek Niğbolu önlerine kadar tebdil-i kıyafetle gidip kale dizdarı Doğan Bey ile konuştuğu rivayet edilmektedir.⁴⁸⁰ Sultanın kahramanlığı ve atılganlığı meşhur olmakla birlikte savaş öncesinde bu denli nazik bir durumda kendisini riske edip ordusunu başsız bırakmayı göze alması pek olası değildir.

---

⁴⁷⁴ Anonim Osmanlı Kroniği, s 27.

⁴⁷⁵ Neşri, s 90.

⁴⁷⁶ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü 'l-Tevarih I*, s 125.

⁴⁷⁷ Anonim Osmanlı Kroniği, s 29.

⁴⁷⁸ Müneccimbaşı, s 106.

⁴⁷⁹ Müneccimbaşı, s 123.

⁴⁸⁰ Neşri, 137.

3.2.3. Martolos ve Voynuklar

Osmanlı Beyliğinin ilk yüzyılında haber almada kullandığı önemli bir diğer kaynak ise martolos ve voynuk diye adlandırılan asker gruplarıydı. Rumeli’de fethedilen bölgelerdeki yerli asker sınıfların devamı olan Hristiyan voynuklar, XIV. yüzyılda hem savaşlarda hizmet etmekte hem de gerekli hallerde devletin bilgi edinme kaynağı olarak kullanılmaktaydı. Sınır bölgelerinde faaliyet gösteren martoloslarsa, devletin bir diğer bilgi edinme kaynağıydı.

Martoloslar, kimi kaynaklarda martoloz, martiloz biçimlerinde de yazılmaktadır. Sözcüğün kökeninin Doğu Roma’nın milis kuvvetlerinden olan armatolos veya amartolostan geldiği düşünülmektedir. Kurumsal kimliğine II. Murad zamanında ulaşan martolosların ortaya çıkışı muhtemelen daha erken bir döneme tekabül etmektedir. Osman Bey’in bir rivayete göre eline esir düştükten sonra dostluk ahdiyle serbest bıraktığı Harmankaya tekfuru Köse Mihal,⁴⁸¹ Müslüman olmadan önceki süreçte Osman Bey adına düşmandan haber getiren Rum-Hristiyan bir asilzadeydi. Bu bakımdan kendisinin Osman lehine yaptığı işler martolosluğun asli görevleriyle paralellik arz etmektedir. Kaynağın ifadesine göre Osman Bey, İnegöl tekfurunun kendisine kurduğu pusuyu kendi martolosundan⁴⁸² öğrenmişti. Elbette burada geçen “martolos” ifadesini kurumsal bir kimlikten ziyade Osmanlıların ilerleyen yıllarında ortaya çıkan bu haber alma yapısıyla Rum bir casusun o tarihte gördüğü işlevin aynı olmasına bağlamak daha makuldür.

Osmanlıların Rumeli’de sahip oldukları kalelerdeki muhafız ihtiyaçlarını karşılamak için Hristiyan reayadan faydalanılmaktaydı. Bu görevler, Hristiyan tebaadan kimselere vergi muafiyeti sağlamaktaydı.⁴⁸³ Devlet adına derbent ve geçitlerde bekçilik yapmak, düşman ülkesinde veya sınır boyunda devlet yararına casusluk ile bilgi edinmek gibi görevler üstlenen bu kimselere martolos adı verilmekteydi.

Voynuk kelimesi ise Slavca “asker” anlamındaki “voynik” kelimesinden gelmektedir. Osmanlı kaynaklarında “voynak”, “voyneyk” şeklinde de geçer. XV. yüzyılın başlarına kadar uzanan tahrir defterleri ve kanunnamelere göre voynuklar, Osmanlı öncesinde

---

⁴⁸¹ Münecimbaşı, s 60-61.

⁴⁸² Neşri, s 50.

⁴⁸³ Halil İnalçık, “Stefan Duşan’dan Osmanlı İmparatorluğuna, XV. Asırda Rumeli’de Hristiyan Sipahiler ve Menşeleri”, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları, İncelemeler*, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1996, s 224.

Rumeli’de “voynitsi/voynitsi” diye adlandırılan Hristiyan ve Slav küçük asilzade sınıfı temsilcileriydi.⁴⁸⁴ Bir askeri teşkilat olarak voynukların Timurtaş Paşa tarafından I.Murad (1362-1389) zamanında Osmanlı Rumeli’sinde kurulduğu öne sürülmektedir. Hristiyan tımarlı sipahiler gibi toprağa bağlı olan voynuklar bilhassa Bulgaristan’da oldukça yaygın bir askeri teşkilattı. Voynukların başlıca görevleri; sefer ve akınlara katılmak, uçlarda istihbarat toplamak⁴⁸⁵, düşmanın durumunu araştırmak, mızrakları, kalkanları, diğer savaş aletleri ve atlarıyla uçlarda bulunmak şeklindeydi. Voynuklar, bu hizmetleri karşılığında bazı vergilerden muaf tutulmaktaydılar.⁴⁸⁶

Anlaşılabacağı üzere Osmanlı Rumeli’sinde Müslüman nüfusun görece eksik kalması ve daimi olarak ihtiyaç duyulan askeri insan kaynağı voynuk ve martoloslarla da takviye edilmek istenmiştir. Her iki teşkilat tımarlı, akıncı, derbend gibi Osmanlı birlikleriyle benzer bazı özellikler taşımakla birlikte içerisinde Hristiyan tebaanın hakim olduğu askeri teşkilatlardır. Voynuk ve martolosların Hristiyan olmaları, birden fazla yabancı dil bilmeleri, diğer gayrimüslim topluluklar arasında rahatça hareket edebilmelerini ve yerlisi oldukları coğrafyayı çok iyi tanımalarından dolayı⁴⁸⁷ sınır bölgelerinde haber toplama işlerini de üstlenmeleri gayet doğaldır.

Her iki askeri yapıyı bugün anlayacağımız manada salt bir istihbarat teşkilatı olarak sayamayacağımız açıktır. Bununla birlikte Balkan coğrafyasının kendine has fiziki yapısı içerisinde Osmanlı taşrasında olan biteni devlete bildirmek, düşman ülkesinde ve sınırlarda casusluk yapmak, isyanları ve düzensizliği önlemek, Osmanlı ordusuna kılavuzluk etmek gibi hizmetleriyle bu askeri yapılar; o tarihte Osmanlı askeri istihbaratı için önemli çok hassas görevleri yerine getirmekteydiler.

I. Murad Kosova savaşına giderken İhtiman’a vardığında vasalı Vidin prensi Stratsimir gelip ordusuna katılmıştır. Sultan onun askerlerinden izleyeceği rota hakkında bilgi almıştır. Ertesi gün ordusuna katılan bir diğer vasalı Konstantin Dejanovic’e ise ordusuna kılavuz olarak seçecek kadar güvenmektedir.⁴⁸⁸

---

⁴⁸⁴ Ayşe Kayapınar, “Voynuk”, *TDV DİA*, C:43, s 26. Ayrıca bkz. Mevlüde Gökçen Daş Darıcı, *Osmanlılarda İstihbarat Faaliyetleri Ordu(1300-1750)*, (Doktora Tezi), Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s 38.

⁴⁸⁵ Ayşe Kayapınar, “Voynuk”, *TDV DİA*, C:43, s 26.

⁴⁸⁶ Yavuz Ercan, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, s. 4/11/75.

⁴⁸⁷ Haldun Eroğlu, “Klasik Dönemde Osmanlı Devletinin İstihbarat Stratejileri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C:22/4, (2003), s 18.

⁴⁸⁸ Neşri, s 115-116.

Düşmandan bilgi alma noktasında martolos ve voynuklar, Osmanlı askeri unsurlarının hemen hepsi gibi çeşitli görevler üstlenmiştir. Bu iki askeri yapıyı istihbarat özelinde değerlendirme sebebimiz, sarp ve ıssız Balkan coğrafyasında güvenlik ve istihbarat açısından kendilerinden faydalandığı bilinmektedir.⁴⁸⁹

3.2.4. Tüccarlar ve Gezinler

Dönemin ulaşım ve haberleşme şartları hesaba katıldığında haber alma anlamında en çok başvurulan kaynaklardan bir diğeri de tüccarlardır. Özel bir kaydına rastlanmamakla birlikte tarihsel süreçte olduğu gibi Osmanlılar özelinde de ülke içinde ve ülke dışında yolculuk eden, ticari faaliyetlerde bulunan, etkinlikleri düzeyinde yönetici sınıfla görüşme imkanı bulan tüccarlar bazen bir devlet namına resmi görevli olarak bazen de ihtiyaç halinde başvurulan istihbarat kaynakları arasındadır.

Dönem içerisinde bir yerden başka bir yere seyahat eden kimseler de devletin bilgi edinme açısından başvurduğu kaynaklar arasında sayılabilir. Orhan Bey döneminde dönemin Anadolu beyliklerine ve Osmanlı ülkesine gelen, eserinde gördüklerini kaleme alan İbn-i Battuta örneği bu türden bilgi akışının en net kanıtını oluşturmaktadır. İbn-i Battuta, uğradığı Türkmen şehirlerinin yöneticileriyle görüşme imkanı bulmuş ve onların gerek komşu beylikler gerekse Mısır, Şam, Irak gibi uzak ülkeler hakkındaki sorularına muhatap olmuştur.⁴⁹⁰

İstihbarat tarihinde önemli bir yer tutan tüccarlar, meslekleri gereği ülke içi ve ülke dışında ticari, sosyo-kültürel ve siyasi ilişkiler kurma imkanına sahip bir zümreydi. Tüccar sınıfının komşu ülkeler içerisinde serbestçe dolaşabiliyor oluşu, devletlerin tüccarları resmi veya gayri resmi olarak ulaşılması zor bazı bilgileri elde etmede kullanmasına neden olmaktadır. Ayrıca tüccarlar lehte ve aleyhte birer propaganda aracı olarak da kullanılabilirdi. Osmanlılar da ülkelerinin genişlemesine paralel olarak erken tarihlerden itibaren tüccarlardan istihbarat ve propaganda anlamında yararlanmışlardır. I. Murat; Rumeli'deki fetih ve yayılma faaliyetleri esnasında Osmanlı coğrafyasında etkin olan Venedikli tacirler eliyle Avrupa'da kendilerine yönelik

---

⁴⁸⁹ Ahmet Yüksel, *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nda İstihbarat Faaliyetleri* (Doktora Tezi), Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s 32.

⁴⁹⁰ İbn i Battuta, s 402-443.

kamuoyunu soruşturmakta, krallar ve onların siyasetleri ile muhtemel Haçlı tehlikeleri hakkında haberler almaktaydı.⁴⁹¹

3.2.5. Ulak ve Elçiler

Bahsedilen bilgi kaynakları dışında dönem içerisinde kılavuz, ulak, elçi gibi kimseler de devletin bilgi edinme ve bilgiyi kullanma kaynakları arasındadır.

Devletlerin varoluşundan itibaren, devletlerarası politikanın tesis edilip sürdürülmesinde, her iki tarafın vazifelendirmiş olduğu resmi görevliler yani elçiler, önemli roller üstlenmişlerdir. Ancak siyasi münasebetler söz konusu olduğunda, ilişkiye konu olan devletler tarafından elçilere yüklenen anlam, resmi vazifeden biraz fazlası olmuştur. Bunda kuşkusuz istihbaratın özünde var olan dinamiklerin, elçilerin vazifeleriyle örtüşmesinin payı vardır. Daha açık bir ifadeyle elçilerin, gayri resmi birer casus oldukları konusunda ciddi iddialar vardır.

Osmanlılar, kuruluş devrinden itibaren komşu devletlerle birtakım siyasi ve ticari ilişkiler içerisinde olmuşlardır. Bu ilişkiler; teşkilatlandıktan itibaren çavuş denilen ve çoğunlukla meslekleri babadan oğula intikal eden görevlilerce yürütülmekteydi. Elçilik için giden kişi ve kişiler Osmanlılar adına gerekli istihbaratı muhatabı olan yere iletmekte, karşılığında da muhatabın verdiği malumatı ve kendi edindikleri bilgiyi Osmanlı merkezine getirmekteydi.

Osmanlılar tarafından ulaşım ve haberleşme teknolojisinin henüz gelişmediği asırlarda imparatorluk sınırları içerisinde olan bitenlerin araştırılması, gizli veya açık vazifelendirmelerle hükümdarın emir ve tebliğlerinin bir yerden başka bir yere ulaştırılması için ilk devirlerden itibaren atlı veya yaya olan bir haberci sınıfı kullanıldığı bilinmektedir.⁴⁹² Emevi, Abbasi, Selçuklu ve Memlük devletlerinde “Berid”, Moğollar ve İlhanlılarda “Yam” gibi adlar altında zikredilen haberleşmeyi sağlayabilmek amacıyla kurulan bu teşkilata Osmanlılar “menzil” adı vermiştir.⁴⁹³ Resmi haberleşme bu teşkilatın “ulak” denilen görevlileri tarafından yürütülmekteydi. Ulaklar haber taşıma amacıyla istihdam edilen, özel eğitim görmüş güvenilir kişiler

---

⁴⁹¹ Erdal İter, “Osmanlılarda İstihbarat (XIV.-XX. Yüzyıllar)”, *Avrasya Dosyası Üç Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 8/2 (2002): s 233-234.

⁴⁹² Mevlüde Gökçen Daş Darıcı, *Osmanlılarda İstihbarat Faaliyetleri(1300-1750)*, (Doktora Tezi), Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s 70.

⁴⁹³ Erdal İter, “Osmanlılarda İstihbarat (XIV.-XX. Yüzyıllar)”, s 240.

arasından seçilirdi. Ulaklar, resmi posta görevlisi olmalarının yanı sıra bazı gizli bilgileri taşıdığı yahut bizzat istihbarat için de görevlendirilebilirdi.

Osmanlı hükümdarının hizmetini gören bir ulak, elindeki ulak hükmü sayesinde iş icabı olmak kaydıyla halktan istedikleri beygiri alabilme ayrıcalığına sahipti. Bunun yanında her türden ihtiyacının giderilmesi hakkına da sahipti. Ulaklara Osmanlı Türklerinin tanıdığı bu ayrıcalıkların İlhanlı devlet geleneği üzerinden Osmanlılara geçtiği düşünülmektedir.⁴⁹⁴

Savaş zamanı ordunun destek ve yardım taleplerini iletme, zafernamelerin ilgili kişi ve ülkelere ulaşmasını sağlamak, zafer ve yenilgi hallerinde merkezi bilgilendirmek ulakların görevleri arasındaydı. Bilgi ve haber taşımaları, istihbaratla görevli olmalarının yanı sıra yakalanan casus ve dillerin lüzumlu yere ulaştırılmasında yine ulaklardan faydalanılmaktaydı.⁴⁹⁵ I. Kosova Savaşı öncesinde I. Murad, Karesi sancağını yöneten oğlu Yakup Çelebi'ye ulak göndermiş ve derhal hazırlanıp askeriyle Rumeli'ye geçmesi ve kendisinin ordusuna katılmasını emretmiştir.⁴⁹⁶

3.2.6. Propaganda ve Karşı Casusluk

Osmanlı Devleti içerisinde de diğer devletlerin casusları bulunabilmekteydi. Bu casuslar, Osmanlıların ne yaptığını haber alarak bu haberi hemen kendi tarafında ulaştırmakla görevliydi.⁴⁹⁷ Yıldırım Bayezid döneminde yakalanan bir Doğu Roma ulağının elinden Macarları Haçlı Seferine çağıran bir mektup ele geçirilmiştir.⁴⁹⁸ Bu olay üzerine İstanbul kuşatılmıştır. Hadiseden anlaşıldığı üzere ulaklar düşman devletler tarafından da benzer işlevlerde kullanılmaktaydı. Burada istihbaratın bir önemli bir yanı daha olan casusluğu önleme işlevi devreye sokulmuştur. Bu sayede devlet kendisine karşı kurulan bir komployu önleme refleksi göstermiş ve ardından Doğu Roma'yı cezalandırma yoluna gitmiştir.

Osman Bey, Karacahisar tekfuru önderliğinde oluşan tekfurlar cephesi karşısında içinde bulunduğu siyasi ve askeri durumu bildirmek için Aktemur, Gündüz Alp ve Aykut Alp gibi ailesinden ve yanındaki önemli kimselerden oluşan bir heyeti Selçuklu merkezine

---

⁴⁹⁴ Yusuf Halaçoğlu, "Ulak", *TDV DİA*, C:42, s 77.

⁴⁹⁵ Mevlüde Gökçen Daş Darıcı, *Osmanlılarda İstihbarat Faaliyetleri(1300-1750)*, s 70.

⁴⁹⁶ Neşri, s 113.

⁴⁹⁷ Haldun Eroğlu, "Klasik Dönemde Osmanlı Devletinin İstihbarat Stratejileri", s 23.

⁴⁹⁸ Neşri, s 137.

yardım talep etmek için göndermesi,⁴⁹⁹ bahsi geçen istihbari elçilik faaliyetlerinin başlangıcı olarak kabul edilmelidir. Bu heyet sayesinde Konya'dan Osman Bey'e askeri malzemeler gönderilmiş, çevredeki Türkmen başbuğlarına da kendisine gazalarında yardım edilmesine dair emir gönderilmiştir.⁵⁰⁰ Osman Bey, Karacahisar'ın fethinden sonra Konya'ya hem fetih müjdesini bildirmek hem de hediyeler sunmak üzere yeğeni Aktemur'u⁵⁰¹ bir kez daha elçi olarak göndermiştir.

Orhan Bey, Bursa'yı anlaşmayla teslim almak amacıyla babasının sadık dostu ve eski bir tekfur olan Köse Mihal'i elçi olarak göndermiştir. Kaynağın ifadesine göre Bursa tekfuruyla geçmişten gelen bir dostluğu olan⁵⁰² Köse Mihal, tekfuru Bursa şehri anlaşma ile teslim etmeye razı etmiştir.⁵⁰³ Devletin diplomatik bilgi alışverişini sağlayacak ve bu vesileyle Doğu Roma Anadolu'sunda artık Osmanlı gücüne karşı konulamayacağını propagandasını yapacak en uygun kişinin eski bir Doğu Romalı soylu olması karşı taraf için oldukça ikna edici bir tercih olmalı.

Osmanlılar zaman zaman ülke içinde, bağlı devletler ve komşu devletler nezdinde karşı propagandalara da maruz kalmışlardır. Babasının ölümü üzerine Kosova'da savaş alanında başa geçen Yıldırım Bayezid, hükümdarlığının başlangıcında hayli sancılı bir süreç yaşamıştır. Hayattaki tek erkek kardeşi Yakup Çelebi'yi boğdurtması asker arasında huzursuzluk yaratmış,⁵⁰⁴ ordu içerisinde kısa süreli bir karışıklık çıktıktan sonra⁵⁰⁵ hükümdarlığı kabul görmüştür. Sultanın kendi beylerine saltanatını kabul ettirmesi de hemen gerçekleşmemiştir.

Kadı Burhaneddin Ahmed'in isteği üzerine yazılan *Bezm ü Rezm* adlı eserde I. Murad'ın kafirlerle savaşa gidip orada şehit olduğundan bahsedilir. Devamındaysa yazar Esterâbâdî, bazı kimselerin I. Murad'ın saltanat hırsı taşıyan oğlu Yıldırım Bayezid'in emriyle savaş sırasında şehzadenin adamlarınca (nöker) katlettiğini söylediklerini aktarır.⁵⁰⁶ Kadı Burhaneddin ile Yıldırım Bayezid arasındaki düşmanlık ve rekabet göz önüne alındığında yazarın verdiği bilginin Osmanlı karşıtı bir propaganda amacıyla kaleme alındığı açıktır. Dönemin haberleşme ve ulaşım imkanları

---

⁴⁹⁹ Müneccimbaşı, s 63-64.

⁵⁰⁰ Aşıkpaşazade, s 44.

⁵⁰¹ Aşıkpaşazade, s 47. Ayrıca bkz. Neşri, s 52.

⁵⁰² Müneccimbaşı, s 77-78.

⁵⁰³ Aşıkpaşazade, s 73.

⁵⁰⁴ Aşıkpaşazade, s 123.

⁵⁰⁵ Neşri, s 128.

⁵⁰⁶ Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm*, s 354.

çerçevesinde Yıldırım Bayezid'in tahta çıkışı sırasında kardeşini öldürtmüş olması bu tarz dedikoduların yayılmasına önayak olmuştur. Yıldırım Bayezid'in kendisine karşı içte ve dıştaki bu karşı propagandaya cevabı güçlü bir merkezi idare kurup dışa doğru atılan bir politika izlemek şeklinde gerçekleşmiştir.⁵⁰⁷

Anadolu'da Selçuklunun mirasçısı olma davası güden Karamanoğullarının güç ve saygınlığı Osmanlıların artan gücüyle günden güne azalmıştır. Bununla birlikte Yıldırım Bayezid ile birlikte Selçuklu mirasçısı olma hususuna bir alt yapı kurulması gerekliliği doğmuştur. Bu gereklilik, Osman Bey'in Anadolu'nun ilk fatihi Süleyman Şah'ı atası olarak gördüğünü ortaya atan tez ve Osmanlı neslinin Kayı üzerinden Türklerin destani hakani Oğuz Kağan'a bağlanması⁵⁰⁸ şeklinde propaganda edilmiştir. Oğuz Kağan'ın soyu da Hz. Nuh'un oğlu Yafes'e⁵⁰⁹ dayandırılarak yönetsel hak amaçlı propaganda bir adım daha öteye taşınmıştır. Bu propaganda Osmanlı hükümdarlarınca çok önemsenmiş olmalıdır ki Osmanlı kroniklerinin hemen hepsinde söz birliği etmişçesine tekrar edilmektedir.

Osmanlıların Kayı'ya dayanma ve Oğuz neslinden gelme münasebetiyle Selçuklunun varisi olma propagandası, Timur'un kendisini İlhanlıların varisi görüp Anadolu üzerinde hak talep etmesine karşı da kullanılmıştır. Bilhassa Oğuz'dan gelme⁵¹⁰ propagandası Kadı Burhaneddin Ahmed'in Osmanlıları nesep olarak küçümsemesi ve Timur'un Osmanlıları Selçukluların "azadlı kölesi"⁵¹¹ olarak tanımlamasına karşı bir savunma refleksidir.

İslam öncesi Türklüğünde Gök Tanrı tarafından verildiği düşünülen yönetme kısmetine "kut"⁵¹² adı verilmekteydi. Bu inanış Türklerin İslam dinini kabul etmesinden sonra da biçim değiştirmekle birlikte devam edegelmiştir. Nitekim gerek Selçuklular gerekse Osmanlılar yönetme haklarını Allah'ın bu saltanatı kendilerine bahşetmesi şeklinde lanse etmişlerdir.⁵¹³ Elbette bunu yaparken de rüya ile müjdelenme ve bazı önemli figürlerin kerametleri gibi araçlara başvurmuşlardır. Nitekim Osmanlıların kuruluşunun

---

⁵⁰⁷ Feridun Emecen, "İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 43:43, (2014), s 70.

⁵⁰⁸ Ahmedî, s 139. Ayrıca bkz. Şükrullah, s 203. Ayrıca bkz. Oruç Beğ, s 21.

⁵⁰⁹ Neşri, s 41.

⁵¹⁰ Nişancı Mehmed Paşa, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, çev. Konyalı İbrahim Hakkı, haz. Atsız, İstanbul, Türkiye Yayınevi, s 343.

⁵¹¹ İbn Arabşah, *Acâibü'l-makdûr*, çev. Ahsen Batur, I. Baskı, İstanbul, Selenge Yayınları, 2012, s 303.

⁵¹² Talat Tekin, *Orhon Yazıtları*, 2. Baskı, İstanbul, Simurg Yayınları, 1998, s 58.

⁵¹³ Hasan Basri Karadeniz, *Osmanlılar ile Beylikler Arasında Anadolu'da Meşruiyet Mücadelesi(XIV-XVI Yüzyıllar)*, 1. Baskı, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2008, s 40-41.

Ertuğrul veya Osman Bey'in⁵¹⁴ Kur'an-ı Kerim'e gösterdiği saygıya istinaden olduğuna dair rivayetler bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Yıldırım Bayezid, 1392/794-795'de Mısır'da ikamet eden Abbasi halifesinden Anadolu'nun sultanı olduğunu tasdik eden bir unvan talep etmiştir. Memlük hükümdarı Berkuk'un da onayıyla bu unvan kendisine verilmiştir.⁵¹⁵ Yıldırım Bayezid'in Anadolu'da beyliklerinin çoğunu fiilen ortadan kaldırdığı yıl ile halifeden "Sultanu'r Rum" unvanını aldığı yılın aynı olması şaşırtıcı olmasa gerek. Zira ilahi ve siyasi meşruiyetin sağlanması ve Selçuklunun varisi olduğunun ilanı için bunu fiilen sağlayacak askeri kazanımların elde edilmesi gerekmektedir.

Kesinliği bilinmemekle birlikte Timur'un elçileri vasıtasıyla gönderdiği bir mektupta kendisini küçümsemesi üzerine Yıldırım Bayezid'in Timur elçilerine söylediği rivayet edilen cümleler oldukça dikkat çekicidir. Sultan kendisinin Timur'un kolayca yendiği İlhanlı bakiyesi hükümdarlar gibi olmadığını, askerlerinin de Irak, Hint, Şam veya Tatar askerleri gibi beceriksiz olmadığını, ülkesinin Timur'un alt ettiği ülkelerdeki gibi kargaşa içerisinde bulunmadığını, Timur ordusunun kuru bir kalabalık olduğunu ifade etmiştir. Bu vesileyle Timur ve ülkesi hakkında bilgi sahibi olduğunu, Timur'un hilekâr bir hükümdar, kendisininse gazi bir hükümdar olduğunu ve son olarak Timur'un şan için kendilerininse gaza için savaştığını⁵¹⁶ belirtmiştir.

Yukarıdaki rivayetten anlaşılacağı üzere dönemin Osmanlı istihbaratı, XIV. yüzyıl sonunda komşu ve uzak ülkeler hakkında belli ölçüde bilgi sahibidir. Bunun yanı sıra bu ülkelerin sosyal, siyasi ve askeri durumları hakkında da belli bir seviye bir fikir edinilmiştir. Timur ordusuna atfedilen nitelikler Sultanı yanıltmış olmakla birlikte rivayete konu bilgiler dönemin ilgili ülkeleri hakkında doğruya yakın bilgilerdir. Ayrıca Osmanlıların Türk-İslam dünyasının en Batı ucunda gazi bir devlet olma imajının o dönemde önemli bir propaganda aracı olduğu⁵¹⁷ görülmektedir.

Osmanlı istihbaratı dışta kendisine karşı örgütlenen düşman yapılanmalarını önlemenin yanında içteki isyan hadiselerini önlemede ve bastırmada da etkin bir organ durumundaydı. I. Murad'ın üç oğlundan en küçüğü olan Savcı Bey, babası Anadolu'da sefer hazırlığındayken Rumeli'deki kuvvetlerin başında bırakılmıştı. Savcı Bey, bu

---

⁵¹⁴ Neşri, s 48.

⁵¹⁵ Hasan Basri Karadeniz, *Osmanlılar ile Beylikler Arasında Anadolu'da Meşruiyet Mücadelesi(XIV-XVI Yüzyıllar)*, s 43.

⁵¹⁶ İbn Arabşah, *Acâibü'l-makdûr*, s. 291.

⁵¹⁷ Ahmedî, s 139.

esnada Doğu Roma veliahtı Andronikos ile her ikisi de babalarına aynı anda isyan etmek üzere anlaşmıştı.⁵¹⁸ I. Murad, oğlunun isyan haberini casusları vasıtasıyla haber alır almaz bu ikilinin üzerine yürümüş ve onları İstanbul yakınlarındaki Terkos civarında yenilgiye uğratmıştı.⁵¹⁹

Osmanlı kaynaklarına göre ise Şehzade Savcı, Bursa'da isyan etmiştir. İsyan haberini alan I. Murat, Rumeli seferini iptal edip derhal Anadolu'ya geçmiştir.⁵²⁰ Oğlunun isyanından habersizmiş gibi davranarak Biga'da tertip ettiği sürek avı için Savcı Bey'i yanına çağırmıştır.⁵²¹ Savcı Bey, babasının davetine icabet etmediği gibi asker toplayarak ona karşı koymaya karar vermiş ve yanında bulunan hazineyi kendi destekçilerine dağıtmıştır. Bunun üzerine I. Murad Bursa'ya yürümüş, Kite ovasındaki karşılaşmada şehzadeyi yakalayıp öldürmüştür.⁵²² Rivayetlerin isyan için iki farklı yer göstermesi akla Şehzadenin önce Rumeli'de isyan edip babasına yenildikten sonra Anadolu'ya kaçtığını ve burada ikinci kez babasına mağlup olup hayatından olduğunu düşündürmektedir.

Propaganda ve nüfuzun yayılmasına dönük istihbarat devletlerin kazandıkları savaşlar ve bunların halk ve devletler nezdindeki algılanış biçimiyle paralellik arz edebilmekteydi. Karamanoğullarının Osmanlıların Anadolu Türkmenleri arasında git gide yaygınlaşan gaza şöhretlerini kendilerinin temsil ettiğini gösterip bu rolü üstlenebilecekleri iddiasıyla giriştikleri⁵²³ Gorigos Seferi (768/1367) bu açıdan oldukça ilginç bir örnektir. Selçuklu başkentine hakim olma sıfatıyla onların mirasçısı olduğunu savunan Karamanlılar, Kıbrıs Krallığının elindeki Gorigos Kalesini kuşatmak için diğer Türkmen beyliklerini kendileriyle birlikte gazaya çağırılmışlardır. Bu seferi Mısır'da hüküm süren Memlükler de desteklemiştir. Buna rağmen Karamanoğulları ve kendilerine katılan Türkmenler bu seferden utanç verici bir yenilgi alıp elleri boş bir şekilde yurtlarına dönmüşlerdir.⁵²⁴ Bunun neticesinde Anadolu Türkmenleri gözünde Karamanlıların üstünlüğü ve Selçuklu varisi imajı ağır bir hasar almıştır. Bu olaydan

---

⁵¹⁸ Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s 87.

⁵¹⁹ Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s 87.

⁵²⁰ Tacü't-Tevarih I, s 156.

⁵²¹ Tacü't-Tevarih, s 157.

⁵²² Halil İnalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, s 92.

⁵²³ Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s 33.

⁵²⁴ Şehabeddin Tekindağ, "Karamanlıların Gorigos Seferi (1367)", *İÜEF, Tarih Dergisi*, VI (1954), 161-174.

sonra Osmanlılar beylikler arasında güç ve saygınlık anlamında en önde gelen beylik olmuşlardır.

Gorigos Seferinin üzerinden yirmi yıl geçtikten sonra Rumeli'deki fetihlerle gazanın öncüsü olma vasfını iyice güçlendiren I. Murad'ın haşmeti hem beylikler hem Anadolu Türklüğü hem de Balkan uluslarının gözünde tartışmasız bir hal almıştır. Anadolu'da Osmanlı-Karaman rekabeti; 788/1387 yılında gerçekleşen Frenkyazısı Savaşı ile Osmanlıların Karamanlıların tüm güç, saygınlık ve iddialarını yerle bir etmesiyle sonlanmıştır. Böylelikle Osmanlı tarafı istihbari anlamda özel hiçbir çaba harcamaksızın askeri başarılarının bir yansıması olarak Türkmen kitleleri ve onların beyleri tarafından ama gönüllü ama zoraki olarak hakim beylik olarak⁵²⁵ kabul edilmek zorunda kalmıştır.

Osmanlı istihbaratının bazen yetersiz kaldığı veya yanlış yönlendirildiği hadiseler de mevcuttur. Bunun belirgin bir örneğine Osmanlı kuvvetlerinin Balkanlarda aldığı ilk büyük yenilgide rastlanmaktadır. Bosna kralının baskısı neticesinde Osmanlılara yakınlaşan İşkodra(Zeta) hakimi II. Curac Balşic, Kara Timurtaş Paşa'nın emrinde Kuzey Arnavutluk ucunda faaliyet gösteren Kavala Şahin Bey⁵²⁶ ile beraber Bursa'ya gelip 789/1387 kışında I. Murad'ın vasalı olmuştur. Ardından I.Murad'a düşmanı Bosna kralı Tvrtko Kotromaniç'e karşı Kavala Şahin Bey ile beraber Bosna üzerine sefer yapıp kralı Osmanlılara bağlanmaya zorlayacaklarını ifade etmiştir.⁵²⁷ I. Murat, ikna olup Kavala Şahin'e Bosna üzerine akın emri verince başka bir plan devreye sokulmuştur. Balşic, Tvrtko'ya Kavala Şahin'in akınını ihbar ederek müttefikine ihanet etmiştir. Askerleri Bosna içlerine akın ve yağma için dağılan Kavala Şahin, Biletsa (Bileca) mevkiinde Vlatko Vukovic adlı Bosna banının komuta ettiği kuvvetlerce ağır bir yenilgiye uğratılmıştır (Şaban 790/26 veya 27 Ağustos 1388). Kaynaklarda Kavala Şahin'in 20 bin askerle bu akına çıktığı⁵²⁸ söylene de o dönemdeki Osmanlı ordusunun meydan savaşlarındaki mevcudu da hesaba katılınca bu sayı abartılı gözükmektedir. Sayılar her ne olursa olsun Şahin Bey, akına dağılan birlikleriyle koordinasyon sağlayamamış, yanında kalanlar da beylerinin savunmada kalıp çeşitli yerlere dağılan

---

⁵²⁵ Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s 34.

⁵²⁶ Lala Şahin Paşa ile karıştırılmamalıdır. Lala Şahin Paşa bahsi geçen zaman diliminde vefat etmiştir. Hayatta olsa dahi kendisinin Kara Timurtaş Paşa'nın emrinde Arnavutluk ucunda faaliyet göstermesi Osmanlı devlet teamülüne ve ikilinin ast üst ilişkisine de aykırıdır.

⁵²⁷ Halil İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, s 101.

⁵²⁸ Neşri, s 106.

birlikleri bekleme emrini dinlememiştir. Hadiseden anlaşılacağı üzere Kaval Şahin Bey ve emrindeki uç kuvveti, gerek sefer öncesinde Balşic'e koşulsuz güvenip bölgeyi keşfetmeyerek gerekse düşman faaliyetlerini öğrenmek için dil almayarak bir istihbarat zaafiyeti göstermiş ve sonuçta mağlup olmuşlardır.

Timur ile Yıldırım Bayezid arasında meydana gelen Ankara Savaşı'na Yıldırım Bayezid tarafından toprakları ellerinden alınan Anadolu beylerinin de belli ölçüde etkileri olmuştur. Kaynağa göre topraksız kalmış bu beylerden kimi çerçi kılığında, kimi gezgin maymuncularla birlikte kimiye derviş kılığında Timur'a ulaşmıştır.⁵²⁹ Bu kişilere atfedilen kılık değişimleri abartılı veya yanlış olabilir. Bundan bağımsız olarak bu Anadolu beylerinin bir şekilde Timur'a ulaşması Osmanlılara karşı ciddi bir istihbarat başarısı olarak değerlendirilmelidir. Bunlar içerisinde özellikle Germiyanoglu Yakup Bey ve vezirinin İpsala'da hapisten kaçıp bir gemiye binmesi, ardında Şam'da Emir Timur'u bulması başlı başına bir kaçış başarısıdır. Topraklarını yitirmiş eski bir beyin hapisten kaçabilmesi için mutlaka istihbarat ve lojistik yardım alması gerekmektedir. Burada akıllara Yakup Bey'e bir şekilde içeriden yardım gelmiş olabileceği gelmektedir. Belki eski adamları tarafından belki de çeşitli vaatlerle satın alınmış kişiler tarafından kendisine istihbarat sağlanmış, kaçması için kılavuzluk yapılmıştır. Aksi takdirde bu kaçışın gerçekleşmesi mümkün olmazdı. Bu hadiseden anlaşıldığı üzere olay özelinde ortada ciddi bir Osmanlı istihbarat ve önleme zaafiyeti söz konusudur.

---

⁵²⁹ Aşıkpaşazade, s 142.

SONUÇ

641/1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra Moğol baskısından uzakta yeni bir yaşam sahası bulmak adına Batı Anadolu uçlarında biriken Türkmenler, Türkiye Selçuklu Devletinin güç ve nüfuzunu yitirmesinden sonra Doğu Roma sınırlarında bağımsız askeri faaliyetlere girişmişlerdir. Zaman içerisinde Türkmen başbuğlar, faaliyetlerini yürüttükleri uç bölgelerinde küçük beylikler halinde örgütlenmiş siyasi teşekküller halini almışlardır.

Osmanlılar, bahsi geçen diğer Türkmen beylikleri gibi Türkiye Selçuklu Devletinin bir uç teşekkülü olarak siyasi hayatlarına başladıklarından ve Türkiye Selçukluları da Büyük Selçuklu Devletinin dallarından ortaya çıkmış olduğundan Osmanlı askeri teşkilatı ve ordu düzeni, Selçuklu askeri teşkilatıyla pek çok açıdan benzerlikler taşımaktaydı. Bununla birlikte Osmanlılar, Selçuklular ve diğer Türk-İslam devletlerinden aldıkları uygulamaları zamanın ve devletin ihtiyaçları çerçevesinde değiştirip geliştirmeyi başarmışlardır.

Türkmenler tarafından kurulduğu halde zamanla merkezi bir ordu sistemi kurarak askeriyede Türkmen nüfuzunu kıran Selçuklular örneğindeki gibi Osmanlı ordusunda da zamanla Türkmenlerin yerini kapıkulu askerleriyle tımarlı sipahiler almıştır. Bununla birlikte Osmanlı merkezi ile Türkmenler arasında Türkiye Selçuklularındaki devletin Türkmenler arasında giren soğukluk ve güvensizlik girmemiştir. Çünkü Osmanlılar emirleri altındaki yersiz yurtsuz Türkmen kitlelerini yeni yurt tuttıkları Rumeli'ye yerleştirmeyi başarmışlardır. Bu sayede devletin göçebe Türkmenleri uçta yurt tutarak devletin istihbarat, keşif ve yağma gibi çok önemli askeri operasyonlarını yerine getiren akıncılara dönüşmüşlerdir. Türkmenlerin bir diğer kısmıysa kendilerine tahsis edilen devlet arazisi üzerinde tımarlı sipahiler olarak devletin taşradaki gücünün koruyucusu ve ordu kanatlarının ana unsuru haline dönüşmüşlerdir.

Askeri ve siyasi kariyerine oldukça mütevazı adımlarla başlayan Osman Bey ve emrindeki Türkmenler, Doğu Roma ucunda giriştikleri akın ve fetihlerle zamanla kıtaları aşacak bir devletin temellerini atmaktaydılar(belki de farkında olmadan). Osman Bey, askeri faaliyetlerini kendi aşiretine mensup olan veya çeşitli sebeplerle onu başbuğ belleyen maceracı Türkmen kitleleri eliyle yürütmekteydi. Osman Bey, emrindeki bu dinamik ve savaşçı nüfus potansiyelini ustalıkla kullanıp takipçilerine yağma ile ganimet kapıları açarken bir yandan da fethettiği yerlerde Türkmenlere kalıcı olarak

yerleşecek yeni yaşam sahaları sunmaktaydı. Yine Osman Bey, bölgesindeki yerel unsurlarla yeri geldiğinde çıkar ilişkileri kurmuş, düşmanlarının faaliyetlerini önceden haber alacak bir haber alma ağı oluşturmayı başarmıştır. Düşmanlarından bir adım önde olmak ve siyasi gücünü arttırmak için yeri geldiğinde Köse Mihal gibi Doğu Roma tekfurunun, Rum casusların, Türkmen dervişlerin kendisine getirdiği bilgiyi ustaca kullanmayı başarmıştır.

Orhan Bey ve I. Murad ile birlikte devletin sınırlarının genişlemesi, Anadolu'da Karesi Beyliğinin ele geçirilmesi, ardından Rumeli'ye geçişle birlikte Osmanlıların önlenemez yükselişi başlamıştır. Kurulan idari, sosyal ve ekonomik düzen Osmanlıları komşularına karşı üstün bir konuma taşımıştır. Elbette Orhan Bey ve I. Murad'ın askeri ve siyasi anlamda bu yükselişlerinin en önemli etkeni yeni tesis edilen birimlerle güçlenen Osmanlı ordusuydu.

Orhan Bey, devrin ihtiyaçları doğrultusunda köylü Türkmen gençleri arasından yeni bir askeri sınıf tesis etmiştir. Bu birlikler gönüllü olarak ve yağma için savaştan aşiret birlikleri olmayacaktır. Her biri beylerine bağlı ve ondan maaş alan yaya askerler olarak hizmet edeceklerdir. Kurulan bu yeni birlikle beyin kendine ait bir ordusu olmuştur. Bu adım Osmanlı ordusunun merkezileşmesi yolunda atılan ilk adımdır. Orhan Bey'in uçta amansız bir mücadele yürüten akıncı beyleri düşmanlarını daima gözetim altında tutmuş, Orhan Bey de düşmanları arasında daima casuslar bulundurmuştur. Oğlu Süleyman Paşa da Rumeli fetihlerinde casuslardan, savaş esirlerinden edindiği dillerden azami ölçüde yararlanmıştır.

I. Murad, Osmanlılardan önceki Türk-İslam devletlerinin gulâm sistemini yeniçeri adı altında Osmanlı askeri sistemine uyarlamıştır. Balkan Hristiyanlarından esir alınan gençler arasından tesis edilen bu yeni ordu, derme çatma meydana getirilmiş çok uluslu bir milis topluluğundan oldukça fazla anlam taşımaktaydı. Çandarlı Halil Paşa ve Kara Rüstem'in danışmanlığında kuralları belirlenen bu yeni birlik; Türk-İslam örfünce yetiştirilen, talimli, disiplinli, sadık, yakın savaş deneyimi yüksek bir karakter taşımaktaydı. Kapıkulu genel adıyla atlı ve yaya hassa askeri olarak hizmet bu birlikler dışında bu dönemde bir yandan da tımarlı sipahilerin Selçukluların ikta askerlerine benzer bir şekilde devletin arazisinde yaygınlaştığı görülmektedir. Yine I. Murad döneminde Balkanlarda yürütülen fetih hareketlerinde akıncıların getirdiği istihbarattan

yararlanılmaya devam edilmiştir. Bunun haricinde Osmanlı sistemine dahil olan voynuklar gibi Balkan askeri zümreleri de devletin bilgi kaynaklarındandır.

Yıldırım Bayezid ile başlayan imparatorluk deneyimi yarım kalmış olsa da bu hükümdar zamanında Rumeli'nin Hristiyan soyluları ve Anadolu'nun Türkmen beylerinin nüfuzu büyük ölçüde kırılmıştır. Sultanın ordusunda hassa askerlerinin sayısı artış göstermiştir. Saray çevresinden ve sultanın adamlarından kimseler bu dönemde devlet görevlerinde yükselmeye başlamıştır. Her ne kadar kaynaklara olumsuz yorumlarla yansımış olsa da sultanın katı merkezileşme uygulamaları bir iki ufak çaplı isyan dışında ciddi bir toplumsal rahatsızlık yaratmamıştır. Şüphesiz onun devletin karakterini dönüştürmedeki başarısının sırrını güçlü ordusunda, kayınbiraderi gibi sadık vasallarının askeri gücünden azami ölçüde yararlanmasında, kendisine oldukça bağlı bir askeri yönetici kadrosunu iş başına getirmesinde aramak lazımdır.

I. Murad ve Yıldırım Bayezid zamanında Balkanlar oldukça aktif olarak faaliyet gösteren akıncı beyleri, güç ve servetlerini arttırmakla birlikte merkezin otoritesini sarsacak eylemlere kalkışmamışlardır. Ayrıca uçlarda faaliyet gösteren akıncılar savaşın istihbaratını temin etmişler, psikolojik ve lojistik olarak hedef ülkeleri zayıflatmak gibi değişik işlevleri de yerine getirmişlerdir. Yine bu hükümdarlar zamanında Osmanlı ordu hizmetine dahil olan Balkan Hristiyan'ı askerler devlet adına askeri faaliyetler yürütmeye ve istihbarat anlamında çeşitli görevlere yerine getirerek Osmanlı sistemine entegre olmaya başlamışlardır.

Devlet bir yandan fetihlerle genişlerken bir yandan da hükümdarlar gazi kimliğiyle İslam dünyasında ciddi bir saygınlık kazanmayı başarmışlardır. Elbette artan güce paralel olarak ortaya çıkan yeni düşmanlar ortaya çıkmıştır(Kadı Burhaneddin, Karamanoğulları, Timur vb.). Yer yer kendilerini küçümseyen bu rakiplerle istihbarat yönünden de rekabet etmek zorunda kalmışlardır. Osmanlılar askeri güçlerini diplomatik zaferlerle taçlandırmak adına yönetme iddialarını güçlendirecek istihbari propaganda faaliyetlerine girişmek durumunda kalmışlardır.

Osmanlıların askeri ve siyasi sahada elde kazanımların önemli bir kısmı Ankara Savaşı sonucunda elden çıkmakla birlikte kurulan güçlü askeri yapıları sayesinde kısa sürede toparlanmayı başarmışlardır.

KAYNAKÇA

- Abdulkadir Özcan, “Osmanlılar; Askeri Teşkilat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIII, s 509.
- Abdülaziz Ed-Duri, “İslam Toplumlarda İktanın Ortaya Çıkışı”, Çev. Kazım Yaşar Koprıman, Nihat Yazılıtaş, Altan Çetin, *Mecellet el-Mecma' el-İlmi el-İraki*, Dar el-İctihad, Beyrut, 20, (1987), s 224.
- Ahmedî, *Dâstân-ı Tevârîh-i Mülûk-ı Âl-i Osmân*, haz. Atsız, 3. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2015.
- Ahmet Taşağıl, *Göktürkler I-II-III*, 3. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2019.
- Ahmet Taşağıl, *Hunlar*, 3. Baskı, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2021.
- Ahmet Yüksel, *II.Mahmud Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nda İstihbarat Faaliyetleri* (Doktora Tezi), Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Ali Aktan, “Bahrî Memlûklerden Sultan Kalavun ve Hânedanı” , *Belleten*, 59:226 (Aralık 1995): s 606-607.
- Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Ankara, TTK Basımevi, 1995.
- Altan Çetin, “ Selçuklu Teşkilâtı'nın Memlûklere Tesiri ” , *Belleten*, C:68/251, 2004, s 105-130.
- Anonim *Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2000.
- Anonim *Selçuknâme, (Târih-i Âl-i Selçûk der Anadolu)- Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, çev. Feridun Nafiz Uzluğ, Ankara, TTK Basımevi, 1952,
- Arif Koday, *Osmanlı Ordu Teşkilatında Akıncı Ocağı* (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Âşık Paşa, *Garib-Nâme I/1, 1,2*, haz. Kemal Yavuz, İstanbul, TDK Yayınları, 2000.
- Aşıkpaşazade, *Tevarih i Ali Osman*, haz. Ayşenur Kula, İstanbul, Kamer Yayınları, 2013.
- Aydın Taneri, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş Döneminde Veziri Azamlık (1299-1453)*, 2. Baskı, İzmir, Akademi Kitabevi, 1997.
- Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi II*, 3. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2019.

- Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 1. Baskı, İstanbul, MEB Basımevi, 1971.
- Bertold, Spuler, *İran Moğolları (Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350)*, çev. Cemal Köprülü, 1. Baskı, Ankara, TTK Basımevi, 2011.
- Cihan Piyadeoğlu, *Büyük Selçuklular Yeni Bir Devrin Başlangıcı*, İstanbul, 4. Baskı, Kronik Kitap, , 2021.
- Coşkun Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Teşkilatında Gulam Sistemi*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Coşkun Ünsal, *Osmanlı Askerî Teşkilatında Kapıkulu Süvarileri (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.
- Çiğdem Şengül Seçgin, Özkan Türkçelik ve Mehmet Soyupak, “ Karıştırılan İki Önemli Mesele: Osmanlı’da Devşirme Sistemi ve Pençik Kanunu”, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, C:6/8, (2023), s 1053-1065.
- David Ayalon, “Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi”, çev. Samira Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C:4/1, 1989, s 211-247.
- Demirci, Mustafa, “İkta”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXII, s 43.
- Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn i Battuta Seyahatnamesi*, çev. A. Sait Aykut, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Emecen, Feridun, “ Kosova Savaşları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIII, s 222.
- Emecen, Feridun, “Niğbolu Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXVI, s 91.
- Emecen, Feridun, “Yaya ve Müsellem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXXIII, 354-355.
- Emine Koca, *Yıldırım Bayezid Devri Siyasi Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı*, (Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Enverî, *Düstûrnâme-i Enverî (19-22. kitaplar): [Osmanlı Tarihi (1299-1465)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 2. Baskı, Çamlıca Yayınları, 2012.
- Ercan Gördegir, *Olcaytu Han ve Zamanı (1304-1316)*, 1. Baskı, Ankara, İksad Yayınevi, 2021.
- Erdal İlter, “Osmanlılarda İstihbarat (XIV.-XX. Yüzyıllar)”, *Avrasya Dosyası Üç Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 8:2, (2002). s 233-240.

- Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, 3. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.
- Erhan Afyoncu, "Sipahi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVII, s 256.
- Erhan Afyoncu, "Zeamet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIV, s 162.
- Erkan Göksu, "Türkiye Selçuklu Devletinde Gulam Eğitimi ve Gulamhaneler", *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, C:VII/24, 2007, s 65-84.
- Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Faris Çerçi, "Haberleşme Hizmetleri Ve Osmanlı Devleti'nde Ulak Organizasyonu (Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Bu Konudaki Görüşleri)", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S:20, (20023), s 193-224.
- Feridun Emecen, "İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 43:43, (2014), s 70.
- Feridun Emecen, "Osmanlı Tarihinin İlk Büyük Savaş Anlatımı: Osmanlılarla Karamanlılar Arasındaki Frenkyazısı Muharebesi (1386/1387)", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S:49, (2017), s 74.
- Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, 5. Baskı, İstanbul, Kitabevi Yayıncılık, 2010.
- Funda Demirtaş, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, (Doktora Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, 7. Baskı, Ankara, TTK Basımevi, 2011.
- Georges Pachymérès, *Bizanslı Gözüyle Türkler*, çev. İlcan Bihter Barlas, 1. Baskı, İstanbul, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.
- Gizem Magemizoğlu, *Osmanlı Devleti'nde Tımar Sisteminin Menşei*, Ankara, Ankara Üniversitesi SBE, 2015.
- Gökhan İlyas, "Memlûk Devleti'nde Askerî Kölelik Hukuku", *Neşehir Barosu Dergisi*, 1:1, (Mart 2014), s135-136.
- Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991.

- Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, İstanbul, İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2011.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Bulgaristan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VI, s 396.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Ulak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXXII, s 77.
- Haldun Eroğlu, “Klasik Dönemde Osmanlı Devletinin İstihbarat Stratejileri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C:22/4, (2003), s 11-33.
- Halil İnalçık, “Osman Gazi'nin İznik (Nicaea) Kuşatması ve Bafeus Savaşı”, *Söğütten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, der. Oktay Özen-Mehmet Öz, Ankara, İmge Kitabevi, 2000.
- Halil İnalçık, “Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg”, *Bellekten*, 71:261, (Ağustos 2007), s 481.
- Halil İnalçık, “Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna, XV. Asırda Rumeli'de Hristiyan Sipahiler ve Menşeleri”, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları, İncelemeler*, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1996.
- Halil İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, 1. Baskı, İstanbul, İsam Yayınları, 2010.
- Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, 16. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Halil İnalçık, *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk ve Avrupa ile İlişkiler*, 1. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.
- Halil İnalçık, *Osmanlılar ve Haçlılar*, 1. Baskı, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2014.
- Hasan Basri Karadeniz, *Osmanlılar ile Beylikler Arasında Anadolu'da Meşruiyet Mücadelesi(XIV-XVI Yüzyıllar)*, 1. Baskı, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2008.
- Hasan Gülbâl, *Ebubekir bin Behrâm Ed-Dımaşkî'nin El-Fethu'r-rahmânî fi Tarz-ı Devlet-i Osmanî Adlı Eserinin Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s 115.
- Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevarih I*, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Ian Heath, *Bizans Orduları 900-1461*, çev. Buket Ayır, 1. Baskı, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2014, s 28-33.
- İbn Arabşah, *Acâibü'l-makdûr*, çev. Ahsen Batur, I. Baskı, İstanbul, Selenge Yayınları, 2012.
- İbn i Bibi, *Selçukname*, çev. M. Nuri Gencosman. Ankara, Uzluk Basımevi, 1941.

- İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman II. Defter*, haz. Şerafettin Turan, Ankara, TTK Basımevi, 1991.
- İbrahim Atay, “Kanatlı Süvariler Akıncılar ve Deliler”, *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, 37, 1997, s 59-60.
- İbrahim Etem Köse, *Bizans Taht Kavgalarında Türklerin Rolü* (Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi), 2023, s 148.
- İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 1. Baskı, İstanbul, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, 1972.
- İlyas Kemaloğlu, *Avrasyanın Sekiz Asrı Çengizoğulları/ Büyük Moğol İmparatorluğu*, haz. Hayrünnisa Alan, İlyas Kemaloğlu, 1. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2016.
- İnalcık, Halil, “Tımar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXXI, s. 172.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, 2. Baskı, Ankara, TTK Yayınları, 1986.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, 2. Baskı, Ankara, TTK Basımevi, 1970.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları I-II*, 2. Baskı, Ankara, TTK Yayınları, 1984.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, Ankara, TTK Basımevi, 1988.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, Ankara, TTK Basımevi, 1988.
- Julius Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu*, çev. Fikret Işıltan, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.
- Kavanin-i Yeniçeriyân, varak 21.
- Kayapınar, Ayşe , “Voynuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXXIII, s 26.
- Kızıltoprak, Süleyman , “Memlûk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXIX, s 88.
- Kofoğlu, Said, “Hamidoğulları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XV, s 474.
- Koprıman, Kazım Yaşar , “Baybars I” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, V, s 221.
- M. Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1977.

- Mahmut Şakir, *Hız Adem'den Bugüne İslam Tarihi II*, çev. Ferit Aydın, İstanbul, Kahraman Yayınları, 1993.
- Mehmed Fuad Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, 4. Baskı, Ankara, TTK Basımevi, 1991.
- Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi III*, Ankara, TTK Basımevi, 1992, s 240-250.
- Mehmet Azimli, “Abbâsîler Döneminde Türklerden Oluşturulan Ordu (Hassa Ordusu)”, *Yeni Türkiye*, 22:82, (2016), s 557-561.
- Mehmet Gül, *Sultan I. Murad Döneminin Siyasi Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı*, (Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Melek Göksu Erdeğer, “Melek Mansour” Diğer Adıyla Selçuklu Meliki Rükneddin Kılıç Arslan’ın Taht Mücadelesi”, *Selçuk Zirvesi-3. Sosyal Bilimler Kongresi*, Konya, 2020, s 183-200.
- Meltem Albayrak, ‘Candaroğulları Beyliği’nin Kuruluşu ve Osmanlı Beyliği ile Münasebetlerine Dair Bir Değerlendirme”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C:4/7, 2018, s 73-100.
- Merçil, Erdoğan, “Sebûk Tegin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C:XXXVI, s.262.
- Metin Kunt, Hüseyin G. Yurdaydın, Ayla Ödekan, *Türkiye Tarihi 2 – Osmanlı Devleti 1300-1600*, İzmir, Cem Yayınları, 2013.
- Mevlüde Gökçen Daş Darıcı, *Osmanlılarda İstihbarat Faaliyetleri(1300-1750)*, (Doktora Tezi), Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Mevlüt Bozdemir, *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, 1. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1982.
- Mirmiroğlu, L, “Orhan Bey İle Bizans İmparatoru III. Andronikos Arasındaki Pelekanon Muharebesi”, *Bellekten*, 13:50, (1949), s 313.
- Muhammed ibn-i Hişam, *İslam Tarihi Siret-i İbn Hişam II*, çev. Abdülvehhab Öztürk, İstanbul, Kahraman Yayınları, 2006.
- Muhammed ibn-i Hişam, *İslam Tarihi Siret-i İbn Hişam III/IV*, çev. Hasan Ege, İstanbul, Kahraman Yayınları, 2006.
- Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2014.

- Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Müneccimbaşı Tarihi I.*, çev. İsmail Ürensal, 1. Baskı, İstanbul, Kervan Kitapçılık, 1974.
- Neşri, *Aşiretten İmparatorluğa*, sad. Necdet Öztürk, 2. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011.
- Nişancı Mehmed Paşa, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, çev. Konyalı İbrahim Hakkı, haz. Atsız, İstanbul, Türkiye Yayınevi.
- Nizamülmülk, *Siyasetname*, çev. Mehmet Taha Ayar, 5. Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Oruç Beğ, *Oruç Bey Tarihi*, haz. Atsız, 3. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2015.
- Osman Gazi Özgüdenli, *Selçuklular; C:I Büyük Selçuklu Devleti Tarihi*, 1. Baskı, İstanbul, İsam Yayınları, 2013.
- Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2009.
- Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye, Siyâsî Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2002.
- Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, 23. Baskı, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2014.
- “Osmanlı Kanûnnâmeleri”, *Milli Tetebbûlar Mecmuası*, Sayı:2 (Mayıs-Haziran 1331), I.
- Oytun Ayberk Fırat, “Çağdaş Sırp ve Dubrovnik Kayıtlarına Göre I. Kosova Savaşı”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, C:36, 2021, s 83-96.
- Ozansoy, Esin, “1 Mart 1354 İstanbul Depremi”, “*Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afet ve Deprem Semineri*” (*Globus Dünya Basımevi*), 15-17. İstanbul: *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi*, 22-23 Mayıs 2000.
- Öğün Bezer, Gülay, “İldeniz Şemseddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXII, 81.
- Ömer Gunan, *Orhan Gazi Döneminin Siyasi Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı*, (Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Özcan, Abdülkadir, “Akıncı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, II, s 249.
- Özcan, Abdülkadir, “Fatih'in Teşkilât Kanunnâmesi ve Nizâm-ı âlem için kardeş katli meselesi”, *Tarih Dergisi*, 33, s 41.
- Özcan, Abdülkadir, “Kapıkulu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXIV, s 347.

- Özcan, Abdülkadir, “Pencik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIV, 226.
- Özcan, Abdülkadir, “Lala Şâhin Paşa” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXVII, 77.
- Öztürk, Yücel, “Timar-Thema Teriminin Ortaya Çıkması, Bizans Uygulaması ve Osmanlı İle Mukayesesi”, *OTAM*, 31:1, (2012), s 157-208.
- Piyadeoğlu, Cihan, “Selçuklu Hanedanının Önemli Bir Mensubu: İbrahim Yınal”, *Türkiyat Mecmuası*, 23:2, (İstanbul 2013), 117-143.
- Reşidü’l-din Fazlullah, *Cami’üt- Tevârih*, çev. Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş, 2. Baskı, İstanbul, Selenge Yayınları, 2011.
- Saadettin Gömeç, *Türk Kültürünün Ana Hatları*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006.
- Selim Kaya, I. *Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman Şâh Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2001.
- Sema Gündüz, “ Tarihi Kaynaklarda Selçuklu - Osmanlı Bağlantısı”, U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10:17, (Şubat 2009), s 209-211.
- Serdar Özdemir, *Osmanlı Devletinde Devşirme Sistemi*, 1. Baskı, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2008.
- Sergey Grigoroviç Agacanov, *Oğuzlar*, çev. Ahmet N. Necef ve Ahmet Annaberdiyev, 6. Baskı, İstanbul, Selenge Yayınları, 2013.
- Serkan Emir Erkmen, “Erken Dönem Osmanlı Süvari Tipinin Bir Menşei Olarak Alplık/Bahadırılık/Gazilik Geleneği ” , *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C-Yıl:4/2, 2019, s 181-184.
- Speros Vryonis, “Seljuk Gulams and Ottoman Devshirmes”, *Der Islam Journal of the History and Culture of the Middle East*, Berlin, C:XXI, (1965), s.224-252.
- Sümer Faruk, “Tatarlar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXX, s 169.
- Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir(1261-1461)*, 1.Baskı, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları. 2015.
- Şükrullah, *Betcetü’l Tevarih*, haz. Atsız, 3. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2009.
- Talat Tekin, *Orhon Yazıtları*, 2. Baskı, İstanbul, Simurg Yayınları, 1998.
- Tarihi vesikalar, sayı 4, “Murat Beğın Ahi Musaya verdiği 767 Recep tarihli vakfiye.”

- Tekindağ, Şehabeddin , "Karamanlıların Gorigos Seferi (1367)", *İÜEF, Tarih Dergisi*, VI, (1954), 161-174.
- Terzi, Mustafa Zeki ,“Gulam”,*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XIV, 178.
- Türkmen, İlhan ‘ ‘ Osmanlı Devletinin Emrinde Bir Sırp Despotu: Stefan Lazareviç” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6: 28, (2013), 452-458.
- Usta, Aydın “Gevherâyin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, ek 1, s.477.
- Ümit Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, 3. Baskı, Ankara, Kripto Kitaplar, 2010.
- Vladimir Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, Çev. Azer Yaran, Ankara, Onur Yayınları, 1988,
- Yasemin Kılıçarslan, “Cebeci”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VII, 182-183.
- Yaşar Yücel, ‘Kastamonu'nun İlk Fethine Kadar Osmanlı - Candar Münasebetleri(1361-1392)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C:1/1, 1963, s 133-144.
- Yavuz Delibalta, *Selçuklularda İstihbarat Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2016.
- Yavuz Ercan, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi I. ‘Siyasi Tarih’*, 1. Baskı, Ankara, TTK Basımevi, 1998.
- Yılmaz, Metin, “Emevi ve Abbasi Dönemi İç İstihbaratı”, *İSTEM*, 6:12, (2008), 179
- Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, 7. Baskı, Ankara, TTK Basımevi, 2014.
- Zerrin Günal, *İslam Tarihi ve Medeniyeti: Anadolu Beylikleri*, İstanbul, 1. Baskı, Siyer Yayınları, 2018.
- Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, 14. Baskı, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Hakan SOYTÜRK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Gazi Üniversitesi
Fakülte	Eğitim Fakültesi
Bölümü	Türkçe Öğretmenliği
Makale ve Bildiriler	
<p>1. Soytürk, Hakan, Özdemir, Serdar, “The First Ottoman Regular Unit: Yaya”. ed. Prof Dr. Carlos Arenas- Dr. Farahila Babayeva-Shukurova. 87-96. İzmir: 12th International Congress on Social, Humanities, Administrative and Educational Sciences in a Changing World, 2024.</p>	